iletişim

LEV TOLSTOY

TOPLU ESERLERİ 8

EFENDİ İLE UŞAĞI

HİKÂYELER

ÇEVİREN MEHMET ÖZGÜL

RICHARD GUSTAFSON'UN SONSÖZÜYLE



LEV TOLSTOY • **Efendi ile Uşağı**

Хозяин и работник
Метель
Поликушка
Richard Gustafson'un Sonsözü:
© 1986, Richard Gustafson, "On Ivan Ilych and Master and Man",
Leo Tolstoy: Resident and Stranger, Princeton University Press

İletişim Yayınları 1140 • Dünya Klasikleri 25
ISBN-13: 978-975-05-0391-7
© 2006 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-3. BASKI 2006-2012, İstanbul
4. BASKI 2013, İstanbul

DİZİ EDİTÖRÜ Orhan Pamuk
EDİTÖR Emre Ayvaz
KAPAK UYGULAMA Suat Aysu
KAPAKTAKİ RESİM İlya Repin, "Lev Tolstoy'un tarlada saban sürerken portresi", 1887
UYGULAMA Hasan Deniz
DÜZELTİ Serap Yeğen
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

LEV TOLSTOY

Efendi ile Uşağı

Хозяин и работник

Tipi

Метель

Polikuşka

Поликушка

HİKÂYELER

RUSÇA'DAN ÇEVİREN *Mehmet Özgül*

RICHARD GUSTAFSON'UN SONSÖZÜYLE

iletişim

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY 9 Eylül 1828'de Tula'da bulunan, ailesine ait Yasyana Polyana Malikânesi'nde zengin bir toprak sahibinin oğlu olarak doğdu. Küçük yaşta öksüz ve yetim kalınca, eğitimi için Kazan'a halalarının yanına gönderildi. Daha bu yaşta Pascal, Platon, Dickens gibi klasikleri okumaya başladı ve kendine bir yaşam felsefesi belirlemeye karar verdi. 1843'te Doğu dilleri okumak üzere Kazan Üniversitesi'ne girdi, kısa süre sonra Hukuk Fakültesi'ne geçti. 1847'de burayı da yarım bırakarak Yasyana Polyana'ya geri döndü. 1851'de, yirmi üç yaşındayken, düzensiz hayatının yarattığı boşluk duygusuna son vermek ve alacaklılarından kurtulmak için orduya yazıldı ve 1854-55 arası Kırım'da topçu teğmeni olarak savaştı. Bu dönemde otobiyografik eserler olan *Çocukluk ve Gençlik Yılları*'nı, ayrıca *Tipi*, *İki Süvari Subayı* ve *Toprak Ağası'nın Sabahı*'nı yazdı. Bu ilk başarılarından sonra kendini edebiyata adamaya karar verdi. Savaştan sonra St. Petersburg'a gitti, fakat burada birini radikal demokrat N. Çernişevski, diğerini muhafazakâr liberal I. Turgenyev'in temsil ettiği iki edebi kampla da anlaşamayarak 1857'de İsviçre, Fransa ve Almanya'yı kapsayan bir seyahate çıktı. Bu dönemde eğitim kurumlarıyla ilgilenmeye başladı ve Rusya'ya dönerek köylü çocukları için bir okul açtı. 1860'ta ikinci bir Avrupa seyahatine çıkarak buradaki eğitim kurumlarını ayrıntılı şekilde inceledi. Aynı dönemde Batı'nın yapay ve maddeci uygarlığını insanı bozan bir etken olarak görmeye başladı.

Rusya'ya döndüğünde serflik kaldırılmıştı. Tolstoy kendi bölgesinde eski serflerle toprak sahipleri arasındaki toprak ve borç anlaşmazlıklarını çözmek üzere yargıç oldu. 1862'de komşu çiftliğin sahibi olan bir doktorun kızı Sofya Andeyevna Bers'le evlendi. Bu evlilikten on üç çocuğu oldu. Mutlu bir aile hayatı sürdüğü bu dönemde, *Kazaklar*, *Sivastopol Hikâyeleri* ve ilk büyük romanı olan *Savaş ve Barış*'ı yazdı. Ancak aile hayatının sevinçleri Tolstoy'u huzura kavuşturmaya yetmiyordu. 1875'ten sonra yıldan yıla artacak bir bunalıma girdi. 1877'de yayımlanan ikinci büyük romanı *Anna Karenina* bu bunalımın izlerini taşır.

Tolstoy 1880'den sonra Ortodoks Kilisesi'ni, Hıristiyanlık'taki ölümsüzlük düşüncesini ve her türlü siyasal iktidarı yadsıyan, kendine özgü bir tür Hıristiyanlık anarşizmi geliştirmeye başladı. Düşüncelerini açıkladığı "Dogmatik Teolojinin Eleştirisi", "O Halde Ne Yapmalıyız?" ve "Tanrı'nın Hükümdarlığı Kendi İçimizdedir" adlı makalelerinin yayımlanmasından sonra 1901'de Kilise tarafından aforoz edildi. Bu dönemde yazdığı *İvan İlyiç'in Ölümü*, *Kroyçer Sonat*, *Hacı Murat*, *Diriliş* gibi eserleri, aynı manevi arayışa, ahlaksızlıkla suçladığı sanatı ve dogmalar ve mucizeler üreten Kilise'yi yadsıyışına işaret eder. 1900'lerden itibaren bir yandan mülkiyet konusundaki radikal fikirleri nedeniyle ailesiyle arası açılırken, diğer yandan aydın Rus gençleri arasında giderek daha çok tanındı. Bu ikisi, derin bunalımını ve manevi yalnızlığını artırdı. 1910'da ailesini terk etmeye karar vererek yanında en küçük kızı ve doktoruyla yola çıktı. Ancak birkaç gün sonra Astapovo tren istasyonunda zatürreeden öldü.

İÇİNDEKİLER

Efendi ile Uşağı *7*

Tipi *69*

Polikuşka *109*

SONSÖZ **EFENDİ İLE UŞAĞI / Richard Gustafson** *187*

Efendi ile Uşağı

1

1870'lerde, bir kış mevsiminde geçti anlatacağımız bu olay. Aziz Nikolay Yortusu'nun ertesi günüydü. Yortu köyün kilisesinde topluca kutlanmıştı, ama ikinci sınıf tüccar* Vasili Andreyiç Brehunov kiliseyi bir türlü bırakıp işlerinin başına dönemedi. Kilise yönetim başkanı olan tüccar, yortuyu daha sonra bir de evinde kutlayarak akraba ve tanıdıklarını ağırlamak zorundaydı. Ancak evinden son konuklar gider gitmez yol hazırlığına koyuldu.

Komşu köyden bir toprak ağasının bir süre önce fiyatını kararlaştırdıkları korusunu almaya gidecekti. Kentli tüccarlar bu yağlı parçayı elinden kapmadan bitirmeliydi işini. Vasili Andreyiç koruya yedi bin ruble verdi diye toprak ağası fiyatı 10 bine yükseltmişti. Aslına bakılırsa yedi bin ruble korunun değerinin yarısıydı. Belki Vasili Andreyiç fiyatı on binden aşağı düşürebilirdi; çünkü koru, onun bulundu-

(*) Çarlık Rusya'sında tüccarlar sermayelerinin büyüklüğüne göre üç sınıfa ayrılmıştı – ç.n.

ğu bucağın sınırları içindeydi ve ilçenin tüccarlarıyla aralarında varılan anlaşmaya göre, bir tüccar bir başkasının bucağında satılan malın fiyatını artıramazdı. Ne var ki, il merkezindeki kereste tüccarları göz dikmişti Goryaçkino köyü korusuna. Vasili Andreyiç onlardan önce davranıp, toprak ağasıyla pazarlığı sonuca bağlamalıydı.

İşte bu yüzden kutlamaların sona ermesiyle birlikte Vasili Andreyiç sandıktaki yedi yüz rublesini çıkardı, avans olarak vereceği üç bini fazlasıyla tamamlamak için buna kilisenin iki bin beş yüz rublesini ekledi. Özenle saydığı para destelerini cüzdanlarına yerleştirdikten sonra yol hazırlığına başladı.

Kızağı koşma işi Nikita'ya kalmıştı, çünkü Vasili Andreyiç'in o gün sarhoş olmayan tek uşağıydı. Onun sarhoş olmayışının nedeniyse, Büyük Perhiz'den bir gün önce gömleğini, çakşırını, meşin çizmesini satarak iyice kafayı çekmesi ve sonra bir daha içki içmeye tövbe etmesiydi. İki aydır ağzına içkinin damlasını koymamıştı zavallıcık. Votkanın su gibi aktığı Aziz Nikolay Yortusu'nun ilk iki gününde bile...

Nikita yakın bir köyden, yaşamını daha çok şunun bunun yanında uşaklık yaparak geçirdiği için evsiz-barksız sayılan, elli yaşlarında bir köylüydü. Çalışkanlığı, işe yatkınlığı, güçlü kuvvetli oluşu, en çok da uysallığı yüzünden aranan bir işçiydi. Gelgelelim, yılda birkaç kez zil zurna kafayı çekerek nesi var, nesi yok sattığı için hiçbir yerde dikiş tutturamamıştı. Daha da kötüsü, azgın, çekilmez bir adam olurdu içtiği zamanlar. Vasili Andreyiç, onu evinden birkaç kez kovduğu halde, dürüstlüğü, evdeki hayvanlara özenle bakması, en çok da az ücretle çalışmasından ötürü yeniden yanına almıştı. Nikita'ya yılda, böyle bir ırgatın gerçek değeri olan seksen ruble değil, ancak yarısını öderdi. Onu da hesap-kitap tutmadan, bölük pörçük, daha çok dükkânından pahalı pahalı mal vererek...

Oysa Nikita, Marfa adında, becerikli bir kadınla evliydi. Güzelliğini geçmiş yıllarda bırakan Marfa, delikanlı yaşında bir oğlu ve iki küçük kızıyla evini çekip çeviriyordu. Kocasını eve almayışına gelince... Birinci neden, yirmi yıldır başka köyden bir fıçıcı ustasıyla yaşaması; ikincisiyse ayıkken Nikita'yı parmağında oynattığı halde, sarhoşluğunda ondan şeytandan korkar gibi korkmasıydı. Bir keresinde evde iyice kafayı çeken Nikita, ayık olduğu zamanki uysallığının acısını çıkarmak istediğinden midir nedir, baltayı kaptığı gibi karısının çeyiz sandığına saldırmış; ne kadar cicili bicili giysisi, çamaşırı varsa hepsini dilim dilim doğramıştı.

Nikita'nın ırgatlık ücreti karısına ödendiği halde, onun buna hiç sesi çıkmazdı. İşte, yortudan iki gün önce Marfa gene Vasili Andreyiç'in dükkânına gelmiş, hepsi topu topu üç ruble tutan buğday unu, çay, şeker, küçük bir şişe votka ve beş ruble para almıştı. Vasili Andreyiç'ten en azından yirmi ruble daha alacakları olduğu halde, onun tüccara teşekkür edişini bir görmeliydiniz...

– Ben sana "Karının her gelişinde şu kadar vereceğim" diye bir şey söyledim mi? derdi Vasili Andreyiç, Nikita'ya. Bizde öyle "Sonra gel, al! Deftere yazdım! Sana şu kadar ceza kestim!" gibi şeyler yok. İstediği zaman gelip alsın. Biz dürüst adamız, kimsenin hakkını yemeyiz, bunu böyle bil! Sen bana hizmet ettiğin sürece ben de seni bırakmam, aslanım.

Bunları söylerken Vasili Andreyiç, Nikita'ya babalık ettiğine iyice inanmış olmalıydı. Neden derseniz; Nikita gibi, tüccar Vasili Andreyiç'in verdiği parayla geçinen insanlar, saygılı davranışlarıyla, onun kendilerini aldattığını düşünmek şöyle dursun, nerdeyse onun yardımıyla ayakta durdukları inancını pekiştiriyorlardı adamda.

Nikita da ona;

– Dediklerinizi anlıyorum, Vasili Andreyiç, karşılığını verirdi. Herhalde size karşı hizmette kusur etmiyorum. Ancak öz babamın işine böyle canla başla koşardım.

Oysa Vasili Andreyiç'in onu aldattığını adı gibi bilirdi. Ama ne yapsın zavallı, tüccarla hesabını açık açık yapamayacak olduktan sonra, verileni almaktan başka çıkar yol var mıydı?

İşte böyle, Nikita, efendisinden kızağın koşulması buyruğunu alır almaz, her zamanki canı tezliğiyle samanlığın yolunu tuttu. Ne kadar da istekli koşuyordu işe! Kurşun gibi ağır, püsküllü koşum başlığını asılı durduğu yerden aldı, kantarmanın çıngıraklarını şıngırdatarak ahırın kapalı kapısına doğru yürüdü. Kızağa koşulacak at ayrı olarak bekliyordu burada. Sarı benekli, dolgun sağrılı, sülün gibi at, selam verircesine hafifçe kişnedi onu görünce. Bu orta boylu, koyu doru tayın tek başına orada duruşu Nikita'ya pek dokundu.

– Ne o, canın mı sıkıldı? dedi. Seni kerata, dışarı çıksan da doya doya koştursan, öyle değil mi? Ama önce seni bir savuralım bakalım...

Nikita, dilini anlayan bir yaratıkla konuşurcasına konuşuyordu erkek tayla. Atın eyer vurula vurula ortası çukurlaşmış belinden, gürbüz omuzlarından tozu toprağı, gocuğunun eteğiyle şöyle bir silkeledi. Sonra başlığı hayvanın kafasına geçirip kulaklarını, perçemini kayıştan kurtardı; yularını eline alarak atı sulamaya götürdü.

Ahırdaki diz boyu gübreden çıkar çıkmaz doru tay keyfe geldi, peşinden kuyuya doğru koşturan Nikita'ya vurmak istercesine, arka ayaklarıyla birkaç kez çifte attı.

– Seni gidi seni, diye söylendi Nikita.

Tekmelerinin kirli gocuğunun eteklerine değmesinden öteye bir şey yapamayacağını bildiği için, Nikita doru tayın bu oyunundan pek hoşlanırdı.

Buz gibi sudan kana kana içen at derin bir soluk aldı, kıllı dudaklarından yalağa doğru damlalar düşerken düşünceli düşünceli durdu, sonra gürültüyle pofurdadı.

– Tamam mı? dedi, Nikita. Daha fazla içmeyeceksen biz de bilelim. Ama sonra gene istemek yok ha!..

Bunları ciddi ciddi söylerken doru tayın kendisini anlamasını istiyor gibiydi. Sonra kişnemesiyle avluyu çınlatan, durmadan çifte atan hayvanı çeke çeke ambara doğru götürdü.

Avluda ondan başka ırgat yoktu. Yalnızca aşçı kadının kocası gelmişti bayramlaşmaya. Nikita onu görünce;

– Hey, iki gözüm, dedi. Git de tüccar efendiye sor bakalım, büyük kızağı mı istiyor, yoksa ufağını mı?

Aşçının kocası yüksek taş temel üzerine yapılmış, sac damlı eve girdi; az sonra dışarı çıkarak Nikita'ya küçük kızağı koşmasını söyledi. Nikita bu sırada atın boynuna hamutu geçirmiş, kabara döşemeli eyeri vurmuş; bir elinde cicili bicili boyunduruğu, öteki elinde de tayın yularını tutarak kızakların bulunduğu ambara doğru yürüyordu.

– İyi, ufağı olsun bakalım, dedi; akıllı hayvanı kızağın okları arasına yanaştırdı.

Doru tay ısıracakmış gibi numaralar yaparken, aşçının kocasıyla birlikte onu küçük kızağa koşmaya başladılar.

Dizginlerin takılmasından başka işi kalmayınca, Nikita, aşçının kocasını biraz saman ve kızak yaygısını getirmesi için ambara gönderdi.

Nikita, adamın getirdiği taze yulaf samanını kızağın dibine döşerken at sinirli sinirli kıpırdandı.

– Dur, sinirlenme bakayım, dedi Nikita. Şu samanı döşeyelim önce, üstüne de yaygıyı serdik mi bu iş tamam. Rahat rahat otursun bizim bey.

Dediği gibi yaptı, kızağın oturma yerine çepeçevre yaygıyı örttü.

Sonra aşçının kocasına döndü:

– Sağol, aslanım. İkimiz bir olunca çabucak bitirdik.

Ucu tokalı kayış dizginleri elinde topladı, kızağın sürücü yerine çömeldi, yürümek için can atan doru tayı donmuş gübreler üstünden avlu kapısına doğru sürdü.

O sırada siyah gocuklu, yedi yaşlarında bir oğlan çocuğu; başında kışlık şapkası, ayaklarında yeni keçe çizmeleriyle evden dışarı fırladı.

– Amca! Amca! Nikita amca. Beni de al! diye bağırıyordu gocuğunun önünü düğmeleyerek.

Kızağı durduran Nikita;

– Koş koş, yavrucuğum! diye seslendikten sonra, efendisinin sevinçten zıp zıp zıplayan, cılız mı cılız oğlunu kızağa bindirdi.

Sokağa çıkmışlardı. Öğle üzeri üç sularıydı. Rüzgârlı, berbat bir hava vardı dışarda. Ayaz derseniz, en azından eksi on dereceydi. Göğün yarısını koyu bir bulut kaplamıştı. Oysa avlunun içi o kadar sakindi ki! Komşusunun ambarının damından savrulan karlar, hamamın köşesinde burgaçlanarak dönüyordu.

Nikita kızağı avludan dışarı yeni çıkarmıştı ki, ağzında sigarasıyla Vasili Andreyiç evin kapısında belirdi. Koyun derisinden kürkünü belinden kayışla sımsıkı bağlamıştı, meşinle kaplattığı keçe çizmelerinin* altında, çiğnenmiş karla örtülü sahanlığın döşeme tahtaları gıcır gıcır ediyordu. Vasili Andreyiç sigaradan bir soluk daha çektikten sonra izmariti yere atıp üstüne bastı; dışarda onu bekleyen kızağa şöyle bir baktıktan sonra, kürkünün yün kaplamalı yakası soluğundan nemlenmesin diye, tıraşlı kırmızı yanaklarından iki yana indirdi, ağzından buğular çıkara çıkara avlu kapısına doğru yürüdü.

(*) Keçeden yapılmış çizmeler sert karda ayakları soğuğa karşı daha iyi korur – ç.n.

O sırada kızakta oğlunu gördü. Büyük bir sevinçle;

– Vay, yaramaz! dedi. Hemen buraya da mı yetiştin?

Konuklarıyla birlikte içtiği votka kanını kızıştırmıştı. Hele yortuda yaşadığı olaylarla başardığı işler, tüccarı bugün pek gururlandırıyordu. "Vârisim" diye düşündüğü oğlunu görmek ayrıca sevindirmişti onu. Gözlerini kısıp uzun dişlerini göstere göstere güldü çocuğa bakarken.

Omuzlarını, başını sarıp sarmaladığı yün atkısının altından yalnızca gözleri gözüken, Vasili Andreyiç'in solgun yüzlü, sıska, gebe karısı, tüccarı uğurlamak için sahanlığa çıkmıştı. Kocası yürüyünce arkasından şöyle seslendi:

– Nikita'yı da al diyorum sana!

Adam karısının sesinden pek hoşlanmıyor olacak ki, karşılık vermedi, kaşlarını öfkeyle çattı, yere tükürdü.

– Parayla çıkıyorsun yola, dedi kadın aynı acıklı sesle. Sonra baksana şu havaya! Fırtına kopacak nerdeyse.

Vasili Andreyiç, bir müşteriyle konuşurken yaptığı gibi, dudaklarını sıkıp sözcüklerin üstüne basarak;

– Yoksa yolu bilmiyorum da yanıma kılavuz mu alacağım? dedi.

Kadın atkısının ucunu omzuna attı.

– Yalvarırım, ne olur! Allahaşkına al Nikita'yı da yanına!

– Kene gibi yapıştın sen de... Alıp da ne yapayım şu garibanı?

Nikita konuşulanları işitmişti.

– Ben gelmeye hazırım, diye bağırdı.

Sonra neşeyle, efendisinin hanımına seslendi:

– Ama ahırdaki atları yemlemeyi unutmasınlar.

Kadın;

– Ben bakarım o işe. Semson'a söylerim, dedi.

– E, gidiyor muyuz, Vasili Andreyiç? diye sordu Nikita, efendisinin buyruğunu bekleyerek.

Adam, uşağının yıllardır giyile giyile etekleri eprimiş, sır-

tında, koltuk altlarında kocaman delikler açılmış kirli gocuğuna bakarak gülümsedi, göz kırptı.

– Anlaşıldı, kocakarının elinden kurtuluş yok. Madem gelmek istiyorsun, git de sırtına kalınca bir şey giy.

Nikita, avluda duran aşçının kocasına seslendi:

– Gel, koçum, şu atı tutuver biraz.

Küçük oğlan soğuktan kızarmış ellerini ceplerinden çıkardı, buz gibi dizginlere yapıştı.

– Ben tutarım... Ben tutarım...

– Hemen geliyorum, Vasili Andreyiç.

Nikita böyle diyerek ayaklarının uçlarını içeri basa basa uşakların barakasına koştu. Eskidikçe yama vurduğu keçe çizmeleri vardı ayaklarında.

– Arinuşka, anacığım, ocağın üstündeki paltomu ver bana. Efendiyle yola çıkıyorum.

Kendisi de çividen kuşağını aldı.

Öğle uykusundan kalktıktan sonra kocası için semaver yakan aşçı kadın – Nikita'nın telaşı karşısında kımıldandı; yüzünde bir gülümsemeyle ocağın üstünde kuruyan eski püskü, tiftiği çıkmış paltoyu aldı; elleriyle onu düzeltmeye, silkelemeye başladı.

– E, demek kocanla günün tadını çıkaracaksın, ha...

Yüz yüze geldiği aşçı kadına hoş bir şey söylemiş olmak için söylemişti bunu Nikita.

Zaten içeri çekik olan karnını daha da içeri çekerek incecik, partal kuşağını gocuğunun üstünden sımsıkı doladı, ucunu beline soktu.

– Ha şöyle! Şimdi bir daha çıkar mısın bakalım!..

Bunları aşçının karısına söylemekten çok kuşakla konuşur gibi söylemişti.

Kolları serbest olsun diye omuzlarını şöyle bir yukarı aşağı oynattı, gocuğun üstünden paltosunu giydi. Sonra kollarında rahatlık sağlamak için sırtını kamburlaştırıp

gerindi; ellerini koltuk altlarına sokarak oradan ellikleri-ni* çıkardı.

– Eh, şimdi tamam.

– Hey, Nikita Stepaniç, dedi aşçı kadın. Şu çizmelerini de değiştirseydin ya...

Nikita aklına bir şey gelmiş gibi durdu.

– İyi olur ama gideceğim yer uzak değil, dedi, kızağa doğ-ru seğirtti.

Kızağın yanına varmıştı ki, evin hanımı arkasından ses-lendi:

– Nikita, böyle üşümezsin ya?

– Ne üşümesi, yanıyorum vallahi!..

Kızağın önüne oturduktan sonra ayaklarını samanlaört-tü, acar ata gerekmeyeceği için kamçıyı yaygının altına soktu.

Üst üste iki kürk giymiş olan Vasili Andreyiç, kızağın ya-rı kapalı arkasını nerdeyse tek başına doldurmuştu. Kızağa oturur oturmaz uşak Nikita dizginleri çekip atı sürdü, an-cak kızak yürüdükten sonra sol yana doğru yerleşebildi, bir ayağını uzattı.

2

Çiğnene çiğnene sertleşmiş köy yolunda, kirişleri karda gı-cırdayarak kayan kızak, yiğit ata tüy gibi hafif gelmişti.

Vasili Andreyiç, vârisini yanıbaşında görmekten gizli bir sevinç duyarak;

– Bak şu kerataya! dedi. Nikita, kamçıyı uzat hele. Şim-di gösteririm sana, köpoğlusu, koş bakalım annenin yanına!

Oğlancağız kızaktan aşağı atladı. Doru tay hızını artırarak tırısa kalktı.

(*) Tek parmaklı eldiven – ç.n.

Kresti köyündeki altı evden biri de Vasili Andreyiç'indi. Nalbant dükkânını geçip köyün dışına çıkınca, rüzgârın düşündüklerinden de şiddetli olduğunu anladılar. Karların altında yol filan görünmüyordu.

Kızak izlerini hemencecik kar örtüyordu, yolda gittikleriniyse ancak yerin düzgünlüğünden anlıyorlardı. Kar burgaçları dönüyordu dört bir yanda, göğün nerde başlayıp nerde bittiği belli değildi. Yeşilliğiyle göze çarpan Telyatin Ormanı, savrulan karların arasından, arada bir gözükûp kayboluyordu. Soldan esen rüzgâr, gürbüz tayın yelesini yana yatırmıştı; topuz yapılmış tüylü kuyruğunuysa sağa doğru itip duruyordu. Arkasını rüzgâra vererek oturan Nikita'nın geniş yakası adamcağızın yüzüne yapışmıştı.

Vasili Andreyiç atıyla övünerek;

– Hayvan gerçek yürüyüşünü gösteremiyor ki, dedi. Şu tipiye bak. Bir keresinde Paşutino'ya yarım saatte götürmüştü beni. Yüzüne yapışan yakasından dolayı Nikita, efendisinin söylediklerini işitememişti.

– Bir şey mi dedin? diye sordu.

– Paşutino'ya, diyorum, yarım saatte götürdüydü beni...

– Atın yiğitliğine diyecek yok aslında.

Sonra ikisi de sustular. Ama Vasili Andreyiç'in canı konuşmak istiyordu.

– Hey, Nikita, fıçıcıya içki aldı diye karına ne ceza verdin bakalım?

Vasili Andreyiç bunları kendine güvenli bir sesle söylemişti. Uşağının, kendisi gibi akıllı bir efendiyle konuşmaktan zevk alacağı düşüncesi onda bu güveni uyandırıyordu. Sonra, yaptığı bu hoş(!) şakadan uşağının alınacağı, aklının köşesinden bile geçmemişti.

Fakat Nikita, rüzgârdan ötürü efendisinin söylediklerini gene duymadı.

Bunun üzerine Vasili Andreyiç sesini yükseltti, sözcükleri tek tek söyleyerek fıçıcıyla ilgili şakasını yineledi.

– Boş verin siz ona, Vasili Andreyiç. Karımın işlerine aklım ermiyor. Delikanlı oğlumu incitmesin de başka bir şey beklemiyorum ondan...

– Orası öyle, dedi Vasili Andreyiç de.

Sonra başka bir konu açtı.

– E, bahara kendine bir at alıyorsun, değil mi?

Bu konuşma Nikita'nın ilgisini çekmişti. Hemen yakasını yüzünden indirdi, efendisine doğru eğildi.

– Almaz olur muyum? Oğlan büyüdü artık, çifti çubuğu kendisi sürecek. Yeter artık başkasından hayvan kiraladığımız.

Vasili Andreyiç heyecanlıydı. Aklını başından alan kazanç hırsıyla bu pek sevdiği konuya sımsıkı sarıldı:

– Öyleyse bodur atı satayım size, fazla paranızı da almam.

Nikita, Vasili Andreyiç'in onlara satmak istediği bodur atın taş çatlasa ancak 7 ruble edeceğini, ama onu almaya kalksalar tüccarın en azından 25 ruble isteyeceğini, ondan sonra da ırgat ücreti olarak altı ay tek kuruş koklatmayacağını bildiği için;

– Siz bana ücretimden 15 ruble verin, ben at pazarından bir tane bulduruyum, dedi.

– Bodur at tam size göre, yalan söylüyorsam gözüm çıksın. Ben vicdanlı bir adamım. Kimsenin hakkı geçsin istemem. Varsın, olacak zarar bana olsun. İşte sana şerefimle söylüyorum. Bodurun üstüne at yoktur.

Vasili Andreyiç, alışveriş yaptığı insanlarla konuşurken takındığı göz boyayıcı tavırlarını takınmıştı hemen.

Tüccarın konuşmasında dinlemeye değer başka bir şey kalmadığını gören Nikita;

– Ya, ya, öyle! diyerek yakasını elinden bıraktı.

Serbest kalan yaka hemen kulaklarına, yüzüne yapıştı.

Böylece yarım saat kadar konuşmadan gittiler. Paltosunun yırtık yerlerinden giren rüzgâr, Nikita'nın böğrünü, bir kolunu dondurmaya başlamıştı. Adamcağız büzüşüyor, ağzını kapatan yakanın içinde soluk alıp vermeye çalışıyordu. Ama henüz üşüyor sayılmazdı.

– Karamışevo'dan mı gidiyoruz, yoksa kestirmeden mi? diye bir ara sordu Vasili Andreyiç.

Karamışevo köyünden giderlerse yol biraz uzardı, ama iki kıyısına işaret direkleri dizilmiş düzgün bir yol geçerdi oradan. Kestirmeden giden yolsa bozuktu; üstelik işaret direkleri çoğu yerde konulmamış, konulanlar da karların altında kalmıştı.

Nikita bir süre düşündü.

– Karamışevo yolu uzun ama düzgündür, dedi.

Vasili Andreyiç, kestirmeden gitmek istiyordu.

– Kestirmeden gidersek vadiden geçmemiz gerekiyor, öbür yolda orman var, kuytu olur ama biz gene de kestirmeden gidelim.

– Siz bilirsiniz, diyerek Nikita gene yakasını bıraktı.

Vasili Andreyiç'in istediği gibi yaptı. Yarım kilometre kadar ilerledikten sonra yüksek bir meşe ağacının yanından sola saptı. Dallarında tek tük kuru yaprak kalan ağaç rüzgârda sallanıp duruyordu.

Dönemeci kıvrılınca rüzgâr tam karşılarına geldi. Yukarda ha bire karlar uçuyordu. Nikita önde uyuklayadursun, kızağı oflayıp puflayarak Vasili Andreyiç sürmeye başladı.

Böylece on dakika kadar gittiler. Birden Vasili Andreyiç'in bir şeyler söylediğini duydu Nikita.

– Ne diyorsun? dedi gözlerini açarak.

Efendisinden cevap alamayınca;

– Bir şey mi söyledin? diye üsteledi.

– Sağır mısın, be adam! "Yolu kaybettik" diyorum sana. Baksana, direk mirek görünmüyor.

– Öyleyse durdur da yolu arayalım.

Nikita hemen kızaktan aşağı sıçradı, kamçıyı samanların arasından alarak sola doğru yürümeye başladı.

O yıl fazla kar yağmamıştı, bu bakımdan çekinmeden yürüdü. Ama gene diz boyu karlara gömüldüğü yerler vardı. Çukurlardan geçerken çizmelerinin içine kar giriyordu.

Ayaklarıyla, kamçısıyla yolu bir hayli aradığı halde eli boş çıkmıştı. Kızağın yanına dönüp geldiği zaman efendisi;

– Ne oldu? diye sordu.

– O yanda yok. Biraz da şu tarafı arayacağım.

– Bak, şurada bir şeyler kararıyor, git de bak bakalım.

Nikita kararan yere doğru yürüdü. Burası, kışlık ekin ekilmiş sürülü tarlalardan rüzgârın karlar üstüne toprak savurarak koyulaştırdığı yerlerdi. Kırlarda hayli dolaşan Nikita bir süre sonra kızağın yanına döndü. Çizmesindeki, üstündeki başındaki karları silkeledi.

– Sağa gitmemiz gerekiyor, dedi kararlı bir sesle. Yoldan sapmadan önce soldan esen rüzgâr şimdi tam karşıdan geliyor. Sağ dizgini çek.

Uşağının sözü üzerine Vasili Andreyiç atın yönünü sağa çevirdi. Böylece epey gittikleri halde ne yol bulabildiler ne de iz. Artan rüzgârla birlikte kar yağışı da artmıştı.

Nikita bu duruma pek sevinmiş gibi;

– Vasili Andreyiç, anlaşılan biz yolu iyice şaşırdık, dedi.

Sonra karların altından kara kara gözüken patates köklerini gösterdi.

– Bunlar da nesi?

Vasili Andreyiç terden ıslanmış, şişkin karnı inip kalkan yorgun atı durdurdu.

– Ne diyorsun?

– Zaharova köyünün bostanları burası. Gördün mü, ta nereye gelmişiz!..

– Hadi canım sen de!..

– Vallahi doğru söylüyorum. Baksana, patates tarlaları burası! Kızağımız ikide bir de tümseklerden geçiyor. Zaharova bostanları. Kökenleri toplayıp götürmüşler.

– Vay anasını, amma da uzaklaşmışız! E, ne yapacağız şimdi?

– Dümdüz gidersek bir yere çıkarız elbet. Ya Zaharova'ya varırız ya da ağanın çiftliğine.

Andreyiç gene uşağını dinledi, atın dizginlerini ona bıraktı. Böylece hayli gittiler. Kızak bazen kışlık ekinlerin üzerinden, bazen donmuş keseklerden geçiyordu. Arada bir güzün biçilmiş tarlalara dalıyordu. Karın altından çıkmış saplar, rüzgârın savurduğu saman öbekleri çıkıyordu karşılarına. Bazen de yerde mi, gökte mi gittikleri belli olmayan, baştan başa karla örtülü yumuşak yerlerden geçiyorlardı.

Hem yukarıdan hem de aşağıdan savruluyordu kar. İyice yorulan at koşmayı çoktan bırakmıştı. Terden top top olan tüyleri kırağı bağlıyordu.

Doru tayın yürüyüşü birden değişti. Hayvancağız, bir çukura ya da hendeğe saplanmış olmalıydı. Vasili Andreyiç atı durdurmak istedi. Ama Nikita önledi onu.

– Bırak kendisi çeksin. Başka türlü çıkamayız buradan.

Sonra kızaktan aşağı atladı, çukur yere daldı.

– Hadi yavrum, davran!

Nikita'nın haylaması üzerine doru tay yekinerek kızağı toprak yığınının üzerine çıkardı. Anlaşılan bir hendeğe düşmüşlerdi.

– Nereye geldik, yahu? diye sordu Vasili Andreyiç.

– Şimdi anlarız. Sen ileri doğru sür hele.

Tüccar ileride, karların arasından görünen bir karaltıyı işaret etti.

– Burası Goryaçkino köyü ormanı olmasın sakın?

– Yaklaşınca neresi olduğunu anlarız.

Nikita, rüzgârın uçurduğu uzun kuru yapraklardan karşılarındaki karaltının orman değil, bir köyün söğütlüğü olduğunu anlamıştı. Ama sesini çıkarmadı. Gerçekten de hendeği geçtikten sonra yirmi metre bile gitmemişlerdi ki, önlerinde birtakım ağaçlar belirdi. Rüzgârın çıplak dallarda hüzünlü hüzünlü uluması duyuldu. Nikita iyi tahmin etmişti: Dallarında tek tük yapraklar çırpınan yüksek söğüt ağaçlarıydı bunlar, köyün harman yerinin çevresindeki hendeğe dikilmiş söğüt ağaçları.

Rüzgârda uğuldayan söğütlere iyice yaklaştıkları sırada, doru tay ayaklarını yüksekçe bir yere bastı, ardından arka ayaklarının üstünde yükseldi, sola kıvrıldı, ayakları diz boyu karlara gömülmeden yürümeye başladı. Yola çıkmışlardı.

– Yola geldik, dedi Nikita. Ama nerdeyiz, bilemem.

At karla örtülü yolda sağa sola sapmadan yürüyordu. Yüz metre bile gitmemişlerdi ki, tepeleme karla örtülmüş bir ot yığınının çevresindeki düzgün çitler belirdi önlerinde. Yığının üstünde karlar savruluyordu. Çitin bitiminde yol sola kıvrıldı, derken kalın bir kar tabakasına saplandılar.

Karşılarında iki ev görünüyordu şimdi, anlaşılan tipi evlerin arasındaki boşluğa iyice kar yığmıştı. Burayı da geçince bir sokakta buldular kendilerini. En kıyıdaki evin avlusunda ipe çamaşır asılmıştı. Biri beyaz, biri kırmızı iki gömlek, bir etek, bir pantolon, birkaç dolaktan ibaret bu donmuş çamaşırlar rüzgârda çırpınıp duruyordu. Kollarını habire sallayan beyaz gömleğin çırpınışı görülmeye değerdi.

– Bunları asan karı ya tembelin biri ya da ölüm döşeğinde kıvranıyordur, dedi Nikita. Baksana yortu gününe kurutup yetiştirememiş çamaşırları.

3

Sokağın başında rüzgârın hızı gene aynıydı, yol kalın karla örtülmüştü. Ama köyün ortasına doğru hava birden durgunlaştı, ılındı. Evlerden birinde bir köpek havlıyordu. Bir başkasının önünde, kapıya doğru çabuk çabuk yürüyen bir kadın evinin eşiğine varınca durdu; başının üstünden attığı bir erkek gocuğunun altından, geçenlere dik dik baktı. Genç kızların söylediği şarkılar duyuluyordu evlerden.

Köyün içinde tipi, kar, ayaz azalmış gibi geldi tüccarla uşağına.

– Burası Grişkino, dedi Vasili Andreyiç.

– Evet, tanıdım.

Gerçekten Grişkino'ya gelmişlerdi. Anlaşılan yolu şaşırınca sekiz kilometre kadar başka bir yöne gitmişler, ama gene de gidecekleri yere bir hayli yaklaşmışlardı. Grişkino ile Goryaçkino'nun arası beş kilometre tutardı.

Köyün ortasına varınca yolda yürüyen uzun boylu bir adamla burun buruna geldiler. Adam atın dizginine sarıldı, Vasili Andreyiç'i tanır tanımaz kızağın okuna yapıştı, eliyle tutuna tutuna içinde oturanlara yaklaştı, kendisi de öne oturdu.

Bu adam, Vasili Andreyiç'in yakından tanıdığı, çevrede at hırsızı olarak ün yapmış, İsa adında bir köylüydü.

İsa ağzından tüccarın yüzüne votka kokusu savura savura;

– Sizi hangi rüzgâr attı, Vasili Andreyiç? dedi.

– Goryaçkino'ya diye yola çıkmıştık ama yolu şaşırdık.

– Şuna bakın, çok sapmışsınız. Malahovo'dan gitseydiniz ya!

– Biz de biliyoruz ama beceremedik işte.

Vasili Andreyiç böyle diyerek kızağı durdurdu.

İsa atı tepeden tırnağa süzdü, elinin alışık bir hareketiyle

hayvanın saçaklı kuyruğundaki gevşek topuzu yukarı doğru iterek sıkılaştırdı.

– E, geceyi burada geçireceksiniz, değil mi?

– Olmaz. Görülecek çok işimiz var.

– Anlaşılıyor. A, bu da kim? Sen misin Nikita Stepaniç?

– Başka kim olacak! Bak, iki gözüm, yolumuzu bir daha şaşırmamak için ne yapalım, söyler misin?

– Korkmayın, şaşırmazsınız. Şimdi buradan geriye dönün. Sokağı dümdüz geçin, sağa sola sapmayın sakın. Ana yola çıkınca sağa dönersiniz.

– Peki, ana yola nerden döneceğiz?

– Sol yanda çalıları göreceksiniz. Çalıların karşısında meşe ağacından kocaman bir işaret direği durur. İşte oradan.

Vasili Andreyiç atın başını geriye çevirdi, köyün çıkışına yöneldi, arkalarından İsa'nın:

– Geceyi burada geçirseydiniz! iyi olurdu! diye bağırdığını duydular.

Tüccar dizginlerle ata vururken adama cevap bile vermedi. Önlerinde topu topu beş kilometrelik yol kalmıştı, bunun da iki kilometresi ormandı. Tipi biraz dinmişti, kar da azalmışa benziyordu. Pek zor görünmüyordu yolculuk.

Taze gübrelerin alaz alaz koyulaştırdığı, çiğnenmiş karlı sokaktan geçtiler. Çamaşır asılı evin önüne vardıklarında, beyaz gömlek yalnızca bir kolundan kaskatı asılı duruyordu. İç parçalayıcı uğultular çıkaran söğütlerin de yanından geçince, kendilerini gene kırların ortasında buldular. Fırtına dinmek şöyle dursun, hızını daha da artırmışa benziyordu. Kardan yol iz belli değildi, ancak işaret direklerine bakarak buluyorlardı gidecekleri yönü. Gelgelelim rüzgârın karşıdan esmesi direkleri görmelerini hayli güçleştiriyordu.

Vasili Andreyiç işaret direklerini kaçırmamak için gözlerini kısıyor, başını eğiyor, ama yolu bulmayı daha çok ata bırakıyordu. At da tam güvenilecek hayvandı doğrusu. Ayak-

larının altındaki sert yolun dönemeçlerine uyarak bazen sağa bazen sola kıvrılıyordu. Kar ve tipi şiddetini iyice artırdığı halde kızaktakiler kâh sağda kâh solda işaret direklerini görmeye devam ettiler.

Böyle on dakika kadar ilerlemişlerdi ki, atın hemen önünde, rüzgârın uçuşturduğu kar bulutunun ötesinde kımıldanan koyu bir leke gördüler. Onlarla aynı yöne giden bir kızaktı bu. Doru tay yetişince ayakları öndeki kızağın tahtasına çarpmaya başladı.

– Önümüze geçin! diye bağırmaya başladılar öteki kızağın içindekiler.

Vasili Andreyiç yana kırıp öndeki kızağı geçmeye başladı. Kızakta üç erkekle bir de kadın vardı. Yortu ziyaretinden dönüyorlardı anlaşılan. Erkeklerden biri elindeki çırpıyla atın karlanmış sağrısına ha bire vuruyordu. Önde oturan öteki iki erkek ellerini sallayarak bağırıyordu. Kadın kızağın arkasında iyice örtünmüştü, üstüne yağan karların altında kıpırdamadan otururken taşlaşmış gibiydi.

– Kimsiniz siz? diye bağırdı yanlarından geçerken Vasili Andreyiç.

– ...lerdeniz! diye seslendiler berikiler.

– Kimlerdensiniz?

– ...deniz...

Adamlardan biri avazı çıktığı kadar bağırdığı halde hiçbir şey anlaşılmıyordu.

Elindeki çırpıyla atı kamçılayan köylünün haykırması duyuluyordu yalnızca:

– Onlardan geri kalma! Hızlı sür!

– Yortudan mı dönüyorsunuz?

– Çek dizginleri Syomka! Geri kalma! Geç şunları!

Kızakların yan kirişleri birbirine sürtündü. Atlar bir an birbirlerine girecekmiş gibi oldular, sonra ayrıldılar. Öteki kızak geri kalmaya başladı.

Geniş karınlı, tepeden tırnağa kara belenmiş uzun tüylü at, sağrısına inen sopalardan kurtulmak için var gücüyle yekiniyor; kısa bacaklarıyla diz boyu karı savurarak boyunduruğun altında başını öne eğerek, ağır ağır oflaya puflaya ilerliyordu. At geride kalırken, Nikita zavallı hayvanın kafasını bir an kendi omuz başında gördü. Gencecik bir attı bu. Ama hayvancağızın alt dudağı iyice gerildiği için ağzı balık ağzına benzemiş, burun delikleri genişlemiş, korkudan kulakları arkaya yatmıştı.

– İçki neler yaptırıyor. Hayvanın canını çıkarmışlar. Köylü parçaları, ne olacak! dedi Nikita.

Yorulan beygirin sık sık solumalarını, sarhoş adamların haykırışlarını bir süre daha duydular. Sonra bütün bunlar da kesildi. Rüzgârın kulaklarının dibinde ıslık çalmasından, arada bir kızak kirişlerinin tümseklerde çıkardığı gıcırtılardan başka bir ses işitilmiyordu artık.

Köylülerle karşılaşmaktan keyiflenen, yüreklenen Vasili Andreyiç, işaret direklerine fazla aldırmaksızın, yolu bulmayı daha çok ata bırakarak dizginleri hızlı hızlı çekti.

Nikita'ya yapacak bir iş kalmıyordu. O da bu gibi durumlarda başvurduğu işe koyuldu: Uykusuz geçirdiği gecelerin acısını çıkarırcasına uyuklamaya başladı.

Derken at, ansızın duruverdi. Nikita az kalsın tepe üstü kapaklanıyordu.

– Gene yoldan çıktık sanıyorum, dedi Vasili Andreyiç.

– Nasıl?

– Direkler görünmez oldu. Yitirdik yolumuzu.

– Hemen gidip bakayım...

Nikita böyle diyerek doğruldu, ayak uçlarını içerlek basa basa, karlarda yürüdü gitti.

Bazen görünüp bazen gözden kaybolarak uzun süre dolaştı. En sonunda geriye döndü, kızağa bindi.

– Buralarda yol filan yok. Belki de ileride bir yerde.

Hava kararmaya yüz tutmuştu. Tipinin şiddeti ne artıyor ne de azalıyordu.

– Şu köylülerin sesini bir daha duysaydık, dedi Vasili Andreyiç.

– Onlarla bir daha karşılaşmadığımıza göre yoldan bir hayli uzaklaşmışız. Kimbilir, belki adamlar da yitirdiler yollarını.

– Peki, şimdi nereye gideceğiz?

– Atı kendi haline bırak. Bulur yolunu. Dizginleri ver bana.

Vasili Andreyiç sevinerek dizginleri Nikita'ya verdi. Çünkü kalın eldivenler içinde parmakları üşümeye başlamıştı.

Nikita dizginleri elinde tutarken hayvanı hiç yönlendirmemeye çalışıyordu. Akıllı hayvanın yolu bulup çıkaracağına inancı vardı. Gerçekten de at bir o kulağını, bir ötekini oynattıktan sonra kızağı yola doğru çekmeye başladı.

– Dili olsa konuşacak, diye mırıldandı Nikita. Yürü yavrum! Bildiğin gibi git yoluna.

Rüzgâr arkadan esiyordu şimdi, keskin ayaz hissedilmez olmuştu.

Atın zekâsına şaşarak seviniyordu Nikita.

– Cin gibi hayvan. İnsanlar vardır, kalıplarına bakınca bir şey sanırsın; oysa kafaları çalışmaz. Şu kulaklarını oynatışına bak! Telgrafa ne hacet, bir kilometre uzaktan her şeyi duyar vallahi.

Yarım saat bile geçmeden önlerinde birtakım karaltılar belirdi, sağ yandan işaret direklerini gördüler. Yeniden yola çıkmış olmalıydılar; önlerindeki koyuluk ya bir köydü ya da orman.

– Hey, gene Grişkino'ya gelmişiz! dedi Nikita.

Gerçekten de üstünden karlar savrulan aynı ot yığınını, asıldıkları ipte çırpınıp duran aynı gömlekleri, çamaşırları gördüler. Sonra gene gübreden alaca bulaca koyulaşmış so-

kağa girdiler; gene hava durgunlaştı, ılındı; gene evlerden konuşmalar, türküler, köpek havlamaları duyulmaya başladı. Hava bir hayli karardığı için kimi evlerin pencerelerinde ışık vardı.

Sokağın ortasında Vasili Andreyiç tuğladan yapılmış bir eve doğru çevirdi kızağı, evin önüne varınca durdular.

Nikita, karların yarı yarıya örttüğü aydınlanmış pencereye yaklaştı, kamçısının sapıyla cama vurdu. Solgun ışıkta karların uçuştuğu görülüyordu.

İçerden biri;

– Kim o? diye seslendi.

– Kresti köyünden Brehunovlar, dedi Nikita. Bir dakika bakıver, iki gözüm.

Pencereden bakan adamın geriye çekilmesinden bir süre sonra sahanlığın iç kapısı açılıp kapandı, ardından dış kapının sürgüsü çekildi. Kapıyı rüzgârın itmemesi için eliyle tutan uzun boylu, ak sakallı, yaşlı bir adam göründü önce. Bayramlık beyaz gömleğinin üstünden bir gocuk atıvermişti omuzlarına. Onun arkasında kırmızı mintanlı, meşin çizmeli bir delikanlı belirdi.

– Andreyiç, sen misin? diye sordu yaşlısı.

– Benim ya. Yolumuzu şaşırdık da... Goryaçkino'ya gidelim derken sizin köye gelmişiz... Üstelik bu ikinci geçişimiz.

– Bakın şu işe. Petruşka, hadi, avlu kapısını açıver.

Kırmızı mintanlı genç neşeli bir sesle;

– Hemen, şimdi, diyerek dışarı seğirtti.

– Ama biz geceyi burada geçirecek değiliz, dedi Vasili Andreyiç.

– Gece vakti yola gidilir mi? Kalın burada.

– Çok isterdik ama kalamayız. İşimiz çok.

– Hiç olmazsa bir içeri girin de ısının. Hazır, sıcak çayımız da var.

– Eh, ısınmaya bir diyeceğimiz yok. Az sonra ay çıkacağına göre gece karanlık olmaz... E, Nikita, girip biraz ısınalım mı?

– İyi olur, efendim.

Soğuktan Nikita'nın eli ayağı donmuştu. Sıcak bir odada kemiklerini ısıtmaktan başka ne isteği olabilirdi.

Vasili Andreyiç ile yaşlı adam eve girdiler. Nikita da, Petruşka'nın açtığı avlu kapısından kızağı içeri sokup ahırın sundurması altına çekti. Ahırın tabanı gübreyle doluydu. Tavanın kiriş kütüğüne kocaman bir boyunduruk asılmıştı. Kirişe tüneyen tavuklar, horozlar, rahatlarının kaçmasından dolayı durdukları yerde didişmeye, gıdaklamaya başladılar. Koyunlar bir hayli ürkmüş olacaklar ki, tırnakları kaskatı gübre tabakasında tıkırdayarak hepsi bir köşeye sıkıştılar. İçeriye bir yabancının girmesinden ödü patlayan bir köpek olanca hınçıyla, boğulurcasına havlamaya koyuldu.

Oysa Nikita her birine yatıştırıcı sözler söylüyordu. Rahatlarını kaçırdığı için tavuklardan özür diledi. Gelişinden ürktüler diye koyunlara sitem etti. Oysa biraz bekleyip işin sonunu anlasalardı ya... Atı yerine bağlarken köpekle konuştu.

İşini bitirince üstünden başından karları silkti.

– E, oldu işte, şimdi keyfinize bakın.

Köpeğe döndü:

– Sen de amma havlarmışsın! Hadi, kes sesini artık, küçük budala! Boşuna paralıyorsun kendini. Hırsız mı sandın yoksa beni?

Sundurmanın dışında kalan kızağı bir eliyle tuttuğu gibi içeri alan Petruşka;

– Boşuna bunlara evin üç akıllısı dememişler, dedi.

– Anlamadım. Nasıl bir şey o?

– Paulson'un kitabında öyle yazıyor... Eve bir hırsız girecek olsa köpek hemen havlayarak ev sahiplerini uyarır, horoz ötmesiyle sabahları herkesi kaldırır. Ya kedi? Patisiy-

le yüzünü temizlemesi, eve değerli bir konuğun geleceğini gösterir...

Delikanlı bunları söylerken gülümsüyordu. Okuma yazma bildiği için, evlerinde bulunan tek kitabı, Paulson'un kitabını ezbere öğrenmişti. Şimdiki gibi çakırkeyif olduğu zamanlar, konuyla ilgili bulduğu bölümleri söylemeye bayılırdı.

– Doğru, diye onayladı Nikita.

– Çok üşüdün mü, amca?

– Hem de nasıl!

Avludan geçtiler, sahanlıktan içeri girdiler.

4

Vasili Andreyiç'in kapısını çaldığı ev, köyün en varlıklı ailelerinden birinindi. Bu varlıklı insanlar, beş aileye yetecek topraklarından başka, sağda solda tarla kiralayıp ekerlerdi. Altı at, üç inek, iki düve, yirmi kadar da koyun besliyorlardı evlerinde. Evdeki horanta sayısına gelince, tastamam 22 kişiydiler. Ana babadan başka, hepsi de evlenmiş dört oğul, dört gelin, aralarında yalnızca Petruşka'nın evli bulunduğu altı torun, iki küçük torun (torunun çocuğu), üç de kimsesiz çocuk. Baba ocağını dağıtmamış olan seyrek ailelerden biriydi bu insanlar. Ancak kadınların arasında başlamış olup kısa zamanda ayrılmayla sonuçlanacak gizli bir iç çekişme de sürüp gidiyordu. İki oğul Moskova'da sakalık yapıyordu, biri de askerdeydi. Şu an evde, ailenin işlerini yürüten öbür oğul, bunların karıları, çocukları bulunuyordu. Çocuklarının vaftiz babalarından bir komşu da konuktu onlarda.

Odanın ortasındaki masanın tepesinde abajurlu bir lamba asılıydı. Lambadan masadaki çay bardaklarına, votka dolu şişeye, meze ve yemek tabaklarına, tuğla duvarlara, kut-

sal köşedeki* tasvirlere, bunların iki yanındaki resimlere parlak bir ışık düşüyordu. Vasili Andreyiç masada baş köşeye kuruldu. Sırtındaki kürkü çıkardı, yalnızca kara gocuğuyla kalınca buz tutmuş bıyıklarını emerek, pırtlak atmaca gözleriyle odayı, içeridekileri incelemeye koyuldu. Masada kendisinden başka, elde dokunma bezden beyaz bir gömlek giymiş, ak sakallı, dazlak kafalı yaşlı baba; onun yanında Moskova'dan bayramı geçirmeye gelen ince basma gömlekli büyük oğul; onun yanındaysa ev işlerini yürüten ikinci oğul vardı. Bu ikisi, geniş omuzları, kalın enseleriyle gerçek birer babayiğitti. Kızıl saçlı, zayıf bir adam olan komşuları en uca oturmuştu.

Mezelerden atıştırarak ufak ufak votka demlenen erkekler, ocağın köşesinde uğuldayıp duran semaverden konulacak çayı bekliyorlardı. Ocağın üstünde, yerdeki sedirlerde bir sürü çocuk vardı. Beşiğin üzerine abanan genç bir kadın bebeğini emzirmekteydi. Yüzü kırışıklarla kaplı, dudakları bile buruşmuş olan, ailenin yaşlı anası, Vasili Andreyiç'i ağırlamaya çalışıyordu.

Nikita içeri girdiği sırada, yaşlı nine kalın camlı bir bardağa doldurduğu votkayı tüccara uzattı.

– Buyur, Vasili Andreyiç, yortuyu bir kere de bizimle kutlamış olursun. Mezelerden de al.

Bunca yorgunluktan, soğuktan sonra votkanın görünüşü, bayıltıcı kokusu Nikita'nın başını döndürmeye yetti. Nikita, kutsal köşede durdu, odada bulunanlara aldırmadan üç kez istavroz çıkardı, tasvirlerin önünde saygıyla eğildi; ev sahibi yaşlı adamdan başlamak üzere masada oturan erkeklere, ocağın yanında dikilen kadınlara "yortunuz kutlu olsun" dedi, yiyeceklere bir kez bile bakmadan, sırtındaki eski püsküleri çıkarmaya koyuldu.

(*) İçinde aziz tasvirleri, kutsal resimler bulunan dolabın konulduğu köşe – ç.n.

Büyük oğul, Nikita'nın kardan ağarmış yüzüne, kirpiklerine, sakalına bakarak;

– Soğuktan buz tutmuşsun, amca, dedi.

Nikita paltosunu çıkardıktan sonra üstündeki karları bir daha silkti, ocağa yakın bir yere astı, masaya yaklaştı. Ona da bir bardak votka verdiler. Bu hoş kokulu sıvıyı bir yudumda içmekle içmemek arasında azap veren bir duraksama geçirdi. Ama gözleri bir an Vasili Andreyiç'e kayınca ettiği tövbe, içki yüzünden sattığı çizmesi, karısının fıçıcı dostu, bahara bir at almak için söz verdiği oğlu geldi aklına. Derin derin içini çekti, kaşlarını çattı.

– İçmiyorum, teşekkür ederim, dedi.

İkinci pencerenin önündeki iskemleye oturdu. Evin ikinci oğlu merakla sordu:

– Niçin içmiyorsun, amca?

Nikita ellerini salkım salkım buz tutmuş seyrek sakalından, bıyıklarından ayıramıyordu.

– İçmiyorum işte, dedi sıkılgan bir sesle.

Bir bardak votkayı bir dikişte yuvarlayan Vasili Andreyiç, tabaktan bir çörek alarak konuşmaya katıldı:

– Ona yaramaz, içmesin daha iyi.

Bunun üzerine nine söze karıştı:

– Öyleyse çay veririz. Çok da üşümüşe benziyor. E, gelinler, semaver hazır değil mi daha?

Gelinlerin en genci, üstü bezle örtülü semaveri iki eliyle tutup kaldırdı. Güçlükle taşıyarak masanın ortasına koydu.

O sırada Vasili Andreyiç yolu yitirişlerini, yanlışlıkla iki kez onların köyüne gelişlerini, yolda sarhoşlarla karşılaşmalarını, kırlarda yol aramalarını anlatıyordu. Ev sahipleri de ona yoldan ayrılmalarının nedenini, sağa sola sapmadan gitmek için neler yapmaları gerektiğini açıkladılar. Yolda rastladıkları köylüleri de tanıyorlardı.

Ev sahiplerinin komşusu:

– Buradan Molçanovka köyüne bir çocuk bile gidebilir, dedi. Yalnız, ana yola nerden döneceğini bilsin yeter. Anlaşılan siz çalılığa varmadan dönmüşsünüz.

Nine bir yandan:

– Bu geceyi burada geçirin de öyle yola çıkın. Gelinler size birer yatak seriverirler, diyordu.

Yaşlı adam da karısını destekliyordu:

– Öyle ya. Sabahleyin kalkınca gündüz gözüyle daha rahat giderdiniz.

Vasili Andreyiç razı olur mu!

– Olmaz. İnsan bazen bir saat geç kalmakla kaçırdığını, bir yılda kazanamaz.

Bunları söylerken, kentli tüccarların elinden kapacaklarına inandığı ormanı düşünüyordu.

– E, Nikita, yolcu yolunda gerek, değil mi? dedi uşağına.

Nikita, sakalındaki, bıyığındaki buzların çözülmesi işine fazlaca dalmış gibi ağırdan aldı. Sonra üzgün bir sesle:

– Gene yolumuzu şaşırmaktan korkuyorum, diye mırıldandı.

Üzgün olmasının nedeni içki içmek için hâlâ büyük bir istek duymasıydı. Bu isteği bastıracak tek şey çaydı. Ama onu da vermemişlerdi henüz.

Vasili Andreyiç niyetinden vazgeçecek gibi değildi:

– Şu dönemece bir varsak, ondan ötesi kolay. Yolumuz hep orman.

Nikita'ya sonunda bir bardak çay verdiler.

– Siz bilirsiniz, Vasili Andreyiç, gidelim derseniz gideriz.

– Çayımızı içelim de kalkalım hemen.

Nikita bir şey söylemeden başını salladı. Bardağındaki sıcak çayı tabağına döktü.* Elinin çalışmaktan şişen parmaklarını çayın buharına tuttu. Sonra kesme şekerden bir parça ısırdı, ev sahiplerine başıyla selam verdi:

(*) Büyük bardakla içilen çay biraz soğusun diye – ç.n.

– Sağlığınıza, diyerek sıcacık sıvıyı iştahla içti.

– Birisi bizi dönemece değin geçirse bari, dedi tüccar.

Büyük oğlan onun bu isteğini sevinçle karşıladı:

– Ne olacak, geçiririz. Petruşka şimdi kızağı koşar, sizi götürür oraya dek.

– Hadi koş kızağı, iki gözüm. İkramlarınız için çok teşekkür ederim, dedi tüccar.

Nine, tatlı bir sesle konuğunu cevapladı:

– A, teşekkür edecek ne yaptık ki? Evimize uğradığınız için asıl biz teşekkür etmeliyiz.

Dedesi Petruşka'ya:

– Petruşka, git de kısrağı kızağa koş, dedi.

Delikanlı yüzünde tatlı bir gülümsemeyle kalktı, duvarda asılı duran şapkasını kaptığı gibi dışarı fırladı.

Petruşka kızağı hazırlayadursun, tüccarın eve gelişiyle yarıda kesilen konuşma gene aynı konuya döndü. Yaşlı baba, aynı zamanda köy muhtarı olan komşusuna, Moskova'daki oğlunun yortu dolayısıyla evdekilere hiçbir şey göndermediği halde, karısına Fransız malı bir şal gönderdiğini anlatıyor, dert yanıyordu.

– Gençler gitgide kopuyorlar bizden.

– Kopmak da laf mı? dedi komşusu. Dirlik düzenlik mi kaldı evlerde? Kendilerini her şeye akılları erer sanıyorlar. Bilmiyor musun, Demoçkinlerin oğlan, döve döve babasının kolunu kırdı. Herhalde aklının fazlalığından olacak.

Adamların yüzlerine dikkatle bakarak konuşmaları dinleyen Nikita, kendisi de bir şeyler söylemek için can atıyordu ama o sırada çay içme işine fazlaca kapılmış olduğundan, onları destekleme anlamında başını sallamakla yetiniyordu. Verilen her bardaktan sonra biraz daha ısınıyor, bir gevşeme yayılıyordu tüm bedenine.

Konuşma dönüp dolaşıp aynı konuya, baba evinden ayrılmanın zararlarına geliyordu. Genel bir ayrılma, ailenin tü-

müyle dağılması değildi söz konusu edilen. Onlar kendi evlerinin içindeki bir ayrılmadan, dilini yutmuş gibi somurtup duran ikinci oğulun gerçekleştirmek istediği ayrılmadan söz ediyorlardı. Öte yandan, evde herkesi ilgilendiren bu çok duyarlı konuyu yabancıların yanında tartışmak istemedikleri de anlaşılıyordu tavırlarından. Ama yaşlı baba bir ara dayanamadı; gözlerinden yaşlar boşanarak, sağ olduğu sürece oğullarının ayrılmalarına göz yummayacağını söyledi. Çocukların her biri bir yana gidince kurulu düzen diye bir şey kalmazdı.

– Matveyevlere ne oldu, bilmiyor musunuz? dedi muhtar. Orada ne ev kaldı ne bark. Dağıldılar gittiler...

Yaşlı baba oğluna döndü:

– Sen de mi aynı şeyi istiyorsun ha? Söyle hadi!..

Oğlu buna cevap vermeyince garip bir suskunluk çöktü ortalığa. Bu suskunluğu bozan Petruşka oldu. Biraz önce kızağı koşup geriye dönen delikanlı, yüzüne yayılan bir gülümsemeyle konuşulanları dinliyordu.

– Paulson'un kitabında ne der? Bir babayla üç oğlu varmış diye girdi araya. Adam, kırmaları için onlara bir demet çıta vermiş, hiçbiri kıramamış. Aynı çıtaları teker teker kırıvermişler. İşte bu da böyle... E, kızak hazır.

Vasili Andreyiç:

– Eh, öyleyse kalkalım artık, dedi. Ortanca oğlanın ayrılmasına gelince, amca sakın razı olma. Bunca malı mülkü sen kazandın, öyleyse bu evde senin sözün geçer. Daha olmazsa düzenin korunması için mahkemeye başvurursun.

Yaşlı adamın sesi çatallaşmıştı gözyaşlarından.

– İşi gücü hır çıkarmak. Evde huzur kalmadı. Evlat değil, baş belası bu oğlan.

Bu arada beşinci çayını bitiren Nikita bardağı baş aşağı çevirmemiş, altıncısını doldururlar ümidiyle tabağa yan yatırmıştı. Ama semaverde su tükendiği için onun isteği-

ni yerine getiremediler. Ayrıca Vasili Andreyiç gitmek üzere hazırlanıyordu. Yapılacak bir şey kalmamıştı artık. Nikita ister istemez doğruldu, dişiyle dört bir yanından parçalar kopardığı şeker topağını gerisin geriye kutusuna koydu, terden ıslanmış yüzünü silerek paltosunu giymek için kalktı.

Hazırdı Nikita. Derin derin içini çekti, ev sahiplerine teşekkür edip esenlikler diledi. Aydınlık, sıcacık odadan çıkıp, kapı aralıkları karla sıvanmış, içinde soğuğun, rüzgârın kol gezdiği sahanlığa, oradan da karanlık avluya gitmek ölüm geliyordu şimdi ona.

Gocuğunu giymiş olan Petruşka avluda onları bekliyordu. Yüzünde her zamanki gülümsemesiyle Paulson'un kitabından bir şiir okudu:

Koyu bir sis kaplamış gökyüzünü.
Kar burgaçları kıvrılıyor durmadan.
Bazen vahşi hayvanlar gibi uluyor.
*Bazen ağlıyor çocuk sesiyle...**

Nikita kendi kızağının dizginlerini toplarken Petruşka'nın okuduğu şiiri başıyla onayladı.

Elinde fenerle Vasili Andreyiç'i uğurlamaya çıkmıştı yaşlı baba. Ama eşikten dışarıya adımını atar atmaz rüzgâr feneri söndürüverdi. Anlaşılan, fırtına iyice şiddetlenmişti.

Tüccar, "Şu tipiye bak. Bu havada yola çıkılmaz, ama işten de kalmak istemiyorum. Üstelik hazırlandık artık, bizim için kızak bile koştular. Kısmet olursa varırız gideceğimiz yere..." diye geçirdi içinden.

Ev sahibi yaşlı adam da böyle bir havada konuklarını bırakmaması gerektiğini düşünüyordu. Gelgelelim onları zorla tutamazdı. Kaç kez gitmemelerini söylediği halde sözünü dinletememişti. "Kimbilir, belki adam haklı. Kocadığım için

(*) Aleksandr Puşkin'in bir şiirinden – ç.n.

kardan kıştan gözüm korkuyor. Şu konuşmalar bitse de yatsak hemen..."

Petruşka'nın tehlikeye filan aldırdığı yoktu. O yöreyi, yolları avcunun içi gibi bilirdi. Ayrıca, "Kar burgaçları kıvrılıyor durmadan" dizesi olup bitenlere tıpatıp uyduğundan keyfi yerindeydi.

Zavallı Nikita'ya gelince, yıllar var ki, yalnızca başkalarının isteğine göre hareket etmeye alıştığı için, istese de istemese de gitmek zorundaydı. Bu durumda yolcuların önünde hiçbir engel kalmıyordu.

5

Vasili Andreyiç yaklaştı, karanlıkta çevresini doğru dürüst seçemeden yerine oturdu, dizginleri çekti.

– Öne düş, delikanlı, diye bağırdı Petruşka'ya.

Kızağında dizleri üzerinde bekleyen Petruşka, kısrağı sürdü. Ne zamandır kişneyip duran, tüccarın doru tayı, önünde kısrak kokusu alınca ileri fırladı, bir anda avludan sokağa çıktılar.

Köyün ortasından geçiyorlardı şimdi. Donmuş çamaşırların asılı olduğu evin önüne vardılar, çamaşırların tekini bile göremediler. Hepsi yere düşmüştü, anlaşılan. Tepeden tırnağa beyazlara gömülü, üstünde kar bulutları uçuşan ot yığınının önünden geçtiler. Sonra acı acı iniltiler çıkararak, dalları sağa sola savrulan söğüt ağaçlarına vardılar. En sonunda, alttan üstten karların kaynaştığı azgın bir denizin ortasında buldular kendilerini. Fırtına o denli şiddetliydi ki, kızağa yandan çarptığı zaman hem atı hem de içindekileri devirecekmiş gibi sarsıyordu.

Petruşka geniş adımlarla tırısa kalkan yiğit atını durmadan haylıyordu. Doru tay kısrağın birkaç adım arkasındaydı.

Böylece on dakika kadar gittiler. Sonra Petruşka başını geriye çevirdi, bir şeyler haykırdı. Ne Vasili Andreyiç ne de Nikita, onun söylediğinden bir şey anladılarsa da, dönemece geldiklerini tahmin ettiler. Gerçekten Petruşka kızağıyla sağa döndü, yandan vuran rüzgâr karşıdan esmeye başladı. Bu sırada kar örtüsünün ilerisinde bir koyuluk belirdi. Dönemeçteki çalılıktı bu.

– Hadi, hoşça kalın.

– Teşekkürler, Petruşka.

Petruşka, son kez;

– "Koyu bir sis kaplamış gökyüzünü" diye bağırarak gözden silindi.

– Şu delikanlı şiire amma da meraklı!

Vasili Andreyiç dizginleri sarstı.

– Evet, yiğit oğlan, tam köy delikanlısı!

Nikita iyice büzülüp boynunu içine çektiği için küçük sakalı göğsüne yapışmıştı. Sıcak odada kaldığı sürece ısınan bedeninin sıcaklığını yitirmek korkusuyla sesini bile çıkarmıyordu. Şimdi önünde bütün gördüğü; gide gele çiğnenmiş bir yol gibi duran otlar, doru tayın inip inip kalkan sağrısı, fırtınadan savrularak hep yan yatan topuzlu kuyruğu, biraz ileride yüksek boyunduruğunun altında sallanan başı ve boynunun bir yanına yapışmış yelesiydi. Arada bir gözüne çarpan işaret direklerinden ötürü doğru yolda gittiklerini düşünüyor, yerinde tasasız oturuyordu.

Dizginleri elinde tutan Vasili Andreyiç yolu bulma işini ata bırakmıştı. Ama köyde dinlendiği halde pek gönüllü yürümüyordu doru tay. Birkaç kez geriye döner gibi yapınca tüccar dizginleri çekti.

Tüccar, direkler geçtikçe içinden sayıyordu: "İşte birinci direk, işte ikincisi, işte üçüncüsü... Eh, ormana geldik artık." Onun orman sandığı karaltı, aslında bir çalı yığınından başkası değildi. Karaltıyı geçip elli metre kadar gittikleri hal-

de ne dördüncü direği görebildi ne de ormanı. "Orman buralarda bir yerde olmalı" dedi kendi kendine. Votkanın, çayın verdiği yüreklilikle dizginleri çekti, kızağı hızlandırdı. Söz dinleyen yiğit at bazen eşkinle bazen hafif tırısla nereye çevirirlerse oraya gidiyordu. Oysa doğru yöne sürülmediğinin çok iyi farkındaydı. On dakika daha gittiler; gene ne orman vardı ne bir şey...

Vasili Andreyiç atı durdurdu.

– Gene yolu şaşırdık.

Nikita tek söz söylemeden kızaktan indi. Tipide bazen bedenine sımsıkı yapışan, bazen de uçup gidecekmiş gibi omuzlarından sıyrılan paltosunun içinde bir o yana, bir bu yana koşarak yolu aramaya koyuldu. Birkaç kez gözden silindiği de oldu. Sonunda kızağa döndü, dizginleri Vasili Andreyiç'in elinden aldı.

Kararlı, sert bir sesle;

– Sağa gitmeniz gerekiyor, dedi.

Atın başını o yöne çevirdi. Dizginleri uşağına bırakan tüccar, üşüyen ellerini yenlerinin içine soktu.

– İyi, sağa gitmek gerekiyorsa yol senin.

Nikita sesini çıkarmadı. Ama az sonra ata bağırdı:

– Hadi, koçum, kımıldan biraz!

Dizginleri çekilen doru tay hiç istifini bozmadı; ağır adımlarla yürümesini sürdürdü.

Kar kimi yerlerde diz boyu derinlikteydi, at boyunduruğa asıldıkça kızak yerinde yalpalıyordu.

Nikita, kamçıyı soktuğu yerden çıkardı, ata birkaç kez yapıştırdı. Kırbaçlanmaya hiç alışık olmayan hayvan hemen tırısa kalktıysa da az sonra gene eşkine, ondan da düz yürüyüşe geçti. Beş dakika kadar böyle gittiler. Aşağıdan, yukarıdan öyle zorlu bir kar bastırmış, hava öylesine kararmıştı ki, bazen atın boyunduruğu bile gözükmüyordu. Kızak duruyormuş, savrularak yağan karlar geriye gidiyormuş gibi geliyor-

du insana. Derken, at ansızın duruverdi. Önünde bir tehlike sezmiş olmalıydı. Dizginleri bırakan Nikita yavaşça aşağıya atladı, atın neden durduğunu görmek için ileri doğru yürüdü. Ama atın önüne doğru adımını atar atmaz ayakları birden kaydı, paldır küldür aşağı yuvarlandı.

Sanki atı durdurmak istiyormuş gibi;

– Dübrr! Dübrr! diye bağırıyordu bir yandan da.

Adamcağız kaymamak için çok uğraştı, ama ayakları derin çukurun dibinde birikmiş sert kar yığınına saplanınca durabildi ancak.

Yarın kıyısına yığılmış kar kütüğü Nikita'nın sarsıntısıyla göçtü ve zavallı uşak tepeden tırnağa beyaza bulandı. Bu arada soğuk kar ensesinden içeri girmişti.

Nikita boynundaki karları temizlerken kar yığınına sitem edercesine;

– Bu da yapılır mı? diye söyleniyordu.

Vasili Andreyiç korkuyla;

– Nikita! Nikita! diye seslendi.

Nikita karşılık vermedi. Çünkü o sırada yapılacak pek çok işi vardı. Üstünü başını güzelce silkeledikten sonra kayarken düşürdüğü kamçısını arayıp buldu. Sıra şimdi tırmanarak yukarı çıkmaya gelmişti. Ama kolay mı? Kaydığı yerden bir iki kez tırmanmaya çalıştıysa da kendini hep aşağıda buldu. Bunun üzerine, başka bir çıkış yolu bulmak için yar boyunca ilerlemeye başladı. Ancak yuvarlandığı yerden beş altı metre ileride bir çıkış yolu buldu, emekleyerek yukarı tırmandıktan sonra atın bulunduğu yere doğru yürüdü. Fakat görünürlerde ne at vardı ne de kızak. Fırtına ona doğru estiğinden önünde hiçbir şey gözükmüyordu, ama onu çağıran Vasili Andreyiç'in ve kişneyen doru tayın seslerini işitebildi.

– Geliyorum, geliyorum. Ne bağırıyorsun?

Kızağa iyice yaklaşınca atla Vasili Andreyiç'i seçebildi. Beyazların içinde dev gibi duran tüccar, uşağına çok kızgındı.

– Deminden beri ne cehennemdesin! Gidince gelmek bilmiyorsun! Grişkino'ya geri dönelim, çabuk!

– Ben dönmek istemez miyim, Vasili Andreyiç? Dönelim ama nasıl? Önümüzde kocaman bir yar var. Kurtuluncaya kadar canım çıktı.

– E, burada ne dikilip duruyoruz öyleyse? Uzaklaşalım şu cenabet yardan bir an önce.

Nikita bir şey söylemedi. Sırtı rüzgâra dönük, kızağa oturdu, çizmelerini çıkararak içindeki karı temizledi, sol çizmesindeki deliği bir tutam samanla güzelce tıkadı.

Her şeyi Nikita'ya bırakan Vasili Andreyiç sesini çıkarmadan bekliyordu. Çizmelerini yeniden giyen Nikita kızaktaki yerine oturdu, elliklerini takıp dizginleri kavrayarak kızağı yar boyunca sürdü. Yüz adım bile gitmemişlerdi ki, at olduğu yerde çakıldı. Gene uçurumun kıyısına gelmişlerdi.

Nikita bir daha kızaktan indi, kar yığınlarının arasında yol aramak için gitti, ama uzun süre dönmedi bu sefer. Sonunda gittiği yere tam ters yönden çıktı geldi.

– Vasili Andreyiç, nerdesin?

– Buradayım. Ne oldu?

– Hiç, ne olacak! Karanlıkta bir şey görünmüyor. Sağda solda hep yar var. Rüzgâra karşı mı gitsek, ne yapsak?

Atı sürdüler, az sonra Nikita gene keşfe çıktı. Sonra gene kızağa bindi, gene karlara bata çıka yürüdü. Soluk soluğa kızağın yanına döndüğünde Vasili Andreyiç;

– Bir şey buldun mu? diye sordu.

– Hayır, üstelik iyice yoruldum. At da bitti zaten. Sen dur burada.

Bir iki dakika yürüdükten sonra geri döndü. Atın başına geçerek;

– Ben sizi götürürüm, dedi.

Vasili Andreyiç uşağına emir vermek şöyle dursun, onun söylediklerini sesini çıkarmadan uyguluyordu.

Nikita birden sağa saptı, dizginlerinden tuttuğu doru tayı da çekerek, kar yığınından aşağı doğru yürüdü.

Ama daha adımını atar atmaz kara saplanan hayvan, yığından kurtulmak için şöyle bir yekindiyse de gücü yetmedi, karın içine çökerek boynuna kadar gömüldü. Vasili Andreyiç hâlâ kızakta kurulmuş oturuyordu. Nikita ona;

– İn aşağı! diye bağırdı.

Kızağı bir okundan tuttu, ata doğru itmeye başladı. Bir yandan da doru tayı;

– Hadi koçum! İşin çok zor ama başka çare yok. Davran! diye haylıyordu.

Hayvan birkaç kez daha yekindi, kızağı kurtaramayacağını aklı kesmiş olacak ki, yerine rahatça çöktü. Nikita onu rahat bırakır mı?

– Yo, aslanım, öyle şey olmaz! Hadi durma, davran!

Okun birinden Nikita, ötekinden efendisi tuttu, kızağı çekmeye başladılar. Doru tay bir iki kez başını oynattı ve birden ileri doğru yekindi.

– Hadi, hadi koçum! Bak, işte kurtuldun!

Atın üstüste hamleleri sonunda kızak saplandığı yerden çıktı. Hayvancağız soluk soluğa kalmıştı. Nikita o hızla biraz daha ilerlemek istediyse de, kalın gocuğu ve kürkü içinde tıkanan Vasili Andreyiç koca gövdesiyle kızağa yuvarlanıverdi. Köyde boynuna doladığı atkısını çözmeye çalışıyordu.

– Of, dur, soluk alayım biraz!

– Sen rahatına bak. Ben götürürüm.

Böylece tüccar içinde olmak üzere kızağı yamaç aşağı on adım kadar çekti, öbür yamaca varınca durdu.

Nikita'nın durduğu yer bir dere gibiydi. Yarın kenarlarından öylesine çok kar savruluyordu ki, aşağı inen yolcuları kısa zamanda örtebildi. Gelgelelim fırtınanın fazla hissedilmediği kuytu bir yerdi burası.

Fırtına bazen azalıyor, bazen de bunun acısını çıkarmak

istercesine, var gücüyle çullanıyordu. Vasili Andreyiç bir süre dinlendikten sonra kızaktan inip konuşmak için Nikita'nın yanına yaklaştığı zaman da böyle bir rüzgâr dalgasıyla karşılaştılar. Uşakla efendisi konuşmadan, birbirlerine iyice sokuldular, fırtınanın hızının geçmesini beklediler. Tipi biraz azalınca Nikita hemen elliklerini çıkarıp kemerine soktu, ellerine birkaç kez hohladıktan sonra atın boyunduruk kayışlarını çözmeye başladı.

Vasili Andreyiç şaşırmıştı.

– Hey, ne yapıyorsun?

– Ne yapacağım, atı koşumdan çıkarıyorum. Derman mı kaldı hayvanda?

– E, buradan çıkıp gitmeyecek miyiz?

– Boşuna uğraşma. Bu at bir adım bile yürüyemez artık.

Nikita bunu söylerken her söyleneni yapmaya hazır, başı önünde bekleyen hayvanı gösterdi. Bu sırada terden sırılsıklam karnı inip inip kalkıyordu.

Nikita kararını vermişti:

– Geceyi burada geçireceğiz!

Sanki geceyi handa geçirmeye hazırlanıyormuş gibi hayvanın hamut kayışını çözmeye başladı. Hamut çıkarılınca açıkta kalan sakırgalar kaçıştılar.

Vasili Andreyiç kaygılıydı.

– Donmaz mıyız burada?

– Başka ne yapabiliriz? Korkunun ecele faydası var mı?

6

Gocuğuyla kürkünün içinde üşüyor sayılmazdı Vasili Andreyiç. Hele kızağı kurtarmaya çalışırlarken hayli terlemişti. Ama gerçekten geceyi orada geçireceklerini anlayınca tüyleri diken diken oldu. Biraz aklını başına toplamak için kızağa oturdu, cebinden sigarasını, kibritini çıkardı.

Nikita bu arada atı koşumdan kurtarıyordu. Hayvanın kolanını, kuskununu gevşetti, hamut kayışlarını çözüp boyunduruğu aldı, koşum takımını topladı. Bir yandan da yüreklendirmek için hayvanla konuşuyordu.

– Hadi, çık oradan, koçum.

Atı okların arasından çekti.

– Şimdi seni şuraya bağladık mı, tamam. Gemini çıkarır, önüne samanını koyarız.

Dediklerini yapıyordu bu arada.

– Yemini yiyince oh, gel keyfim gel!

Ama bu konuşmalar doru tayı pek yatıştıracağa benzemiyordu. Bakıcısı, onunla ilgilenirken sinirli sinirli bacaklarını oynatıyor, arkasını rüzgâra verip kızağa sokulmaya çalışıyor, kafasını durmadan Nikita'nın koluna sürtüyordu.

Doru tay, bakıcısını kırmamak istercesine, onun kendisine ikram ettiği samandan dudaklarıyla bir tutam kavradı; ama yem yemenin sırası olmadığını anladığından mıdır, nedir, ağzına aldığı şeyi çiğnemeden geriye bıraktı. Rüzgârda savrulan saman tanecikleri dört bir yana uçuştu, karların arasına karıştı.

– Şimdi şuraya bir işaret koyalım.

Böyle söyleyen Nikita kızağın yönünü tipiye karşı çevirdi, iki okunu birden havaya kaldırarak uçlarından eyer kayışıyla birbirine tutturdu, kızağın önüne sıkıca bağladı.

– Kar üzerimizi örtünce köylüler okları görsün de bizi çıkarsınlar diye yapıyoruz bunu. Yaşlılar böyle söylerdi hep...

Nikita işini bitirince elliklerini giydi, ısınmak için ellerini bir süre birbirine çarptı.

Bu arada Vasili Andreyiç, kürkünün eteğini fırtınaya karşı siper ederek birbiri ardına kibrit çakıyordu. Ama elleri doğru dürüst tutmadığı için, kibrit çöpleri ya iyice tutuşmadan ya da tam sigaraya yaklaşırken sönüyordu. Derken kibritlerden birisi alev aldı, bir an kürkünün yakasını, tüc-

carın içe kıvrık işaret parmağındaki altın yüzüğünü, kızak yaygısının altından taşan, karla karışık yulaf samanını aydınlattı ve sigara yandı. Adam sigarasından bir iki soluk çekmiş, ciğerlerine doldurduğu dumanı bıyıklarının arasından savurmuştu ki, rüzgâr sigaranın yanan ucunu kaptığı gibi uçurdu.

Gene de sigarasından çektiği bu birkaç soluk neşesinin gelmesine yetmişti.

– Bu geceyi de burada geçirelim bakalım, dedi. Dur, şuraya bir bayrak takalım önce...

Boynundan çözüp kızağın içine attığı atkısını aldı, eldivenlerini çıkardı, iki okun birleştiği yere ulaşmak için ayaklarının ucunda yükselerek oraya atkısını sımsıkı bağladı.

Atkı bağlandığı yerde hızla çırpınmaya başladı. Bazen bir bayrak gibi dalgalanıyor, bazen de bir süre hırsla dövdüğü oklara dolanıp öylece kalıyordu.

Vasili Andreyiç becerdiği işten pek memnun olmuştu. Yerine otururken:

– Bunu iyi düşündüm, dedi.

Sonra Nikita'ya döndü:

– İkimiz yan yana kızağın içine yatar ısınırız.

– Ben kendime bir yer bulurum. Yalnız şu hayvanın sırtını örtsek iyi olur. Dondu zavallıcık.

Nikita böyle diyerek kızağa yaklaştı. Efendisinin altındaki yaygıyı çekti.

– Kalk da alayım şunu.

Atın kolanını çözdü, eyerini üstünden aldı, ikiye katladığı yaygıyı hayvanın sırtına örttü. Bunun üstüne eyeri koyduktan sonra kolanla bağlarken:

– Artık sesini çıkarma, sımsıcak ısınırsın şimdi, dedi.

İşini bitirince gene kızağın yanına geldi.

– Kızağın keçesi bir işine yarar mı? Hatta samanları da alsam?

Nikita, efendisinin izin vermesi üzerine kızağın arkasındaki yerde karı derince oydu, dibine saman döşediği çukura oturdu, şapkasını kulaklarına değin geçirip paltosunun üstünden keçeye sarınarak kızağın arka tahtasına başını koydu. Burası onu kardan, fırtınadan koruyan kuytu bir yer olmuştu.

Vasili Andreyiç, uşağının yaptıklarını dudak bükerek seyrediyordu. Şu köylü dedikleri de oldum olası kafasız, görgüsüz bir milletti zaten. Bu düşüncelerle geceyi geçireceği kızakta kendine bir yer yapmaya başladı.

Nikita'nın geride bıraktığı samanları kızağın tabanına düzgünce yaydı önce. Yalnız böğrüne gelecek yere biraz kalınca koydu. Kızağın ön tahtası onu fırtınadan koruduğu için başını o yana doğru, köşeye koyup uzandı, ellerini yenlerinin içine soktu.

Gözüne uyku girmiyordu bir türlü. Düşünceler kafasının içinde birbirini kovalamaya başlamıştı. Ama birbirinin aynı düşüncelerdi hepsi de. Hayatının tek amacı, tek anlamı, tek sevinci, tek öğüncü olan kazanç hırsı. Bugüne değin ne kadar para kazanmıştı, bundan sonra ne kadar kazanacaktı? Tanıdığı başka tüccarların ne kadar malı mülkü vardı, onlar nasıl para kazanıyorlardı? Kendisi de onlar gibi çok kazanmak için neler yapmalıydı?

Goryaçkino köyü korusunun büyük bir önemi vardı onun için. Bu alışverişten bir çırpıda on bin rubleden fazla kazanabilirdi. Şimdi gözünün önüne getiriyordu da, geçen gün görmeye gittiğinde ormanın bir dönümünde bilmem ne kadar ağaç saymıştı.

"Meşeler kızak yapımında kullanılır" diye düşündü. "Hemen kesime başlamalı. Dönüm başına en azından on metre küp kereste çıkar. Bu da demektir ki, bir dönümden yirmi iki buçuk ruble para geçer elime. Bütün koru beş yüz altmış dönüm olduğuna göre iki kere beş bin altı yüz, iki kere

beş yüz altmış, beş kere de elli altı ruble tutar hepsini satınca. Eline geçecek paranın aşağı yukarı on iki bin rubleyi bulacağını görüyordu. Asıl hesabı eline kâğıt kalem alınca yapabilirdi. "On bin ruble bile vermem ben korunun sahibine, ağaçsız boşlukları göz önüne alırsak yedi bine iner. Ölçme memuruna yüz, hadi bilemedin yüz elli ruble rüşvet verdim mi, yüz elli dönümünü ağaçsız saydırmak işten değil. Peşin üç bin ruble genç ağanın yelkenleri suya indirmesine yeter de artar bile..." Vasili Andreyiç bunları düşünürken iç cebinde sakladığı para destesini dirseğiyle şöyle bir yokladı. "Nasıl oldu da dönemeçte yolu kaybettik, bir türlü aklım ermiyor. Yakınlarda bir yerde bekçi kulübesi olacaktı. Köpek sesi filan da işitilmiyor. Tam işe yarayacakları zaman havlamazlar bu namussuzlar!.."

Kürkünün yakasını kaldırdı, dikkatle kulak kabarttı. Fırtınanın uğultusundan, oklara pat pat vuran atkının çırpınışından, kızağın önünü döven karların hışırtısından başka ses işitilmiyordu. "Başıma bunların geleceğini bilsem, komşu köyde geçirirdim geceyi. Bir gün yitirmekle ne çıkar? Gideceğim yere yarın döner giderdim. Zaten böyle havada ötekiler de çıkmaz yola."

Bu sırada aklına ayın dokuzunda kasaptan alacağı para geldi. Sattığı şişeklerin parasıydı bu. Adam parayı vermek için evine uğrayacağını söylemişti. "Şimdi beni bulamayınca karı ondan parayı alabilir mi? Sanmam... Çok beceriksiz kadın bizimkisi; bilgi, görgü, şınanay..." Bir gün önce zabıta amiri bayramlarını kutlamaya eve geldiğinde, karısının onu doğru dürüst ağırlayamadığını hatırladı. "Kadın milleti işte... Babasının evinde ne görmüş ki! 'Kendi babanın zamanında siz neydiniz?' diyeceksin. Topu topu bir hanla ufak bir korusu olan zengince bir köylü parçasıydı benim babam. Ama ben on beş yılda çok iş yapıp para kazandım. Dükkânım, iki meyhanem, değirmenim, buğday depom, yarıcıya verdiğim iki

tarlam, damı sac kaplı bir evle bir ambarım var. Brehunov adı çevrede ün saldı. Ama nasıl kazandım bunları, sen onu bana sor! İşimin peşini hiç bırakmadım. Ne başkaları gibi yan gelip yattım, ne de ıvır zıvır işlerle uğraştım... Yağmur, çamur demedim; gecemi gündüzüme katıp çalıştım. Para denen şey aslanın ağzında. Bak, işte, gece yarısı benim buralarda işim ne? Ne diye kafamda bin bir düşünceyle dönüp duruyorum? Bir de insanın şans eseri zengin olduğunu söylerler. Milyonlar içinde yüzen Mironovlar nasıl kazandılar bu serveti. Sen de çalış, sen de kazan. Zenginliğin yolu herkese açık, yeter ki Allah sağlık versin..."

Sıfırdan başlayıp milyoner olan Mironov gibi kendisinin de bu servete erişeceği düşüncesi Vasili Andreyiç'i öyle coşturdu ki, biriyle konuşmak için büyük bir istek duydu. Ama çevresinde konuşacak kimse yoktu... Şu Goryaçkino'ya varabilse, toprak ağasıyla doya doya konuşur, sonunda herife külâhını ters giydirirdi.

Kızağın ön tarafını aralıksız döven karın hışırtısına, fırtınanın uğultusuna kulak kabartarak; "Vay canına, amma da esiyor! Böyle giderse sabaha değin kara gömüleceğiz" diye düşündü. Yerinden doğrularak sağa sola bakındı, çevresindeki beyaz karanlıkta doru tayın başından, sırtında dalgalanıp duran örtüden, topuzlu kuyruğundan başka bir şey görünmüyordu. Bazen ağaran bazen de koyulaşan titrek karanlık sarmıştı dört bir yanı. "Ne diye Nikita'nın sözüne kandım, bilmem ki! Gide gide bir yere varırdık nasıl olsa. Grişkino'ya bari dönsek, geceyi Taras'ın evinde geçirirdik. Uşağın sözünü dinledin de eline ne geçti sanki? Neyse, Allah zahmetinin karşılığını verir elbet. Tembeller, uyuşuklar, işini bilmezler başaracak değil ya; sen başaracaksın. Hele bir sigara içelim."

Oturdu, tabakasını çıkardı, içinden bir sigara aldı, yüzükoyun yatıp kürkünün yakasını siper ederek sigarasını yak-

maya çalıştı. Ama rüzgâr bir yerlerden giriyor, çaktığı kibritleri söndürüyordu... Derken, en sonunda sigarasını yakabildi. Bu da çok sevindirdi onu. Sigaranın dumanını ondan çok rüzgâr çekmekle birlikte, birkaç nefesten sonra gene neşesi yerine geldi. Bunun üzerine yeniden kızağın önüne uzandı, iyice örtündü, aynı tatlı düşüncelere, hayallere daldı. Hayaller arasında birden kendinden geçti, uyumaya başladı...

Birisinin dürtmesiyle açtı gözlerini. Doru tay saman alırken mi itmişti onu, yoksa içten gelen bir irkilme miydi bu, bilmiyordu. Yalnızca uyandığında yüreği küt küt atıyordu. Birisi kızağı sarsmıştı sanki. Gözlerini açınca ilk işi çevresine bakmak oldu. Değişen bir şey yoktu. Ortalık biraz aydınlanmıştı hepsi o kadar. "Tan atıyor, çok geçmez sabah olur" diye geçirdi içinden. Ama aynı anda ay çıktığı için havanın ağardığını hatırladı. Doğruldu, ata baktı. Doru tay kıçını rüzgâra dönmüş, soğukta tir tir titriyordu. Hayvanın kolanı gevşemiş, kardan bembeyaz örtüsü yana kaymıştı. Fırtınadan savrulan yelesiyle, perçemiyle, karla örtülü boynuyla şimdi daha belirgin görülüyordu.

Vasili Andreyiç eğildi, kızağın arkasına baktı. Nikita yatış biçimini hiç değiştirmemişti. Üstüne çektiği keçeyle ayakları kalın bir kar örtüsü altındaydı. "Zavallı köylü donmasa bari, giyecekleri de öyle yıpranmış ki. Onun akılsızlığı yüzünden başım derde girecek. Cahillik zor şey," dedi.

Kalkıp atın sırtındaki yaygıyı uşağının sırtına örtmek istedi. Ama o soğukta kıpırdanmayı, yerinden kalkmayı gözü yemedi. Hem atın örtüsüz kalınca ayazda donmasından korkuyordu. "Ne diye yanıma aldım şu adamı? Ah, bizim aptal karı yok mu, hep onun yüzünden!" Karısını nefretle hatırladı, sonra gene eski yerine uzandı. "Dedem de bir keresinde bütün gece tipide kalmış, bir şey olmamış. Ama sürücüsü Sevastyan'ın ölüsünü karın altından çıkarmışlar. Donmuş,

kaskatı kesilmiş gövdesi. Geceyi Grişkino'da geçirsem başıma bunlar gelmezdi..."

Vasili Andreyiç bu düşüncelerle kürküne sımsıkı sarındı. Şimdi ne boynundan ne dizlerinden ne ayaklarından; hiçbir yerden soğuk girmiyordu. Soğuktan korunduğu güvencesiyle gözlerini yumdu, uyumaya çalıştı. Ama nerde? Uykusu kaçmıştı bir kere. Gözüne uyku girmeyince o da yeni baştan kazançlarını, alacaklarını hesap etmeye, parlak durumundan dolayı kendi kendisiyle övünmeye, şişinmeye başladı. Ama gizli bir korku, Grişkino'da kalıp geceyi orada geçirmeye razı olmadığı için duyduğu pişmanlık tatlı hayallerini bozuyordu. "Seninki de iş mi yani? Sıcacık evde yatmak battı sana..."

Yattığı yerin rahatsız oluşundan dolayı bir o yana bir bu yana döndü, kürküne yeni baştan sarındı, doğrularak ayaklarını örttü, hatta kalkıp yerini değiştirdi. Gözlerini kapayıp kıpırdamadan durdu. Ama hepsi boş. Ya sert keçe çizmelerin içinde kıvrık duran ayakları sızlıyor ya da bir yerlerden soğuk giriyordu. Grişkino'da sıcacık odada rahat uykuyu teptiği için kendine kızarak gene sağa sola döndü, kalktı kürkünü düzeltti, sonra yeniden yattı.

Bir ara uzaktan bir horoz ötüşü işitir gibi oldu. Sevinçle kürkünün yakasını kaldırdı, dikkatle dinlemeye başladı. Ama ne horoz ötüyordu ne bir şey... Tipinin oklarda ıslık çalmasından, atkısının bağlandığı yerde ha bire çırpınmasından, kızağın ön tahtasını döven karın hışırtısından başka bir ses işitilmiyordu.

Nikita akşamki oturuşunu hiç bozmamıştı, hatta kendisine bir iki kez seslenen efendisine karşılık bile vermiyordu. Vasili Andreyiç başını uzattı, kara gömülü Nikita'nın sırtına baktı; "Adamın derdi yok, mışıl mışıl uyuyor" diye düşündü canı sıkkın.

Kalkıp kalkıp yatması belki de yirmiyi bulmuştu. Sanki

gece bitmeyecekmiş gibi geliyordu. Yerinden bir daha doğrulup çevresine bakınarak: "Eh, artık sabah yaklaşmıştır. Saate bir bakayım. Soğukta açılmak iyi değil ama sabaha az kaldığını görünce neşem gelir. Atı hemen koşarız kızağa..." diye geçirdi aklından. Oysa sabaha daha bir sürü vakit olduğunu biliyordu, öyle bir his vardı içinde. Ama benliğini saran ürküntüden kurtulmak için kendini kandırmaya, başka şeyler düşünmeye çalışıyordu.

Kürkünün altından gocuğunun kopçalarını çözdü, elini koynuna soktu, yeleğinin cebini bulana dek bir hayli uğraştı. Sonunda, emaye çiçeklerle süslü, gümüş kaplama saatini çıkardı, baktı. Karanlıkta bir şey görünmüyordu... Bunun üzerine dirseklerine dayanıp doğrularak dizlerinin üstüne çöktü, sigarasını yakarken yaptığı gibi kibriti çaktı. Yalnız bu sefer işi ciddi tutmuş, parmağıyla fosforu en kalın çöpü seçmişti. Saatinin kadranını aleve yaklaştırıp baktığında gözlerine inanamadı: Saat ancak on ikiyi on geçiyordu. Önünde uzun bir gece vardı daha.

"Oh, ne bitmez geceymiş" dedi, bir ürperme geçti sırtından. Sonra yeniden önünü düğmeledi, açık yerlerini örttü, sabırla beklemek niyetiyle kızağın köşesine büzüldü.

Fırtınanın tekdüze uğultusu arasında canlı, yeni bir ses duyuldu ansızın. Yavaş yavaş şiddetlenen bu ses açıkça anlaşılır bir hale geldikten sonra yeniden azalmaya başladı. Hiç kuşku yok, kurt ulumasıydı bu. Kurdun çenesini oynatarak sesini değiştirdiğini fırtınanın uğultusu arasında bile seçebilen Vasili Andreyeviç, onun çok yakınlara sokulduğunu anladı. Kürkünün yakasını kaldırdı, dikkatle dinledi. Doru tay da tıpkı onun gibi kulaklarını dikip dinlemeye başlamıştı. Kurdun uluması azalınca hayvancağız ayaklarını oynattı, tehlikeyi haber verircesine pofurdadı.

Vasili Andreyiç'in yalnızca uykusu değil, huzuru da kaçmıştı. Ondan sonra gene hesaplarını, işlerini, onurunu, ünü-

nü, zenginliğini düşünmek için ne denli uğraşırsa uğraşsın, hepsi boştu. Bir kere ölüm korkusu düşmüştü içine. Bu korku ve niçin Grişkino'da kalıp geceyi orada geçirmediği düşüncesi bütün öteki düşüncelere karışıyor, onlara baskın çıkıyordu.

"Koruluk yerin dibine batsın! Allah vereceği kadar vermiş bana. Ah, şu geceyi köyde geçirseydim! Sarhoş insan çabuk donarmış derler. Aksi gibi ben de içki içtim." Tüccar aklından bunları geçirirken bir yandan da için için kendini yokluyordu. Nedenini bilmediği bir titreme sarmıştı bedenini. Korkuyor muydu, yoksa üşüdüğü için mi titriyordu? Yeniden kürküne sarınıp yatmak istediyse de yapamadı. Uyuyamadığına göre kalkıp bir şeyler yapmalıydı. Elini kolunu bağlayan, onu güçsüz bırakan bir şeydi şu korku denen şey. Onu yenmesi gerekiyordu. Bu düşünceyle sigara tabakasını, kibritini çıkardı. Kutuda topu topu üç çöp kalmıştı, onlar da en kötülerindendi. Çaktı, çaktı, hiçbiri yanmadı. "Tüh, Allah kahretsin, baş belası!" diyerek bir küfür savurdu, sigarayı kıvırıp attı, kibrit kutusunu da atmak için kolunu kaldırmışken vazgeçti, cebine soktu. Duyduğu tedirginlik yüzünden durduğu yerde duramıyordu. Kızaktan inip sırtını rüzgâra döndü, paltosunun kürkünü düzelte düzelte kuşağını yeniden sıkıladı.

"Burada yatıp ölümü bekleyeceğime, ata atladığım gibi basar giderim" düşüncesi geldi aklına ansızın. "Sırtına binince taşır herhalde. Nikita'ya gelince, nasıl olsa ölecek. Zaten nedir onun yaşantısı? Acınacak nesi var? Ama ben onun gibi değilim, bir değeri var benim hayatımın." Bu düşünceyle atı çözdü, dizginleri hayvanın boynuna geçirdi. Binmek için üstüne abandıysa da kalın kürkü, ağır çizmeleri yüzünden binemedi. O zaman kızağın üstüne çıkıp oradan binmek istedi. Bu sefer de ağırlığından kızak sallandı, geriye kaydı. En sonunda atı kızağa iyice yanaştırdı. Kendisi de

kızağın kenarına dikkatle bastıktan sonra hayvanın sırtına karın üstü yattı. Bir süre böyle yatıp kendini ileri doğru vererek bir bacağını öbür tarafa aşırdı, ayaklarını yan kayışlara bastı, doğrulup oturdu. Kızağın sallanmasından Nikita uyanmış, başını doğrultmuştu. Vasili Andreyiç'e, uşağı bir şeyler söylüyormuş gibi geldi.

– Artık senin gibi salakların sözüne kanmam. Ben hayatımı çöplükte bulmadım! diye bağırdı.

Kürkünün rüzgârda savrulan eteklerini toplayıp dizginlerin altına soktu, atının başını çevirdi, hızla sürdü. Ormanın bekçi kulübesinin ne yanda olduğunu aşağı yukarı biliyordu.

7

Keçeye sarındıktan sonra kızağın arkasına yarım yatan Nikita bir kez olsun istifini bozmamıştı. Doğada yaşadıkları için zorlukları bilen bütün insanlar gibi saatlerce, günlerce sızlanmadan durabilirdi oturduğu yerde. Üstelik bundan ne bir rahatsızlık duyuyordu ne de en ufak can sıkıntısı.

Efendisi kendisine seslendiğinde karşılık vermemişti ona, çünkü yerinden kıpırdamak hiç işine gelmezdi. İçtiği çaylardan, yamaca tırmanmaktan dolayı bedeninde toplanan sıcaklığın fazla sürmeyeceğini biliyordu. O da atı gibi yorgundu. Sahibi yeniden yemledikten sonra, kırbaçladığı halde kendinde kımıldanacak gücü bulamayan doru tay gibi bitkin... Öyleyse ne diye istifini bozacaktı? Hareket ederek ısınacak gücü kalmadıktan sonra...

Nikita, delik çizmesinin içindeki ayağının üşüdüğünü, baş parmağınınsa çoktan uyuştuğunu biliyordu. Bu yetmiyormuş gibi soğuk bütün bedenine yayılmaya başlamıştı. O gece orada öleceğini, hem de yüzde yüz öleceğini düşündüğü halde bundan fazlaca üzülmüyor, irkilmiyordu. Ne-

den üzülsün ki, hayat onun için zaten düğün bayram değildi. Durup dinlenmeden çalışmaktan, yorgunluktan başka ne görmüştü şu dünyada? Sonra neden irkilsindi? Vasili Andreyiç gibi hizmetlerinde bulunduğu efendilerinden ayrı bir efendisi; onu bu dünyaya gönderen, onu yöneten, ölürken onu bütünüyle hükmü altına alacak, onu hor görmeyecek bir Büyük Efendisi vardı. "Alışılan, sevilen şeyleri bırakıp gitmek kolay değil. Ama ne yapalım, yeni şeylere de alışırsın."

"Ya günahlarım?" Nikita birdenbire sarhoşluklarını, içkiye yatırdığı çizmesini, karısını küçük düşürdüğü zamanları, küfürlerini, kiliseye gitmeyişini, oruç tutmamasını, günah çıkarırken papazın verdiği öğütleri hatırladı. "Evet, çok günahım var. Ama isteyerek işlemedim ki ben! Demek, Allah öyle yaratmış bu yoksul kulunu. E, günahsa, günah! Ne yapsam kurtulamayacağım onlardan..."

O gece başına gelecekleri bir kerecik düşündü, ondan sonra bir daha dönmedi bu konuya; başka düşlere daldı gitti. Karısının gelin gelişi, tüccarın evindeki öteki uşakların ayyaşlığı, kendisinin içkiyi bırakması, çıktıkları bu yolculuk, Grişkino köyünden Taras'ın evi, ihtiyarın oğullarının ayrılmasıyla ilgili konuşmalar, kendi oğlu, örtünün altında ısınmaya çalışan doru tay, kızağın içinde sağa sola döndükçe gıcır gıcır sesler çıkaran efendisi, sırasıyla gelip geçtiler zihninden. Efendisini düşünürken içinden; "Yola çıktığına bin pişmandır şimdi. Böyle bir hayat dururken ölmek ister mi? Ben başka, o başka" dedi. Sonra hatıraları kafasında birbirine karışırken uykuya daldı.

Vasili Andreyiç ata binince kızak sarsılarak yerinden oynamış; kızağın kirişi, arkaya yaslanarak uyuyan Nikita'nın beline vurmuştu. İster istemez uyandı Nikita. Oturuşunu değiştirmekten başka çare kalmıyordu. Üstünden başından karlar saçarak dizlerini güçlükle doğrulttu, kalktı. Ve kal-

kar kalkmaz da buz gibi bir soğuk işledi iliklerine. Nikita durumun çıkmazlığını anlıyordu. Efendisi ata binmiş giderken, hayvanın sırtındaki örtüyü vermesi için seslendi. Ama tüccar tınmadı bile, az sonra da kar bulutları arasında gözden silindi.

Yalnız kalınca ne yapacağını şöyle bir düşündü Nikita. Şimdi kalkıp sığınacak bir ev arayamazdı, gücü yoktu buna. Eski yerine de yatamazdı, çünkü karlar dolmuştu. Kızağa yatsa örtüsüz ısınamayacaktı. Gocuğuyla ince paltosunun içinde, sanki sırtında yalnızca gömleği varmış gibi üşüyordu.

Büyük bir korkuya kapıldı.

– Ey Allahım, yüce Allahım! diye haykırdı.

Orada yalnız başına olmadığı, haykırışını işiten birinin onu yüzüstü bırakmayacağı düşüncesi, onu biraz olsun yatıştırdı.

Derin derin içini çekti, kızak keçesini sırtına alarak efendisinin eski yerine uzandı.

Orada ısınması ne mümkün! Önce gövdesi zangır zangır titredi, sonra titreme geçti. Nikita uyuşmaya başladı. Ölüyor muydu, yoksa uykuya mı varıyordu, farkında değildi. Yalnızca, uyumaya da, ölmeye de hazır olduğunu hissediyordu.

8

Bu arada Vasili Andreyiç, atı topuklayıp dizginlerin ucuyla vurarak ileri sürdü. Aynı yönde giderse ormana, sonra da bekçi kulübesine ulaşacağı inancı vardı içinde. İlerlemeye çalıştıkça karlar gözlerine yapışıyor, fırtına onu durdurmak istercesine göğsünden iterek karşı koyuyordu. Ama o hiç durmadan öne doğru eğilip, ikide bir açılan kürkünün eteklerini, üzerine oturulmayacak kadar soğuk eyer ile bacakları arasına sokarak hayvanı ha bire sürdü. At ne yapsın; bini-

cisinin onu çevirdiği yöne doğru güçlükle ama duraklamadan yürüyordu.

Beş dakika kadar sanki hep aynı doğrultuda yürüdüler. Tüccar atın başından, çevresindeki beyaz düzlükten başka bir şey görmüyor; atın kulaklarında, kürkünün yakasında ıslık çalan fırtınadan başka bir şey işitmiyordu.

Derken, ansızın bir karaltı belirdi tüccarın önünde. Yüreği sevinçle çarptı, karaltıda bir evin duvarlarını seçerek ileri yekindi. Oysa gördüğü karaltı ev falan değil, durmadan kımıldanan, rüzgâr estikçe ıslıklı sesler çıkararak dallarıyla yeri döven, tarla sınırında bitmiş kocaman bir karaçalıydı. Amansız fırtınanın tartakladığı bu karaçalıyı görünce Vasili Andreyiç'in yüreği ürpertiden hop etti, hızla oradan uzaklaştı. Karaçalıya yaklaşırken de, oradan uzaklaşırken de, ilk çıkış yönünü değiştirmiş; gene de hep bekçi kulübesine doğru gittiğini sanmıştı. At durmadan sağa dönmek istiyor, buna karşılık o hayvanı sola çeviriyordu.

Az sonra önlerinde gene kara bir şey belirdi. Vasili Andreyiç artık köye geldiği zannıyla büyük bir sevince kapıldı. Gelgelelim karaltı, iki tarla arasında biten aynı karaçalıdan başkası değildi. Kuru dallar, Vasili Andreyiç'i ürkütten bir çırpınışla yerlere yatıp yatıp kalkıyordu. Tüccar, çalının yanında karların yeni örttüğü at izlerini görünce şaşırdı. Hemen durdu, eğildi; baktı; bu taze izler kendi atının izlerinden başkası değildi. Küçük bir alanda dönüp dolaşıp gene aynı yere gelmişlerdi. "Bu gidişle öbür dünyayı boylayacağım galiba" dedi. Kendini korkuya kaptırmamak için atı olanca hızıyla sürdü. Onu kuşatan beyaz sisin içinden gözlerine ışıklı benekler görünüyor, ama dikkatli bakınca bu benekler hemen siliniyordu. Bir ara köpek havlaması ya da kurt ulumasını andıran sesler çarptı kulağına. Ama sesler öylesine belirsizdi ki, Vasili Andreyiç gerçekten öyle bir şey duyup duymadığını anlamak için durup dikkatle dinledi.

Ansızın kulakları çınlatan, korkunç bir haykırışla irkildi. Korkuyla öne eğilip atın boynuna sarıldı, ama hayvanın boynu, gövdesi zangır zangır titriyordu. Gittikçe yaklaşan bu haykırışlar karşısında Vasili Andreyiç neye uğradığını şaşırdı. Neden sonra anladı ki, doru tay belki kendi kendini yüreklendirmek, belki de birilerini yardıma çağırmak için var gücüyle kişniyordu. "Tüh, Allah kahretsin! Korkuttun beni" diye çıkıştı ata. Ama asıl korkunun nerden geldiğini biliyordu, bu yüzden onu içinden atması kolay değildi.

"Kendine gel, aklını başına topla" diye tedirginliğini yatıştırmaya çalıştıysa da olmadı; önceleri rüzgâr arkadan eserken, farkına varmadan atı rüzgâra karşı sürmeye başladı. Kürkün koruyamadığı, buz gibi eyere değe değe üşüyen bacakları soğuktan sızlıyordu. Elleri, ayakları tutmaz olmuş, soluk alışları kesikleşmişti. Hiçbir kurtuluş yolu görmediği bu korkunç kar çölünde yitip gideceğini anlıyordu.

Derken, at derinden bir "hoh" sesi çıkararak boylu boyunca kara saplandı. Hayvancağız kurtulmak için debeleniyor, debelendikçe de yana yatıyordu. Vasili Andreyiç hemen sıçradı atın üstünden. Terslik bu ya, sıçrarken bir ayağı kayışa takılmış, hayvanın eyerini yana devirmişti. Binicisi üstünden inince doru tay yerinden doğruldu, kişnedi, bir iki kez yekindikten sonra kar yığınından çıktı. Ama durur mu artık oralarda? Binicisini karların üzerinde bırakarak, sırtındaki kızak yaygısını, eyerini, yan kayışlarını sürükleye sürükleye yürüdü gitti.

Vasili Andreyiç atın arkasından yetişmek için ne kadar uğraşırsa uğraşsın, boşuna... Ağır kürkler içinde diz boyu karda yürümek kolay değildi; o nedenle on beş yirmi adım attıktan sonra tıkandı kaldı. İçinden bir ses; "Meyhaneler, değirmen, orman, tarla, dükkân, sac damlı ev, ambar, biricik oğlun nasıl sipsivri kalır ortada? Bu ne biçim iştir?" diyordu.

İlki kere önünden geçtiği karaçalı geldi aklına ansızın, korkudan ürperdi, içine düştüğü durumun gerçekliğine inanmak istemedi. "Yoksa düş mü görüyorum?" dedi. Düşten uyanmaya çalıştı ama öyle bir şey yoktu ki! Yüzünü kamçılayan, omuzlarına durmadan yağan, eldivensiz kaldığı için sağ elini dolduran kar gerçek kar; iki tarla arasında gördüğü karaçalı gibi, anlamsız, kaçınılmaz bir ölümle onu karşı karşıya bırakan çöl gerçek bir çöldü.

"Ey göklerin ışığı, büyük kurtarıcı Nikolay!" diye mırıldanmaya başladı. Kilisede bir gün önce okunan duaları, altın çerçeve içindeki yağız yüzlü* aziz tasvirini, bu tasvirin önüne dikmeleri için dükkânında sattığı mumları hatırladı. Kendisine hemen geriye getirdiklerinde uçları biraz yanmış mumları satın alıp sandığa kilitlemişti. İşte aynı Aziz Nikolay'a yalvarıyordu şimdi; onu bu güç durumdan kurtarırsa dua okutacağına, mum dikeceğine söz veriyordu. Öte yandan ne azizin yüzünün ne çerçevesinin ne mumların ne papazın ne de duaların o anda kendisine bir yardımı dokunacağını; bunların ancak kilisede gerekli ve önemli olabileceklerini; mumlar ve dualarla kendi korkunç durumu arasında bir bağlantının bulunamayacağını adı gibi biliyordu. "Bırak şimdi karamsarlığa kapılmayı! Karlar izini örtmeden atın peşinden gitmeliyim. Böylece yolu bulabilirim, belki yakalarım hayvanı. Ama elin ayağın birbirine dolaşmasın sakın, kızıp heyecanlanma. Yoksa şap gibi yanarsın!.." diye yüreklendirdi kendini.

Heyecanlanmadan yürümeye niyet ettiği halde gene de hızla ileri atıldı, düşe kalka koşmaya başladı. Karın fazla derin olmadığı yerlerde at izleri ancak güçlükle seçilebiliyordu. "Yandım anam; ne izlerini bulabileceğim, ne atı!" diye düşündü. Aynı anda da önünde bir karaltı gördü. Bu, doru tayın ta kendisiydi. Üstelik yalnızca doru tay değil, okları-

(*) Hıristiyan azizleri Ortadoğulu oldukları için yüzleri esmerdi – ç.n.

nın ucuna atkısını bağladığı kızak da oradaydı. Örtüsü, eyeri, kayışları iyice yana kayan at, kızağın arkasındaki eski yerine geçmemiş; gelip okların yanında durmuştu. Ayaklarıyla dizginlerinin üstüne bastığı için başını kaldırıp kaldırıp indiriyordu.

Durum şuydu: Vasili Andreyiç daha önce Nikita ile birlikte düştükleri aynı derin yara düşmüştü. Kızak topu topu elli adım ötede bulunuyordu. O nedenle attan indikten sonra izleri süre süre kızağın yanına varması zor olmamıştı.

9

Kızağa ulaşır ulaşmaz kenarına tutundu, bir süre kımıldamadan durarak soluğunun açılmasını bekledi. Eski yerinden kalkmıştı Nikita, kızağın içinde karla örtülü bir kabarıklık yükseldiğine göre uşak orada olmalıydı. Vasili Andreyiç'in bütün korkusu geçmişti; şimdi korktuğu tek şey, atla giderken, en çok da kara saplandıkları zaman duyduğu ürküntünün yeniden gelmesiydi. Bu ürkütüden kurtulmanın tek yoluysa, boş durmamak, bir şeyler yapmaktı. O nedenle ilk giriştiği iş sırtını rüzgâra dönmek, sonra da kürkünün önünü açmak oldu. Biraz daha dinlenip çizmelerinin, sol eldiveninin içinden karları temizledikten sonra (eldivenin sağ teki düşmüştü, şimdi kimbilir nerelerde, karın içinde ne kadar derindeydi) kürküne sımsıkı sarındı, kuşağını bağladı. Köylüler dükkâna arabayla buğday getirdikleri zaman da kuşağını böyle beline yeniden sarar, işe öyle girişirdi. Şimdi sıra atın ayağını dizginlerden kurtarmaya gelmişti. Vasili Andreyiç, dizginleri topladıktan sonra hayvanı kızağın önündeki eski yerine getirip bağladı; örtüsünü, eyerini, kayışlarını düzeltmek için arkasına dolandı. O sırada kızakta kıpırdanmalar oldu, kar örtüsünün altında Nikita'nın başı göründü. Zavallı adam ne kadar üşümüş olacak ki, ye-

rinden güçlükle doğruldu, yüzüne konan sinekleri kovmak istercesine elini garip bir biçimde sallamaya başladı. Vasili Andreyiç onun kendisine bir şeyler söylemeye çalıştığını sandı. Atın örtüsünü düzeltmeyi bıraktı, kızağa, uşağın yanına sokuldu.

– Söyle, ne mırıldanıp duruyorsun?

Nikita'nın sesi güçlükle, kesik kesik çıkıyordu.

– Ö-ö-lü-yorum. Hak ettiğim ırgatlık ücretimi oğluma ya da benim karıya ver. Diyeceğim bu kadar.

– Çok mu üşüdün? diye sordu Vasili Andreyiç yeniden.

– Biliyorum, ölmem yakın... İsa aşkına bağışla beni...

Yüzünden sinek kovar gibi durmadan elini sallayan Nikita'nın sesi ağlamaklıydı.

Vasili Andreyiç bir süre kıpırdamadan, sessizce durdu. Sonra, kazançlı bir alışveriş sırasında yaptığı gibi, ellerini birbirine vurup geriye doğru kararlı bir adım attı, kürkünün kollarını sıvayıp Nikita'nın üzerinde yattığı, kızaktaki karları temizlemeye başladı. Bu iş bitince ivedilikle kürkünün önünü çözdü, eteklerini iki yana açtı. Nikita'yı şöyle bir dürttükten sonra boylu boyunca üstüne yattı. Şimdi onu yalnızca kürküyle değil, sımsıcak gövdesiyle de örtmüştü. Kürkünün eteklerini Nikita ile kızağın arasına sıkı sıkıya soktu, kurtulmasın diye dizleriyle de üstünden bastırdı. Bu biçimde başını kızağın ön sekisine koyup Nikita'nın üstünde yüzükoyun yatarken ne fırtınanın ulumasını işitiyordu ne de atın kıpır kıpır kıpırdanışını... Kulak verdiği tek şey, uşağının soluk alışlarıydı. Zavallıcık hiç kımıldanmadan bir hayli yattıktan sonra, derin derin içini çekti, karnının altında oynadı.

– Ha şöyle!.. Ölüyorum, deme hemen. Yat, yat da ısın biraz...

İstediği halde daha fazla konuşamadı Andreyiç. Ne garip tir, gözlerine yaş doldu, çenesi titremeye başladı. Yutkun-

maya çalışıyor, ama gelip gelip boğazına bir yumruk tıkanıyordu. "Korkudan sinirlerim iyice zayıflamış" diye düşündü. Bu zayıflıktan nefret etmek şöyle dursun, bundan şimdiye değin tatmadığı bir mutluluk duyuyordu.

Yüreğini dolduran sevinçten dolayı nerdeyse gururlanarak; "Şimdi ısıtırım ben seni!" diyordu durmadan. Böyle sessizce uzun bir zaman yattı. Gözlerinden gelen yaşları kürkünün yakasına siliyor, rüzgâr sağ eteğini açtıkça yeniden yakalayıp dizinin altına sokuyordu.

İçinde biriken sevinci birilerine söylemeden duramayacaktı Vasili Andreyiç.

– Nikita, diye seslendi.

– İyice ısındım, dedi alttaki ses.

– Isın, ısın, ben de az kalsın yolumu yitiriyordum. Sen donacaktın, ben de...

Çenesi yine titremeye başladı, gözlerine yaşlar doldu, bir yumru gelip boğazında düğümlendi. Konuşamıyordu...

"Olsun" dedi içinden. "Ne diyeceğimi biliyorum ya." Böylece, sesini çıkarmadan epeyce yattı.

Altta Nikita, üstte kürk onu sıcak tutuyordu; gelgelelim elleri kürkünün eteklerini Nikita'nın altına sokmaktan, bacaklarıysa rüzgârın ikide bir kürkünü sıyırmasından dolayı üşümeye başladı. Hele eldivensiz sağ eli nerdeyse donacak gibiydi. Ama onun o andaki tek düşüncesi ne elleri ne bacaklarıydı; altında ısıtmaya çalıştığı uşağıydı yalnızca.

Birkaç kez dönüp ata baktı. Doru tayın sırtı açılmış; üstündeki örtü, eyer, kayışlar yere düşmüştü. Kalkıp hayvanın üstünü yeniden örtmeyi düşündüyse de Nikita'yı o durumda bırakmak istemediğinden, bir de içindeki mutluluk duygusunu yitirmekten korktuğu için vazgeçti bundan. Artık ölüm korkusundan eser kalmamıştı. Alışveriş işlerinde olduğu gibi, kendine karşı duyduğu güvenle; "Elimden kurtulmaz, sımsıcak ısıtırım ben seni," dedi.

Vasili Andreyiç böyle bir saat, iki saat, üç saat yattı; vaktin nasıl geçtiğinin farkında bile değildi. Önceleri zihninde fırtınanın savurduğu karlar, kızak, oklar, boyunduruk altındaki doru tay ve uşağı canlanırken; sonra gündüz kutladıkları yortu, karısı, zabıta amiri, mum sandığıyla ilgili hatıralar dirilmeye başladı. Derken, altında yatan uşağını düşündü yeniden. Bunun ardından, onunla her zaman alışveriş yapan köylüler, Nikita'nın yaşadığı, damı sapla örtülü, küçük kulübe geldi gözlerinin önüne. Sonunda hepsi birbirine karıştı, iç içe girdi. Karışınca beyaz bir ışığa dönen gökkuşağı renkleri gibi, bütün hatıralar da bir hiçe dönüştü. Vasili Andreyiç derin bir uykuya dalmıştı. Düşsüz, uzun bir uykuydu bu; şafak sökerken yeniden canlandı.

Kendini şimdi kilisedeki mum sandığının başında görüyor. Tihonov'un karısı ondan yortu için beş kapiklik bir mum istiyor, o da mumu kadına vermek niyetiyle kolunu uzatmaya çalışıyor. Ama kalkmıyor kolu, cebinin içinde sıkışıp kalmış. Sandığın öbür yanına dolanmak istiyor, bu sefer de ayaklarını kaldıramıyor yerden. Ayaklarındaki yeni boyanmış, gıcır gıcır lastik çizmeler odanın taş döşemesine yapışmış, kalkmak bilmiyor. Ayakları da çizmenin içinden çıkmıyor. Derken, mum sandığı yatak oluveriyor birden. Vasili Andreyiç kendini mum sandığının, yani evindeki yatağın üstünde yüzükoyun yatar görüyor. Çok istediği halde kalkamıyor yataktan. Oysa az sonra zabıta amiri İvan Metyeviç'in geleceğini biliyor. Onunla birlikte koruyu satın almaya mı gideceklerdi, doru tayın kayışlarını düzeltmeye mi, orasını bilmiyordu. Karısına, "Mihalovna, zabıta amiri gelmedi mi daha?" diye soruyor. Karısı, "Hayır gelmedi," diyor. Vasili Andreyiç kapılarının önüne bir arabanın yanaştığını işitince, beklediği adamın geldiğini düşünüyor. Ama geçip gidiyor araba. O zaman yeniden sesleniyor, "Mihalovna, Mihalovna! Daha gelmedi mi?" "Yok, gelmedi." Yatağında yatıyor, kalkmak istiyor, hep

bekliyor. Hem ürkütücü hem de sevinç verici bir bekleyiş bu. Derken, sevindirici sonuç gerçekleşiyor birden: Beklediği kişi geliyor en sonunda. Ama gelen, zabıta amiri İvan Metyeviç değil; onu çağıran, ona Nikita'nın üstüne yatmasını söyleyen sesin sahibidir. Onun gelmesinden dolayı, büyük kıvanç duyuyor. "Geliyorum!" diye bağırıyor, bu bağırmasıyla birlikte uyanıyor uykudan.

Uyanıyor uyanmasına ama bu, hiç de her zaman uyandığı zamanki kendisi değildir. Kalkmak istiyor, kalkamıyor; ellerini kımıldatmak istiyor, kımıldatamıyor. Bacağını, onu da kımıldatamıyor. Başını döndürmeye çalışıyor, yapamıyor. Bu işe çok şaştığı halde hiç üzülmüyor. Ölmekte olduğunu biliyor ama acımıyor öldüğüne. Gene de Nikita'nın kendi altında yattığını, ısınıp sağ kaldığını hatırlıyor. Kendisinin Nikita, Nikita'nın da kendisi olduğu düşüncesi doğuyor zihninde. Canı kendi gövdesinde değil, Nikita'dadır artık. Dikkatle dinliyor; onun soluk alışlarını, hatta hafif horultusunu işitiyor. "Nikita sağ, öyleyse ben de sağım!" diyor coşkuyla.

Derken, hatırına paracıkları, dükkânı, evi, alıp sattığı mallar, Mironov'un milyonları geliyor. Vasili Andreyiç Brehunov denen adamın ömrünü bu işlerle nasıl tükettiğine bir türlü akıl erdiremiyor. Vasili Brehunov için, "Ne yapsın, hayatın özünü anlamamış adamcağız. Evet, zavallı, ben şimdiki gibi anlamıyordum o zaman. Şimdi eksiksiz anlıyorum," diye düşünüyor. Ona seslenenin çağrısını bir daha işitiyor. Bütün benliği sevinçten, hazdan kıvranarak; "Geliyorum, geliyorum!" diye karşılık veriyor. Artık serbest olduğunu, onu kimsenin alıkoymayacağını anlıyor.

Vasili Andreyiç'in bu dünyada göreceği, işiteceği, duyacağı hiçbir şey kalmamıştır artık...

Oysa, eskisi gibi gene tipi vardı. Vasili Andreyiç'in ölü gövdesini, ayazda zangır zangır titreyen doru tayı, karın

içinde belli belirsiz görünen kızağı ve kızağın içinde, altta, efendisinin ölü gövdesiyle soğuktan korunan Nikita'yı durmadan örten kar fırtınası bütün hızıyla esiyordu...

10

Sabaha doğru gözlerini açtı Nikita. Omuz başlarını sızlatan soğuk uyandırmıştı onu. Tam o sırada düş görüyordu. Efendisinin ununu yüklediği bir arabayla değirmenden gelmektedir. Köprüye varmadan araba birden yönünü değiştiriyor, hızlanarak derenin dibine saplanıyor. Bunun üzerine arabanın altına giriyor, omuzluyor, kaldırmaya çalışıyor. Ama tuhaf bir durum: Araba yerinden oynamak şöyle dursun, omzuna yapışmış sanki. Ne onu kaldırabiliyor ne de altından çıkabiliyor. Beli kırılacak nerdeyse. Üstelik buz gibi de soğuk. Bir an önce kurtulmalı bu meretin altından. Arabayı sırtına bastıran biri varmış gibi; "E, yeter artık! Boşalt içinden çuvalları!" diye sesleniyor. Araba gittikçe daha çok üşütüyor, çöktükçe çöküyor omuzlarına. Derken, küt diye bir şey çarpıyor, gözlerini açıyor ve her şeyi hatırlıyor: Omuzlarındaki soğuk araba, üstünde kaskatı yatan efendisinden başkası değildir. Ayağıyla kızağa iki kez vuran da doru taydır.

Nikita omuzlarını zorladı, gerçeği sezmiş olmanın ürkütüsüyle efendisine seslendi:

– Andreyiç, Andreyiç.

Ses veren yok. Ama bacakları, bütün gövdesi gülle gibi çökmüş omuzlarına.

"Ölmüş, toprağı bol olsun," diye geçirdi içinden...

Başını çevirdi, eliyle karda bir delik açıp dışarı baktı. Ortalık aydınlanmıştı. Rüzgâr gene oklarda vınlıyor, kar durmamacasına yağıyordu. Yalnız öncekinden bir farkı vardı: Kar kızağın tahtalarını dövmeden, atın sırtını, kızağı örte-

rek, sessiz sessiz dökülmekteydi. Attansa ne çıt çıkıyordu, ne de bir kıpırdanma vardı. "O da dondu anlaşılan," diye düşündü Nikita. Gerçekten de onu uyandıran sarsıntı, donmakta olan doru tayın can çekişirken attığı tekmelerin sarsıntısıydı.

"Yüce Allahım, şimdi sıra bende," dedi içinden. "Emrin başım üstüne! Verecek bir canım var, onu da hemen al, kurtar beni."

Elini delikten içeri çekti, gözlerini kapadı, bu sefer yüzde yüz ölmekte olduğuna inanarak kendinden geçti.

Ertesi gün, Vasili Andreyiç ile Nikita karların altından çıkarıldıklarında vakit öğleyi bulmuştu. İki köylü onları yoldan altmış yetmiş, köyden de beş yüz metre uzakta buldular.

Kar kızağa tepeleme yığıldığı halde oklarla okların ucuna bağlı atkı açıkça gözüküyordu. Karnına değin gömülen doru tayın sırtında ne örtüsü vardı ne de koşum kayışları. Ayakta dimdik duran beyaz bir heykel gibiydi; başını boynuna doğru eğmiş, burun delikleri salkım salkım buz tutmuştu. Gözlerinden fışkıran yaşlar donmuş kalmıştı çukurlarında. Bir gecede zayıflamış; bir deri bir kemik kalmıştı hayvancağız.

Vasili Andreyiç'in gövdesi kaskatıydı. Ayakları iki yana ayrık biçimde donduğu için, onu Nikita'nın üstünden öylece devirdiler. Pırtlak kartal gözleri camlaşmıştı, özenle kırpıp düzelttiği bıyıklarının altındaki açık ağzı karla doluydu.

Nikita'ya gelince, yaşıyordu hâlâ. Ama bedeninin çoğu yeri donmuştu. Onu uyandırdıklarında artık öldüğüne, ona yapılan şeylerin öbür dünyada geçtiğine inanıyordu. O yüzden, kürekleriyle onu kazıp çıkaran, efendisinin katılaşmış gövdesini üzerinden yuvarlayan iki köylünün bağırıp çağırmalarını işitince, öbür dünyada da köylülerin aynı biçimde bağırdıklarını, beden yapılarının da aynı olduğunu görerek bu duruma pek şaşırdı. Ama sonunda öbür dünyada değil

de bu dünyada bulunduğunu anlar anlamaz, içini sevinçten çok bir üzüntü kapladı. Hele ayak parmaklarının donduğunu hissettiğinde...

Nikita hastanede iki ay yattı. Üç parmağını kestiler, kalanlar iyi oldu. Adamcağızın yirmi yıl daha sapasağlam yaşayacak ömrü varmış. Başlangıçta zenginlerin yanında ırgat durdu, kocayınca bekçilik yaptı. Ancak şu yakınlarda öldü, ölümü de tam istediği gibi oldu. Evinde, tasvirlerin altında, yanan balmumları tutuşturdular ellerine. Ölmeden önce yaşlı karısından af diledi, fıçıcıyla düşüp kalkmasından ötürü onu bağışladığını söyledi. Oğluyla, torunlarıyla ayrı ayrı vedalaştı. Gelinini beleş geçinen birinin yükünden kurtaracağına; bıkkınlık getirdiği bu hayattan başka bir hayata, her yıl biraz daha çekici ve anlamlı gelen bir başka hayata geçeceğine sevine sevine öldü... Şimdi bulunduğu yerin buradan daha iyi olup olmadığını, gerçek ölümden sonra uyanınca hayal kırıklığına uğrayıp uğramadığını biz de oraya gidince göreceğiz. Kimbilir, Nikita belki de umduğunu bulmuştur.

Tipi

1

Akşamın saat yedisinde çayımı içtim; şimdi adını unuttuğum, ama Novoçerkask yakınlarında Don Ordusu Toprağı olarak hatırımda kalan yerde bir menzil hanından* yola çıkma hazırlığına başladım. Kızağa bindikten sonra kürküme bürünüp dizlerime battaniyemi çektim, uşağım Alyoşa ile birlikte yerimize iyice yerleştiğimiz zaman ortalık epeyce kararmış bulunuyordu. Hanın arka avlusunun havası ılık ve durgundu. Kar yağmıyordu ama gökte bir tek yıldızın parladığı da yoktu. Tepemizde asılı duran gökyüzü, önümüzde göz alabildiğine uzanan, tertemiz karla örtülü ovanın üstüne abanmış gibi, kopkoyu gözükmekteydi.

Handan hayli uzaklaşıp, aralarından biri geniş kanatlarını durmadan döndüren yel değirmenlerini de geçince, kalın kar tabakasıyla kaplı, geçilmesi zor bir yolla karşı karşıya

(*) Uzun yollarda belirli aralıklarla dizilmiş; dinlenmek, yemek yemek, araba, kızak değiştirmek gibi işlere yarayan hanlardan biri, eskiden bizde kervansaray – ç.n.

bulunduğumuzu anlamakta gecikmedim. Daha çok sol yandan esen şiddetli rüzgâr, atların toynaklarının kopardığı karları uzaklara doğru sürükleyip götürüyordu. Çıngırağın sesi kısılmaya başlamıştı, böğrümde bir açıklıktan içeri giren buz gibi soğuk hava sırtımı gittikçe daha çok üşütüyordu. Hancının, "Geceleyin yolunu şaşırıp bir yerde donmaktansa, yola hiç çıkmamak en iyisi!" öğüdü geldi aklıma.

Kızak sürücüsüne;

– Yolumuzu kaybetmeden gider miyiz? diye sordum.

Ondan karşılık gelmeyince bir kez daha yüksek sesle:

– Hey arabacı! dedim. Ne dersin, ilerideki menzil hanına ulaşabilecek miyiz? Yolumuzu şaşırıp karların ortasında kalmayız, değil mi?

– Allah bilir, cevabını verdi adam.

Sonra;

– Bak şu rüzgârın yaptığı işe! dedi. Karları öyle bir savuruyor ki, yolu seçebilene aşkolsun!

Ben durmadan soruyordum:

– Yolu bulup çıkarabileceğine güveniyor musun? Menzil hanına varır mıyız? Söylesene!

Arabacı;

– Varırız elbet, dedikten sonra bir şeyler daha mırıldandıysa da, rüzgârdan ne dediğini duyamadım.

Geriye dönmek istemiyordum, ama Don Ordusu Toprağı gibi Allahın belası bir yerde yolu şaşırıp ayazda, tipide donmak da vardı işin ucunda. Ayrıca, karanlıkta yüzünü pek seçemediğim arabacıya da güvenemiyordum; daha doğrusu adamı pek gözüm tutmamıştı. Kızağın önünde biraz yanda değil de tam ortada, ayaklarını altına toplamış olarak oturuyordu. Boyu sırık gibi uzundu, sesi ölgün çıkıyordu. Kızağı, arabacının yerine oturmuş acemi bir uşak gibi, dizginleri iki eliyle birden tutarak sürüyordu. Arabacıların kullanmadığı türden, sağa sola kayıp duran bol bir şapka vardı başın-

da. Adamı özellikle, kulaklarını atkıyla iyice sardığı için gözüm tutmamıştı. Kısacası, önümde sipsivri dikilip duran bu iki büklüm, ağzından laf çıkmayan herif hoşuma gitmiyor, ilerisi için iyi şeyler akla getirmiyordu.

Arabacının yanında oturan uşağım Alyoşa bana baktı.

– Bana kalırsa geriye dönmek en iyisi beyim. Yolumuzu şaşırırsak vay başımıza geleceklere!

Arabacı kendi kendine homurdanıp duruyordu:

– Aman Allahım, ne berbat esiyor! Kar gözüme yapıştıkça bir şey göremiyorum. Hey kurban olduğum!

Daha çeyrek saat bile gitmemiştik ki, arabacı atları durdurdu, dizginleri Alyoşa'ya verdi, ayaklarını oturduğu yerden güçlükle kurtararak iri çizmeleriyle karları kıtırdata kıtırdata yol aramaya koyuldu.

– Ne oldu? Nereye gidiyorsun? Yoksa yolumuzu mu şaşırdık? diye sorduysam da, bana cevap bile vermedi.

Yüzünü rüzgârdan korunacak biçimde çevirerek yürüdü gitti. Döndüğü zaman;

– Ee, yolu bulabildin mi bari? diye soracak oldum.

Kızağın yoldan çıkmasına sanki ben sebep olmuşum gibi, ters ters;

– Yok bir şey! karşılığını verdi.

Donmuş ayaklarının üzerine bağdaş kurup yerine yerleştikten sonra buz tutmuş eldivenleriyle dizginleri toplamaya başladı. Kızak yeniden hareket edince sordum:

– Şimdi ne yapacağız?

– Ne mi yapacağız? Burnumuzun doğrusuna gideceğiz.

Yavaş bir tırısla yol almaya başladık. Kızak, bazen bir karış un gibi karla örtülü yerlerden, bazen sert buzların üzerinden gelişigüzel kayıyordu.

Allah bilir nereye gidiyorduk! Çünkü bir çeyrek saat yol aldığımız halde karşımıza bir tane bile kilometre taşı çıkmamıştı.

Dayanamadım, arabacıya bir daha sordum:

– Söylesene, menzil hanına varabilecek miyiz?

– Hangisine? Çıktığımıza diyorsan kolay... Atları bırakıver, kendiliklerinden giderler. Ama önümüzdekini dersen, pek gözüm kesmiyor. Bu havada donmak işten bile değil!

– Madem öyle, bırak hayvanları geri götürsünler!

– Dönelim mi istiyorsunuz?

– Evet, evet, dönelim.

Arabacı dizginleri salıverince atlar gayrete gelerek koşmaya başladılar. Ben geriye döndüğümüzün farkına bile varmadan rüzgârın yönü değişti, çok geçmeden karların arasından yeldeğirmenleri seçilmeye başladı. Arabacının keyfi yerine geldi, çenesi açıldı:

– Hiç unutmam, bir gün ilerki handan buraya doğru geliyorduk. Öyle bir ayaz çıktı ki, sorma! Geceleyin ot yığınlarının içine gömülerek kurtulduk, gündüz hana zor vardık. Bereket, karşımıza ot yığınları çıkmıştı, ya çıkmasaydı durumumuz nice olurdu. Gene de götürdüğüm yolcunun bacakları dondu, zavallı üç hafta acı çektikten sonra öldü.

– Bak, şimdi soğuk değil, üstelik rüzgâr da kesildi. İstersen geriye dönüp yolumuza gidelim, dedim ben.

– Ilık olmasına ılık. Bir de şu tipi olmasa! Şimdi geriye döndüğümüz için size öyle geliyor, ama rüzgârın sertliğine diyecek yok. Tarifeli posta kızağı olsaydık soğuğa moğuğa aldırmaz giderdik. Gelgelelim, keyfimize kalmış bir iş bu. Şaka değil, sizleri donduruveririz de... Sonra ceremenizi nasıl ödeyeceğiz?

2

Bu sırada peşimizden hızla yaklaşan birkaç troykanın çıngırakları duyulmaya başladı.

Arabacı;

– Posta çıngırakları, dedi. Her menzil hanında bir takım bulunur.

Gerçekten de, rüzgâra karşın apaçık işitilen, öndeki troykanın çıngırakları kulağa çok hoş geliyordu. Biraz titreyen, kalın, duru, çın çın öten sesler... Sonradan öğrendiğime göre, böyle çıngıraklara avcı takımı diyorlarmış. Ortada, kadife sesli denen bir tane büyük, bunun iki yanında ise üç ton ince perdeden birer tane küçük... Büyük çıngırağın kalın sesine karışan bu iki tiz sesin havada beş perde yukardan titreyerek yansıması, uzayıp giden sessiz ovada, insanın üzerinde çok garip, garip olduğu kadar da hoş bir etki bırakıyordu.

Üç troykadan en öndeki bizimle aynı hizaya gelince, arabacı:

– Amma da koşturuyorlar! dedi.

Sonra sürücülerden arkada oturana seslendi;

– Hey! Yoldan ne haber? Zahmet çekmeden gidebilecek miyiz?

Öteki ona aldırmadı, atlara bağırarak sürdü gitti. Posta bizi geçer geçmez çıngırak sesleri de rüzgârda kayboldu.

Bizim arabacı utanmışa benziyordu.

– Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın, beyim! Yoldan yeni geçtiklerine göre, izler hemen silinmez. Ne dersiniz? Gidiyor muyuz?

Kabul ettim. Bunun üzerine yeniden yüzümüzü rüzgâra karşı döndük, derin karda ilerlemeye başladık. Önümüzden geçen kızakların açtığı izden çıkmamak için ben yandan yolu gözlüyordum. İki kilometre kadar izler açıkça göründü, ondan sonra kirişlerin altında karın yüzeyindeki pürüzleri zorlukla seçmeye başladım, en sonunda da bunun iz mi, yoksa kar tabakası mı olduğunu fark edemez oldum. Karın, kirişin altına hızla girmesine baka baka gözlerim yorulduğu için başımı kaldırıp ileriye bakmaya başladım. Üçün-

cü kilometre taşını da geçmiştik, ama dördüncüyü bir türlü göremiyordum. Önceki gibi bazen rüzgâra karşı bazen rüzgârı arkamıza alarak bir süre gittik. En sonunda her kafadan bir ses çıkmaya başladı. Arabacı sağa, ben de sola saptığımızı söylüyorduk; Alyoşa ise geriye gittiğimizi ileri sürüyordu. Birkaç kez durduk, arabacı yerinden ağır ağır kalkarak yol aramaya gitti. Ama hepsi boşuna... Bir keresinde de ben, yol olarak düşündüğüm yere bakmak için kızaktan indim, rüzgâra karşı bin bir güçlükle birkaç adım attım ki, çevremde bembeyaz karla örtülü düzlükten başka bir şey bulunmadığını anladım. Üstelik kızağı da göremediğim için bağırmaya başladım: "Hey, arabacı! Alyoşa!" Rüzgârın sesimi, ağzımdan çıkar çıkmaz uzaklara götürdüğünü biliyordum. Kızağın bulunduğu yere gideyim dedim, kızak yok; sağıma soluma baktım, gene yok... Bunun üzerine –aklıma geldikçe hâlâ utanırım– biraz da ümitsizliğe kapılarak bir kez daha avazım çıktığı kadar "Arabacı!" diye haykırdım. Meğer adam iki adım ötede değil miymiş! Elinde küçük kırbacı, yana yatmış kocaman şapkasıyla birdenbire karşımda dikiliverdi. Beni alıp kızağa götürürken;

– Dua edin, hava ılık, dedi. Bir de ayaz çıkarsa o zaman görürüz günümüzü... Sen büyüksün, Allahım!

– Bırak atları, geriye gitsinler! Kendiliklerinden yolu bulurlar öyle değil mi?

– Bulmayıp da ne yapacaklar!

Dizginleri bıraktı, ortadaki atın bellemesine kırbacını iki üç kez yapıştırdı, kızağımız hızla kaymaya başladı. Böylece yarım saat kadar gittik gitmedik, birden avcı çıngıraklarının o tanıdık sesini işitmeye başladık. Onun peşinden iki ayrı ses daha... Ama hepsi de karşı yönden geliyorlardı. Postayı yükledikten sonra arkaya bağladıkları yedek atlarıyla birlikte ilerki hana doğru yol alan deminki troykalardı bunlar. İri atların çektiği özel ulak kızağı, avcı çıngırağını şıngırdatarak

en önde ilerliyordu. Boğazını yırtarcasına bağıran bir arabacı çömelmişti kızağın önünde. İkişer sürücü bulunan arkadaki boş kızaklardan ise şen şakrak konuşmalar işitiliyordu. Sürücülerden biri pipo içmekteydi, bir ara piponun kıvılcımı adamın yüzünün yarısını aydınlattı. Onları böyle görünce, yola çıkmaktan korktuğum için kendi kendimi ayıplamaya başladım. Benim arabacı da aynı şeyi düşünmüş olacak ki, ikimiz birden "Gidelim şunların arkasından!" dedik.

3

Üçüncü kızak daha bizi geçmeden bizim arabacı atları beceriksizce döndürmeye başladı. Bizim kızağın okları ötekinin arkasına bağlı atlara bindirince hayvanlar ürktüler, kızağa bağlı dizginlerini koparark yana fırladılar. Konuşmasından, duruşundan yaşlıca biri olduğunu tahmin ettiğim kısa boylu bir adam kısık, çatlak sesiyle bizimkine şöyle bağırdı:

– Hay senin gözün çıksın, e mi! Koskoca yolu bıraktın da bizi mi buldun, kör pezevenk!

Sonra çevik bir sıçrayışla aşağı atladı, atların arkasından koştu. Bir yandan da bizim arabacıya yakası açılmadık küfürler savuruyordu.

Huysuzlanarak iplerini koparan, sonra da kaçmaya başlayan atları yakalamak için peşlerine düşmüştü. Bir dakika sonra hem atlar hem de arabacı, tipinin beyaz sisi içinde gözden kayboldular.

Uzaktan arabacının şöyle bağırdığı duyuluyordu:

– Vasiliii! Doru atı buraya getir! Onları başka türlü yakalayamayız!

Arabacılardan oldukça uzun boylu olanı, kızaktan aşağı atladı, yedek atların bağlarını çözüp birinin boynuna tırmandıktan sonra, dörtnala, karları tepeleye tepeleye aynı yönde gözden kayboldu.

Öbür iki kızak ile biz, en önde çıngıraklarını şıngırdatarak koşturan posta kızağı, yoldan çıkıp çıkmadığımıza aldırmadan ileri yürüdük.

Atları yakalamaya giden adam için benim arabacı;

– Yakalamaz olur mu? diyordu. Ötekilere uymadıklarına göre, atlar bayağı huysuz olmalı. Kaçtıkları yerden geri getirmek kolay olmaz.

Bütün uykum kaçmıştı. Benim arabacı ise öbür kızakların peşine takılalı beri canlanıp neşelenmişti. Elbette bu durumdan yararlanmakta gecikmedim. Nerden, ne zaman geldiğini, kimin nesi olduğunu sormaya başladım. Çok geçmeden Tula'nın Kirpiç köyünden toprak kölesi* bir hemşehrim olduğunu öğrendim. Beyin toprakları iyice azalmış, kolera salgınından sonra buğday büsbütün yetişmez olmuş. Benim hemşehrinin kardeşlerinden biri askere gidince ailede iki erkek kardeş kalmışlar. Yılın sonuna kadar ekmekleri zor yetermiş, rençberlikle kıt kanaat geçinirlermiş. Küçük kardeşi evli, kendisi ise dul olduğu için ev işlerini öteki yönetiyormuş. Her yıl köylerinden buraya arabacılık yapmak için gelirlermiş; kendisi arabacılığı sevmezmiş, ama kardeşine yardım olsun diye posta sürücülüğüne geçmiş. Şimdi bu iki menzil hanı arasında çalışıyor, "bereket versin" yılda yüz yirmi ruble kazanarak yüz rublesini eve gönderiyormuş. Bu "hayat" yine de hoşuna gidiyormuş, ama posta sürücüleri ile bütün arabacı milleti kaba, küfürbaz olurlarmış.

– İşte örneği! Kendi kulaklarınızla işittiniz. Bu adam bana ne diye sövdü? Aman Allahım! Sanki isteyerek mi yaptım? Atların koşmasında benim suçum ne? Kimsenin kötülüğünü ister miyim? Sonra atların hemen peşine düşecek ne vardı! Kendileri çıkar gelirlerdi. Şimdi hem atları kovalarken yoracak hem de yolunu bulup dönmesi güçleşecek.

(*) Toprak köleliği 1861'de kaldırılmıştır, yasanın kalkmasından önce köylüler toprak ağasının (beyin) mülkü sayılırdı. Tolstoy da Tulalıdır – ç.n.

Önümüzde birkaç karaltı görerek sordum:

– Şu kararan şeyler ne, biliyor musun?

Hasır örtülü kocaman arabalarla aynı hizaya gelince:

– Yük kervanı, dedi. Yolculuk diye ben buna derim! Tek Allahın kulu görünmüyor ortalıkta, arabalara yatmış uyuyorlar. İşini bilen, akıllı atlar hepsi de. Bu hayvanları yollarından kimse ayıramaz...

Biraz durduktan sonra;

– Biz de sıra sıra dizilir giderdik. Biliriz bunları, diye ekledi.

Tepelerindeki hasırlardan tekerleklerine kadar karla örtülü, içinde kimsecikler gözükmeyen bu kocaman arabaların görünüşü gerçekten çok garipti. Bir ara bunlardan birinin üstündeki hasır ön köşeden biraz aralanarak, çıngıraklarını merak eden birinin şapkası dışarı çıktı, sonra hemen içeri kaçtı. İri ala bir at boynunu uzatıp belini gerginleştirerek, kalın karla örtülü yolda ölçülü adımlarla yürürken, kardan bembeyaz boyunduruğunun altındaki kıllı başını durmadan sallıyordu. Bizim hizamıza gelince, tepeleme kar yığılmış kulaklarından birini dikti.

Yarım saat daha geçince arabacı bana dönerek;

– Beyim, size göre doğru yolda mı gidiyoruz? diye sordu.

– Bilmem.

Söylediğinin doğruluğuna inanan bir sesle;

– Önceden rüzgârın nasıl estiğini biliyorsunuz, diye sürdürdü konuşmasını. Ama şimdi epey durgun bir havada gidiyoruz. Bana kalırsa gene yolumuzu şaşırdık.

Adamın ödleğin biri olduğu apaçık ortadaydı. Bununla birlikte yol bulma sorumluluğunu üzerinden attığı için, bir de "Ölürsek hep birlikte ölürüz" rahatlığı içinde öteki kızakların peşine takıldığımızdan beri oldukça sakinleşmişti. Sanki bu işte onu ilgilendiren bir şey yokmuş gibi, önde giden kızağın sürücüsünün yanlış hareketleri üzerinde soğukkan-

lıca fikirler yürütüyordu. Baştaki kızağın bazen sağa bazen sola kaydığını ben de fark etmiştim; hatta küçük bir alanda dönüp durduğumuzu bile düşünüyordum. Ama üzerinde ilerlediğimiz ova dümdüz olduğu halde öndeki kızağın önce yokuşu tırmandığını, bir süre böyle gittikten sonra yeniden aşağı doğru indiğini sanmam gibi, bu da bir duyu yanılması olamaz mıydı?

Böyle bir süre daha yol alınca, uzakta, ta ufukta kımıldayan, alçak, uzun bir karaltı dikkatimi çekti. Bir dakika bile geçmedi ki, bunun karşılaştığımız yük kervanı olduğunu anladım. Durmadan yağan kar, bazıları hiç dönmeyen gıcırtılı tekerlekleri iyice örtmüştü. Hasırların altındaki insanlar eskisi gibi uyuyorlar, öncü ala at aynı şekilde burun deliklerini şişire şişire yolu koklarken kulaklarını dikiyordu.

Benim arabacı canı sıkkın bir tavırla;

– Vay anasını! Döndük dolaştık gene aynı kervanla karşılaştık, dedi. Ah, bizim kızağımızda da ulak atları olacaktı da görecektiniz! Şimdi şunları hızlı sürmeye kalk, fazla dayanamayıp çatlarlar.

Öksürerek boğazını temizledikten sonra;

– Geri dönelim beyim, gözü kör olsun böyle yolculuğun! diye sürdürdü konuşmasını.

– Neden dönecekmişiz? Herhalde sonunda bir yere varacağız.

– Nereye varacağımızı bilmiyorum. Geceyi bu Allahın belası kırda geçirmeyelim de!.. Aman Allahım, şu tipinin azgınlığına bak!

Öndeki sürücü yolunu şaşırıp şaşırmadığını merak edip kızaktan bir kerecik aşağı inmemiş, şarkı söyleyerek atları habire koşturmuştu. Bu işe pek aklım ermemekle birlikte, ne olursa olsun onlardan geri kalmak istemiyordum.

Arabacıya:

– Durma, sür! dedim.

Arabacı atları dehledi, ama artık eski neşesi kalmamıştı, benimle konuşmuyordu.

4

Tipi gittikçe şiddetini artırıyor, yukarıdan ufak ufak kuru bir kar yağıyordu; ayaz şiddetini artırmıştı. Burnum ve ayaklarım en çok üşüyen yerlerimdi. Soğuk hava şimdi kürkümün altına eskisinden daha çok giriyor, iyice örtünmem gerekiyordu. Arasıra kızağımız, üzerinden karların uçup gittiği, buzlaşmış toprak üzerinde takırdayarak kayıyordu. Yoldan çıkarsak başımıza neler geleceği beni son derece ilgilendirmekle birlikte, gece gündüz dinlenmeden yaptığımız altmış yetmiş kilometrelik yolculuktan sonra ister istemez gözlerimi yumdum ve kestirmeye başladım. Bir ara gözlerimi şöyle bir açtım, ilk anda gözüme çarpan şey, şaşırtıcı parlaklığıyla beyaz ovayı dolduran aydınlık oldu. Ufuk epeyce uzaklara gitmiş, kurşun rengi alçak gökyüzü görünmez olmuştu. Yağan karın beyaz eğik çizgileri, dört bir yandan sicim gibi aşağıya iniyordu. Önümüzdeki kızakların karaltıları açıkça belliydi. Yukarıya bakınca bir an bulutlar dağılmış, gökyüzü yağan karla örtülmüş gibi geldi. Ben uyurken ay çıkmıştı; seyrek bulutlar ile kar sicimleri arasından aydede soğuk parlak ışıklarını saçıyordu. Açıkça seçebildiğim üç şey vardı: Bindiğim kızak, kızağın sürücüsü ile Alyoşa, bir de önde giden üç troyka. Troykalardan birincisi, önde oturan arabacının atları tırısla sürdüğü ulak kızağıydı; ikincisi, iki arabacının dizginleri bırakıp cepkenlerine iyice sarınarak oturdukları ve üstüste parlayan kıvılcımlardan anlaşıldığına göre, durmadan pipo içtikleri kızak; üçüncüsü ise, içerisinde kimsecikler görünmeyen, belki sürücüsünün arkaya çekilip yolcuların oturma yerinde uyuduğu kızaktı. Uyandığım zaman

en öndeki sürücü, atları ikide bir durdurarak yol aramaya koyuluyordu.

Bir de posta kızağı ile birlikte durunca rüzgârın uğultusu artıyor, havada uçuşan karın şaşırtıcı bolluğu daha bir göze çarpıyordu. Kar bulutunun örttüğü parlak ay ışığında, elindeki kamçının sopasıyla karı yoklayarak ilerleyen kısa boylu arabacının karaltısı sağa sola gidip gidip geliyor, sonra gene kızağa yaklaşıyor, yandan sıçrayarak kızağın önüne biniyordu. Bunun üzerine tipinin biteviye uluması arasından yeniden haykırışlar, ince çıngırak sesleri işitilmeye başlıyordu. En öndeki kızak sürücüsü, yol ya da harman yeri aramak için kızağından indikçe, ikinci kızaktan ona bağıran birinin kendine güvenli, canlı sesi çınlıyor; her seferinde başka bir uyarıda bulunuyordu.

– Beni dinle, İgnaşka, sola doğru fazla saptın; sağa, tipiye karşı sür kızağı...

– Deli dana gibi ne dönüp duruyorsun? Karın yağışına bakarak yürürsen yolu bulursun...

– Sağa doğru sür, aslanım! Durma, gözünü seveyim! Bak hele şurada bir şey kararıyor! Kilometre taşı mı? Görebiliyor musun?

– Hey, İgnaşka, ne diye durmadan yön değiştiriyorsun? Ala atı çöz de kendi başına salıver, sana yolu bulup çıkarsın. Yapacak başka bir şey kalmadı.

Öğüt veren arabacı, sözünü ettiği atı çözmek ya da yol aramaya gitmek şöyle dursun, burnunu cepkeninden dışarı çıkarmak niyetinde bile değildi. İgnaşka, adamın öğütlerine karşılık, madem kendisi yolu daha iyi bildiğini ileri sürüyor, ne diye inip göstermiyor? diye sordu.

Beriki ise, onun da altında seçme ulak atları olsa hemencecik atlayıp yolu bulacağını söyledi.

– Bizim kör olası atlar en önde gitmekten korkarlar. Seninkiler başka ne de olsa, dedi.

Atlarını neşeyle ıslıklayıp süren İgnaşka bunun üzerine;

– Öyleyse sen kendi işine bak! Başkalarına öğüt vermeye kalkma! karşılığını verdi.

Öğütçüyle birlikte aynı kızakta giden öbür arabacı ağzını açıp İgnaşka'ya tek söz söylememiş, uyanık durduğu halde onların konuşmalarına karışmamıştı. Onun uyumadığını, sönmeyen piposundan, durakladığımız zamanlar işittiğim ardı arkası kesilmeyen, tekdüze konuşmasından çıkarıyordum. Masal anlatıyor olmalıydı. İgnaşka, altıncı ya da yedinci kez durunca, yolculuk zevkinin bozulmasından dolayı dayanamadı.

– Neden durdun gene? Şuna bak, yol bulacakmış! Sen tipi nedir, bilmez misin? Yolu yapan mühendisin kendisi bile bulamaz yolu! Atlar nereye çekerse oraya gideceksin. Kırlarda donup ölmeye hiç niyetimiz yok. Sür hadi!

Benim arabacı adamı destekledi:

– Öyle, öyle! Geçen yıl bir arabacı bu yüzden ölmedi mi?

Üçüncü kızaktaki sürücü bir türlü uyanamıyordu. Öğüt vermeyi seven arabacı bir duraklama sırasında ona seslendi:

– Filip! Hey, Filip! Uyuyor musun?

Adamdan cevap alamayınca aklından geçenleri açıkça söyledi;

– Dondu mu yoksa? İgnaşka, baksana şuna!

Her yere yetişen İgnaşka, üçüncü kızağa yaklaştı, uyuyan adamı dürtüklemeye başladı. Onu sarsarken bir yandan da şöyle sesleniyordu:

– Vay anasını! Bir yarımlık* adamı nasıl da sızdırıvermiş!.. Yoksa dondu mu gerçekten?

Uyuyan adam homurdandı, bir küfür savurdu.

İgnaşka;

– Amanın kardeşler, sağmış meğer! dedi.

(*) Yarım şişelik votka – ç.n.

Sonra kızağının önüne sıçradı, atları dehledi, kuyruğuna durmadan kırbaç yiyen benim kızağın üçlü takımından yana koşulu küçük doru, dörtnala kalkarak beceriksizce sıçramaya başladı.

5

İplerini koparıp kaçan atların peşindeki ihtiyar ile Vasili, sanırım, gece yarısına doğru bize yetiştiler. Atları yakalamışlar, bizi bulup gelmişlerdi. Dümdüz ovanın ortasında, bu göz açtırmayan boz bulanık tipide bu işi nasıl becerdikleri bugüne kadar akıl erdiremediğim bir gerçek olarak kaldı. İhtiyar, ortadaki ata binmiş, kollarını bacaklarını hoplata hoplata tırısla geliyordu. (Tipide atlar serbest bırakılmayacağı için öbür iki at ortadakinin hamuduna bağlanmıştı.) Bizimle aynı hizaya gelince benim arabacıya yeniden sövmeye başladı:

– Şuna bak! Ne olacak, herif kör! Gözünün önünü görmüyor! Senin...

İkinci kızaktaki masalcı ona:

– Hey, Mitriç dayı, sağ mısın? Gel, bizim kızağa bin! diye bağırdı.

İhtiyar ona cevap vermedi, birkaç küfür daha savurduktan sonra öfkesi geçmiş olmalı ki, ikinci kızağa yaklaştı. Oradakiler;

– Atların hepsini yakaladın mı? diye sordular.

– Yok, bir de yakalamayacaktık!

Tırısla giderken atın üzerine yüzükoyun uzandı, boynun kısalığına bakmaksızın karların üstüne hop diye atladı, hiç durmadan kendi kızağına doğru koştu, bacakları kızağın çevre sırıkları üzerinde havada sallanarak boylu boyunca kızağın içine devrildi. Sırık gibi uzun Vasili gene birinci kızağa, İgnaşka'nın yanına oturdu; konuşmadan onunla birlikte yolu gözlemeye başladı. Benim arabacı:

– Aman Allahım! Bu ne ağzı bozuk herif! diye homurdanıyordu.

Ondan sonra bu beyaz çölün titreyen, soğuk, saydam aydınlığında hiç durmadan atları sürdük. Arada bir gözlerimi açıyordum, aynı şekilsiz şapka ve karla örtülü sırt önümde dikilip duruyordu. Rüzgârın habire yana savurduğu siyah yelesini arada bir silkeleyen ortadaki atın başı, gergin dizginler arasında hep aynı uzaklıkta, alçak boyunduruk altında aşağıya yukarıya sallanmaktaydı. Yandaki küçük doru, topuz yapılmış kuyruğu ve arada bir kızağın önüne çarpan falakasıyla sağdaydı; onu arabacının omzu üzerinden görüyordum. Aşağıya bakıyordum; kirişler un küçüklüğündeki kar taneciklerini eskisi gibi savuruyor, rüzgâr bunları önüne katarak uzaklara doğru sürüklüyordu. Öndeki kızaklar hep aynı mesafede koşuyorlar, sağımda solumda her şey beyazlar içinde hayal gibi gözüküyordu. Gözlerim boşu boşuna başka nesneler arıyordu; ne bir taş ne bir ot yığını ne bir çit... Görünürlerde böyle şeyler yoktu. Çevremdeki dünya beyazlara bürünmüştü, kımıldanıp duruyordu. Ufuk kâh çok uzaklarda kâh dört bir yandan kavuşarak hemen yanıbaşımda gözüküyordu. Bazen beyaz bir duvar sağdan yükselerek atların koştuğu yönde uzayıp gidiyor, sonra birdenbire gözden siliniyor, bizimle birlikte uzaklara, uzaklara koşmak ve başka bir yerde yeniden kaybolmak niyetiyle ileride ansızın beliriveriyordu. Yukarıya bakıyordum; ilk anda gözüme parıltılar çarpıyor, sanki sis arasından yıldızları görüyormuşum gibi bir hisse kapılıyordum. Derken, yıldızlar gittikçe yükselerek uzaklaşıyorlar, sonra bunların yerine, burnumun önünden geçip yüzüme, yakama yapışan kar taneciklerı görüyordum. Gökyüzü her yerde eşit yakınlıkta, eşit renksizlikte ve tekdüzelikte, sürekli kımıldanış içerisindeydi. Rüzgâr bazen karşıdan esiyor, kirpiklerimin arasını karla doldururken kürkümün yakasını yandan başıma doğru sa-

vuruyor, yaka canımı sıkıncaya kadar yüzüme çarpıyor; rüzgâr bazen arkadan, bir yarık arasından esiyormuş gibi uğulduyordu. At toynaklarının, kirişlerin karı ezerken çıkardığı zayıf kıtırtı ve kızağımız derin kardan geçerken çıngırakların kısılan sesleri hiç kesilmiyordu. Arada bir rüzgâra karşı ve donmuş çıplak yerlerden gittiğimiz sırada İgnaşka'nın neşeyle ıslık çalışı, çıngırakların havada beş perde üstten yansıyan titrek çınlaması kulağıma çarpıyordu. Bu sesler bozkırın hüzünlü havasını ansızın dağıtıyor, durup dururken aklıma takılan bir nameyi bıkkınlık verici aynılığıyla yineleye yineleye uzayıp gidiyordu. Bir ara baktım, ayağımın biri üşümeye başlamış. İyice örtünmek için arkaya dönerken, yakamda, şapkamda biriken kar boynumdan içeri kaçtı, soğuktan tüylerim diken diken oldu. Gene de kışlık kürküm beni soğuktan koruyordu, kendimi tatlı uykunun gevşekliğinden kurtaramıyordum.

6

Zihnimde hatıralar, düşünceler gittikçe artan bir hızla birbirini kovalıyordu.

"İkinci kızakta bağırıp duran öğütçü nasıl bir adam acaba? Herhalde kızıl saçlı, tıknaz, kısa bacaklı, bizim ihtiyar büfe görevlisi Fyodor Filippiç tipinde biridir." Gözlerimin önünde büyük evimizin merdiveni, evin yan bölmesinden kuyruklu piyanoyu köşelere havlu koyup tutarak taşıyan beş uşak canlanıyor. Fyodor Filippiç'in, sırtında kolları kıvrılmış redingotu, bir eliyle piyanonun ayağını tutarak ileriye doğru seğirttiğini, kapıların sürgülerini açtığını, orada bir mandalı çekip uşaklardan birini yana ittiğini, ayaklar arasında dolaşarak herkesin işine engel olurken tasalı bir sesle durmadan bağırdığını hayal ediyorum.

– Hey öndekiler! Piyanoyu kendinize doğru çekin! Ha

şöyle! Kuyruğunu biraz yukarıya kaldırın, böylece kapıdan içeri girin. Hah, tamam, oldu işte.

Piyano ile parmaklıklar arasına sıkışan bahçıvan, zorlandığı için yüzü kıpkırmızı, piyanonun bir ucundan var gücüyle asılırken, çekine çekine büfe görevlisine;

– Fyodor Filippiç, hele siz biraz müsaade edin! diyordu. Bu işi kendi başımıza da yaparız!

Ama Fyodor Filippiç onları rahat bırakmıyordu.

Ben düşüncelerden alamıyordum kendimi.

"Yoksa adamcağız, herkesin işine yarayan, kimsenin onsuz edemeyeceği biri olduğunu mu sanıyor? Allahın ona inandırıcı bir konuşma yeteneği verdiğini düşünerek mi böyle kasılıp duruyor acaba? Öyle olsa gerek..." Her nedense çiftliğimizdeki su bentini, diz boyu suyun içinde ağ çekmekten yorgun düşmüş uşakları görüyordum. Gene Fyodor Filippiç, elinde bir süzgeçli tenekeyle herkese bağırarak kıyıda koşuyor; bir elinde altın renkli sazanları tutarken, öbür eliyle tenekedeki bulanık suyu boşaltıp yerine temizini doldurmak için arada bir ırmağa giriyor. İşte bir temmuz öğlesi. Bahçemizin yeni biçilmiş çimlerini çiğneyerek güneşin yakıcı sıcağı altında bir yere doğru yürüyorum. Toyluk çağım, içimde bir şeylerin eksikliğini hissediyor, hayattan yeni şeyler bekliyorum. Su bentine doğru, yabangülü tarhları ile kayın ağaçlı yol arasındaki sevgili köşeme yaklaşıyorum. Oraya varınca uyumak için çimlerin üzerine uzanıyorum. Yattığım yerden, yabangüllerinin dikenli, kırmızı dalları arasından parça parça kurumuş kara toprağa, bentin ışıldayan açık mavi yüzeyine bakarken hissettiğim duygular olduğu gibi hatırıma geliyor. Hüzünle karışık, çocukça bir kendini beğenme duygusu doldurmuştu yüreğimi. Çevremde her şey öyle güzeldi, bu güzellik beni öylesine etkiliyordu ki, kendim bile kendime güzel görünüyordum. Canımı sıkan tek şey, herkesin bunu olağan bulmasıydı. Ha-

va çok sıcaktı. İçimdeki bu sıkıntıyı unutmak için uyumaya çalışıyordum. Ama sinekler, can sıkıcı sinekler burada da rahat vermiyorlar, durmadan şurama burama konuyorlardı. Bir bal arısı yakınlarda güneşli bir yerde vızıldıyordu. Sıcaktan serseme dönen sarı kanatlı kelebekler bir ottan ötekine konarak uçuyorlardı. Yukarıya bakıyordum; gözlerim kamaşıyordu, güneş ta tepemde, yükseklerdeydi. Budaklarını usul usul sallayan kayın daha bir pırıltılı, daha bir ışıltılı gözüküyordu. Mendilimle yüzümü örtüyor, ama çok geçmeden bunalıyordum; sinekler terden nemlenen ellerime yapışıyorlardı.

İşte yabangüllerinin en sık yerine serçeler üşüştüler. Bir tanesi bir adım ileriye, yere sıçradı; iki kez toprağı sertçe gagalıyormuş gibi yaptı. Sonra dalları hışırdatıp neşeyle cıvıldayarak çiçeklerin arasından uçtu gitti. Bir başkası daha yere indi, kuyruğunu hoplatarak çevresine bakındı, cik cik sesleriyle birincinin peşinden ok gibi fırladı. Bentin kıyısında bir tokacın ıslak çamaşırlara vuruşu işitiliyor, takırtılar alçaktan alçaktan bent boyunca yayılıyordu... Yüzen insanların şıpırtısı, gülüşmeleri duyuluyordu. Arada bir rüzgâr çıkarak uzaklardaki kayın ağaçlarını hışırdatıyor, üzerlerine uzandığım otlar esen yelden kımıldanmaya başlıyordu. İşte şuradaki tarhtaki yabangülü yaprakları da sallandılar, dalları birbirine girerek karıştı. Bakın, mendilimin bir ucunu kaldırıp terli yüzümü gıdıklayan serin hava bana kadar geldi. Mendilin aralığından içeriye bir sinek girdi, ıslak ağzımın kenarına korkuyla takılıp kaldı. Alttan sırtıma kuru bir dal batıyor. Sıcakta fazla yatamadığım için yüzmeye gitmek istiyorum. İşte tarhın ta yakınından çabuk çabuk yürüyen birinin ayak patırtılarını, bir kadının korkulu sesini işitiyorum:

– Amanın, nedir başımıza gelenler! Ortada tek erkek kalmamış! diye söyleniyor kadın.

Gölgelikten dışarı çıkıyorum, ahlarla, oflarla önümden geçen hizmetçi kadına;

– Ne var, ne oluyor? diye soruyorum.

Bana şaşkınlık içinde dönüp bakıyor, ellerini sallayarak koşa koşa uzaklaşıyor. Daha ileride, yetmişlik Matriyona nine, başından kayan yazmasını bir eliyle tutarken, ipek çorap giydiği ayaklarından birini sürüye sürüye su bendine doğru koşuyor. El ele tutuşmuş iki kız çocuğu ile bunlardan birinin keten etekliğini yakalayan, babasının redingotunu giymiş bir erkek çocuğu da arkadan seyirtiyorlar.

Onlara;

– Bir şey mi oldu? diye soruyorum.

– Bir köylü boğulmuş.

– Nerede?

– Bentte, yüzerken...

– Hangi köylü? Bizimkilerden mi?

– Hayır, yabancı.

Ayaklarına geçiriverdiği bol çizmeleri, biçilmiş otlar arasında koşarken fırt fırt oynayan arabacı İcan ile şişman, tıknefes kâhya Yakov da hızlı hızlı oraya gidiyorlar. Ben de arkalarından koşuyorum.

"Hadi göster kendini. Köylüyü herkesten önce sen kurtar da herkes hayran kalsın!" diye geçiriyordum içimden. Böyle bir kahramanlığı seve seve göze almaya hazırım.

Kıyıda toplanmış uşak, hizmetçi kalabalığına yaklaşarak soruyorum:

– Hani, nerede?

Islak çamaşırları omzundaki sırığa asmış duran çamaşırcı kadın;

– İşte orada, ta cumbakta (derin yerde), öbür kıyıdaki yunağa yakın, diyor.

Bir de bakıyorum, adamın biri suya batıp batıp çıkıyor; her dışarı çıkışta: "İmdat! Boğuluyorum!" diye bağırıyor.

En sonunda bir daha çıkmamak üzere batıyor, suyun üstünde hava kabarcıkları beliriyor. Gözlerimin önünde geçen bu boğulma olayı karşısında dayanamayarak:

– Yetişin! Biri boğuluyor! diye bağırıyorum.

Çamaşırcı kadın, çamaşır sırığı omzunda, kalçasını sallaya sallaya patika boyunca bentten uzaklaşıyor.

Kâhya Yakov ümitsiz bir sesle;

– Vay başıma gelenler! diye inliyor. Çiftçiler birliği mahkemesinden çekeceğimiz var! Yakanı kurtarabilirsen kurtar!

Kıyıda toplanan çoluk çocuk, ihtiyar kalabalığını, elinde orağıyla bir köylü yarıp geçiyor. Orağını söğüt dalına astıktan sonra ağır ağır soyunuyor.

Ben gene de olağanüstü bir iş başarmak isteğiyle;

– Hani, adam nerede? Nereye battı? diye soruyorum.

Rüzgâr estikçe, bentin üzeri hafifçe kırışan durgun yüzeyini gösteriyorlar. Adamın orada batmış olabileceğini aklım almıyor; öğle güneşinin altın renkli ışıklarıyla parlattığı suyun yüzeyi, her zamanki düzgün, kayıtsız, göz alıcı görünüşüyle orada, adamın tepesinde kımıltısız duruyor. Bir yandan da, pek iyi yüzemediğim için, bu işi başaramayacakmışım, kimseyi kendime hayran bırakamayacakmışım gibime geliyor. O sırada soyunan köylü gömleğini çıkarıp suya atlıyor. Herkes ona ümitle, hayranlıkla bakıyor, ama köylü boğazına kadar suya girdikten sonra ağır ağır geriye dönüyor, yeniden giyinmeye başlıyor. Meğer yüzme bilmiyormuş.

Durmadan başka insanlar geliyor, kalabalık büyüdükçe büyüyor. Kadınlar birbirlerine sarılıyorlar, yardım elini uzatacak tek insan çıkmıyor. Yeni gelenler başka çareler ileri sürüyorlar, içlerini çekiyorlar; yüzlerinden korku, umutsuzluk okunuyor. İlk gelenlerden kimisi ayakta durmaktan yorgun, çayıra oturuyor; kimisi evlerine dönüyor. Matriyona nine kızına fırının kapağını kapatıp kapatmadığını soru-

yor. Babasının redingotunu giymiş olan oğlan çocuğu suya habire taş atıyor.

Büfe görevlisi Fyodor Filippiç'in köpeği Trezorka, havlaya havlaya bayır aşağı koşuyor, bir yandan da "Burada ne oluyor?" gibisinden dönüp dönüp geriye bakıyor. Köpeğin arkasından görünen büfecimiz, yabangülü tarhlarının arkasından yokuş aşağı yuvarlanır gibi hızla iniyor.

O hızla koşarken redingotunu sırtından çıkarmaya başlıyor.

– Orada ne dikilip duruyorsunuz? Adam çoktan batmış, bunlar seyrediyorlar! Çabuk bana bir ip verin! diye bağırıyor.

Ona yardıma gelen bir uşağın omzuna tutunup sol ayağının ucuyla sağ ayakkabısını çıkarırken, herkes ona korkuyla karışık bir ümitle bakıyor.

– İşte şurada, kalabalığın ilerisinde, söğüdün biraz sağında Fyodor Filippiç! diyor birisi.

– Biliyorum, diye cevaplıyor Fyodor Filippiç.

Yaşlı büfeci, kadınlar arasında başlayan utanma kımıldanışlarına aldırmaksızın kaşlarını çatarak, gömleğini, haçını çıkarıyor; bunları önünde yılışık yılışık duran bahçıvan çocuğa verdikten sonra yeni biçilmiş otlar üzerinden bente doğru yürüyor.

Efendisinin hareketlerindeki çabukluğu anlayan Trezorka, kalabalığın yanında durarak ağzını şapırdata şapırdata ot yemeye başlıyor. Sonra sahibinin yüzüne bakıyor, havlayarak onun peşinden suya dalıyor. İlk anda, çevreye sıçrayan köpüklerden, su zerrelerinden başka bir şey görünmüyor; sonra Fyodor Filippiç'in düzgün kulaçlarla, sırtı ritmik bir şekilde inip kalkarak karşı kıyıya doğru korkmadan yüzdüğünü görüyorum. Boğazına su kaçan Trezorka çabucak geri dönüyor, kalabalığın yanındaki çayırda yuvarlanıyor, silkiniyor. Fyodor Filippiç karşı kıyıya yaklaştığı sırada ellerinde sopaya sarılmış bir ağ tutan iki köylü söğüde doğru koşa koşa geliyor-

lar. İhtiyar büfecimiz bir şey söylemek ister gibi ellerini kaldırıyor, sonra birkaç kez suya dalıp çıkıyor. Her dışarı çıkışta ağzından sular fışkırtıp saçlarını güzel bir hareketle arkaya atarken, dört bir yandan yağan soruları cevapsız bırakıyor. En sonunda kıyıya çıkıyor, görebildiğim kadarıyla ağın serilmesine gözcülük ediyor. Ağı çekiyorlar, balçık içinde debelenen birkaç ufak balıktan başka bir şey çıkmıyor. Ağı ikinci kez sererlerken ben öbür kıyıya geçiyorum.

Durmadan emir yağdıran Fyodor Filippiç'in sesi, ıslak ipin suda şıpırdaması, korkulu iç çekmeler geliyor kulağıma. Ağın sağ ucuna bağlı olan ıslak ip, gittikçe daha çok yosunlarla sarılmış olarak, sudan çıkıyor da çıkıyor.

Fyodor Filippiç;

– Şimdi hepiniz birden asılın! diye bağırıyor.

Sulu yosunlar görünüyor ağa dolanmış olarak.

Birinin sesi;

– Amanın kardeşler, ağda bir şeyler var! Çok ağır geliyor, diyor.

İçinde birkaç sazanın çırpındığı ağın iki ucu otları ıslatıp yatırarak kıyıya çekiliyor. İşte suyun bulanmış, titreyen yüzeyi altından, gergin ağda beyaz bir şey görünüyor. Birinin yavaşça çıkardığı korkulu bir ah, bu ölü sessizliğinde şaşılacak bir açıklıkla her yerden işitiliyor. Fyodor Filippiç kararlı sesiyle;

– Çekin, çekin! Hep bir koldan, kuru yere çekin, diye buyuruyor.

Boğulan adamı kelotları, dulavratotlarının biçilmiş sapları üzerinden sürükleyerek söğüde kadar götürüyorlar. Bu sırada, ipek entarisini giymiş olarak gelen yaşlı, iyi yürekli bir kadın olan halamı görüyorum. Bu çok korkunç ölüm tablosuyla uyuşmadığı açıkça görünen saçaklı mor şemsiyesi, ağlayıvereceğe benzeyen yüzündeki hayal kırıklığı ve bana olan sevgisinin saf bencilliğiyle;

– Gidelim dostum. Bu ne korkunç şey! Ah, sen de durmadan yüzersin! diyor bana.

Bu sözleri söylediği sırada duyduğu o derin acıyı hiç unutmayacağım.

Güneşin, ayaklar altında dağılıveren kumu göz kamaştırıcı ışıklarıyla ısıtırken suyun yüzeyinde ışıl ışıl oynayışını, kıyıya yakın yerlerde büyük sazanların tedirgin kaçışını, balık sürülerinin bentin ortasında suyun yüzeyini kırış kırış ediş-lerini bugünkü gibi hatırlıyorum. Suyu karıştırıp şapırdayarak sazlıklar arasından ortaya doğru yüzen ördek yavrularının, yavruların tepesinde, ta yükseklerde dönerek uçan atmacanın, katmerli beyaz fırtına bulutlarının ufukta kümelenişinin, bentin her yanına yayılan tokaç vuruşlarının hepsinin, hepsinin, hafızamda bütün canlılığıyla yer ettiğini şimdi daha iyi anlıyorum.

Tokaç, sanki iki tokaç birden vuruluyormuş gibi üç perde yüksekten birleşik bir ses çıkarıyor; kızakların çıngıraklarından geldiğini bildiğim bu ses beni yoruyor, bana eziyet ediyor. Fyodor Filippiç bile bunu susturamıyor. Uykudan açamıyorum gözümü.

Derken uyanıveriyorum. Uyanmamın sebebi kızağın hızla yol alması, bir de kulağımın dibinde iki kişinin durmadan konuşmaları.

Benim arabacı;

– Hey İgnaşka, beni dinlesene! diyor. Benim kızaktaki yolcuyu sen al, nasıl olsa boş gidiyorsun. Ben de böylece bunca yolu tepmekten kurtulurum. Ha, ne diyorsun? Alacak mısın?

İgnaşka'nın çınlayan sesi kulağımı oyuyor sanki:

– Yolcuyu almasına alırım, ama karşılığında ne verirsin? Var mısın bir şişe votkaya?

– Bir şişe mi dedin?.. Yarımlık neyine yetmez?

Başka bir ses onlara katılıyor:

– Yarın şişe de ne ki! Atlara eziyet çektirmeye değmez...

Gözlerimi açıyorum. Hep aynı yoğunlukta yağan kar gözlerimde pul pul oluyor. Arabacılar, atlar aynı, ama hemen yanımda bir kızak daha var. Meğer benim arabacı İgnaşka'ya yetişmiş, onun kızağıyla yan yana gidiyoruz. Öbür kızaktaki adamın bir şişeden daha aza razı olmadığını söylemesine aldırmadan, İgnaşka kızağı birdenbire durduruyor.

Benim arabacı umulmadık bir canlılıkla yere atlıyor, beni selamlıyor, İgnaşka'nın kızağına binmemi istiyor. Ben çoktan razıyım buna. Dindar arabacım öylesine seviniyor ki, sevincini, minnettarlığını bildirmek için bana, Alyoşa'ya, İgnaşka'ya durmadan selam veriyor, teşekkür üstüne teşekkür yağdırıyor.

– Eh, çok şükür, bu da oldu, diyor. Akşamdan beri gidiyoruz, gidiyoruz, nereye gittiğimizi kendimiz de bilmiyoruz. İgnaşka sizi götürür, efendim. Benim atlar iyice yoruldu.

Ondan sonra da artan bir çabayla eşyalarımı öteki kızağa taşımaya başlıyor.

Onlar taşıma işini sürdüredursunlar, ben rüzgâr arkamdan hızla ite ite ikinci kızağa geçiyorum. Kızak, iki arabacının rüzgârdan korunmak amacıyla başları üzerine bir cepken gerdikleri taraftan bir karış karla örtülmüştü. Cepkenin arkasında hava durgundu. İhtiyar sürücü hep öyle ayaklarını uzatarak yatıyor, masalcı ise masalını anlatıyordu.

– İşte böyle, kralın izniyle zindana giden general Mariya'nın hücresine girince, Mariya ona; "General, benden uzak dur; ben seni sevemem, senin metresin olamam!" diyor. "Benim sevdiğim adam, diyor, prensin ta kendisidir..."

– O sırada... diye devam ediyordu ki, beni görerek sustu, piposunu çekmeye başladı.

Öğütçü adını verdiğim öteki arabacı;

– Beyim yoksa masal dinlemeye mi geldiniz? diye sordu bana.

– Sizin burası kuytu, keyfiniz de yerinde, karşılığını verdim.

– Ne yaparsınız, can sıkıntısı! Kötü kötü düşünmekten kurtuluyoruz hiç olmazsa.

– Eee, şimdi nerede olduğumuzu biliyor musunuz?

Bu sorum arabacıların hoşuna gitmemişti anlaşılan.

– Nerede olduğumuzu Allah bilir, belki de bir Kalmık köyüne gelmişizdir.

Ben gene sordum:

– Peki, şimdi ne yapacağız?

Adam, canı sıkkın;

– Yapacağımız bir şey yok, dedi. Gidiyoruz bakalım, sonunda bir yere varırız nasıl olsa.

– Ya tipiden çıkamazsak, atlar da yorulursa?

– İş olacağına varır...

– Ama sonunda donmak da var!

– Bu havadan her şey beklenir. Görmüyor musun, daha ot yığınlarını bile göremedik! Kalmık köylerinden birine mi geldik, ne yaptık! İnelim de karın durumuna bir bakalım.

Titreyen sesiyle ihtiyar;

– Beyim, bakıyorum da donmaktan çok korkuyorsun, dedi.

Sözümona benimle alay ediyordu, ama kendisi de soğuktan tir tir titriyordu.

– Doğrusunu söylemek gerekirse, çok üşüyorum, dedim.

– Beyim, bunun kolayı var. Benim gibi şöyle biraz koşsan, ısınıverirsin!

Öğütçü de;

– Hele bir de kızağın arkasından yetişmeye çalışsanız o zaman daha iyi ısınırsınız, dedi.

İlerki kızaktan Alyoşa bana;

– Buyrun, her şey hazır! diye seslendi.

Tipi o kadar şiddetliydi ki, iyice öne eğilip, paltomun eteklerini iki elimle birden tuttuktan sonra, iki kızağı birbirinden ayıran birkaç adımlık yeri, rüzgârın ayaklarımın altından kapıp savurduğu gevşek karda güçlükle yürüyerek geçebildim. Eski arabacım boş kızağın ortasında dizüstü oturmuştu. Beni görünce kocaman şapkasını çıkardı, bu sırada şiddetli bir rüzgâr saçlarını yukarı kaldırırken benden bahşiş istedi. Benim vereceğimi ummadığı için, reddedişim onu hiç incitmedi. Gene de teşekkür ederek şapkasını başına geçirdi. "Eh beyim, Allah sana çok versin..." dedikten sonra dizginleri çekti, dilini şaklatarak uzaklaştı gitti. İğnaşka sırtını kamburlaştırıp kamçısını salladı, atlara haykırdı. Toynakların kardaki kıtırtısı, bağrışmalar ve çıngırak sesleri, kızaklar durduğu sırada daha çok işitilen rüzgârın uğultusunun yerini aldı.

Kızak değiştirdikten sonra, çeyrek saat kadar gözüme uyku girmedi, yeni arabacı ile atları seyrederek oyalandım. İğnaşka kızakta dimdik otururken ikide bir hopluyor, sarkık kırbacını koluyla birlikte atlara doğru sallıyor, bağırıyor, ayaklarını birbirine vuruyor, ortada koşulu atın hep sağa kaçan yan kayışını öne eğilerek sık sık düzeltiyordu. Boyu uzun sayılmazdı, ama görünüşe bakılırsa sağlam yapılıydı. Gocuğunun üstünden yakalarını iyice açtığı kemersiz bir cepken giymişti. Atkıyla sarmadığı için boynu çıplaktı, ayaklarında keçe çizmeler yerine deri çizmeler* vardı, ikide bir düzelttiği şapkası besbelli başına küçük geliyordu. Kulaklarını örten tek şey saçlarıydı. Hareketleriyle kendisini olduğundan daha güçlü göstermek is-

(*) Keçe çizmeler karlı havalarda ayakları dahaiyi korur – ç.n.

ter gibi bir hali vardı. Kızaklar ilerlerken sık sık oturuşunu düzeltiyor, iğne batmış gibi yerinden hopluyordu. Ayaklarını durmadan birbirine vuruyor, benimle ve Alyoşa'yla konuşuyordu.

Moralinin bozulmasından korktuğu belliydi. Korkması için sebep de vardı: Yiğit atları olmakla birlikte yol her adımda zorlaşıyor, atların daha isteksiz yürüdüğü gözden kaçmıyordu. Hayvanları kamçılamak gerekiyordu hızlı gitmeleri için. Ortaya koşulu kıllı iri at iki kez tökezledi, ama her ikisinde de düşmekten korkarak ileri doğru atıldı, başını yukarı kaldırdı. Kızağın sağında oturduğum için hep önümde gözüken sağ yana koşulu at, sırt kayışının tarla tarafından hoplayıp zıplayan deri püskülüyle birlikte ok kayışını da belirli bir şekilde aşağıya çekiyor, canı kırbaç istiyordu. Ama aslında yiğit bir atmış ya da yorulmuş olmasına canı sıkılmış gibi, dizginlerin serbest bırakılmasını istercesine başını öfkeyle bir indirip bir kaldırıyordu. Tipinin, ayazın gittikçe şiddetlendiğini, atların yorulduğunu, yolun gitgide bozulduğunu görerek nerede olduğumuzu, nereye gideceğimizi, değil bir menzil hanına, bir barınağa bile ulaşıp ulaşamayacağımızı bilememek gerçekten ürkütücüydü. Güneşli, soğuk bir Paskalya günü, öğle saatlerinde, köy caddesinden bayrama gidiyormuşuz gibi çıngırağın şen çın çınlarını, İgnaşka'nın neşeli bağırmalarını işitmek tuhafıma gidiyordu. Hele kendimizi güven içinde hissettiğimiz yerden uzaklaştığımızı, hem de hızla uzaklaştığımızı düşünmek iyice garip geliyordu bana. İgnaşka'nın arada bir ıslık çalarak, çirkin tiz sesiyle bağıra bağıra söylediği şarkıyı dinlerken korku duymak hoş kaçmıyordu.

Bir ara öğütçü;

– Hey, İgnaşka! Boğazını ne yırtıp duruyorsun? Dur bir dakika! diye bağırdı.

– Ne var?

– Dur diyorum sana!

İgnaşka durdu. Gene her şey sessizleşti, rüzgâr ulur gibi uğuldadı, karlar döne döne kızağa daha çok yağmaya başladı. Öğütçü bizim kızağa yaklaştı:

– Ne var? Ne oluyor? diye sordu İgnaşka.

– Ne olacak? Nereye gittiğimizi biliyor musun?

– Ben nereden bileyim?

– O ne öyle, ayakların mı üşüdü? Yere vurup duruyorsun?

– Bana kalırsa yoldan çok uzaklaştık.

– Bakar mısın, şurada Kalmık köyüne benzeyen bir yer gözüküyor. Evlerden birine girip ayaklarımızı ısıtırdık hiç olmazsa.

– Olur. Atları tut bir dakika.

İgnaşka böyle söyleyerek gösterilen yere doğru koştu. Öğütçü bana döndü.

– Hep yolu kollayarak gitmeli. Nedir öyle, ortalıkta deli danalar gibi dolaşıyoruz!.. Vay anasını, atları da nasıl terletmiş!

İgnaşka köy arayadursun, bu iş öylesine uzun sürdü ki, neredeyse kaybolmasından korkmaya başladım. Öğütçü kendine güvenen, sakin bir sesle tipi sırasında nasıl davranmak gerektiğini, en iyisinin atı koşumdan çözüp bırakmak ya da yıldızlara bakmak olduğunu, böylece yolun kesinlikle bulunacağını, önde kendisi gitmiş olsa şimdi çoktan menzil hanına varacağımızı övüne övüne anlattı.

İgnaşka döndü en sonunda. Derin karda güçlükle adım atıyordu. Öğütçü atıldı hemen:

– Ee, var mı bir şey? Köy filan bulabildin mi?

İgnaşka soluk soluğaydı.

– Bir Kalmık köyü görünüyor, ama hangisidir bilmem. Kardeş, gele gele Prolgovski'nin yazlığının bulunduğu yere sapmış olmayalım? Bence sola doğru gitmeliyiz. Ne dersiniz?

Öğütçü itiraz etti:

– Sen neler söylüyorsun! Senin gördüğün yer Kalmık köyü değil, bizim köylerin yaylağıdır.

– Ben aynı düşüncede değilim.

– Bana kalırsa öyle, orası değilse bile Tomuşevski köyüdür. Sağa doğru gidersek sekiz kilometre sonra büyük köprüye çıkarız.

İgnaşka canı burnunda;

– Orası değil dedik sana! diye bağırdı. Kendi gözlerimle gördüm. Bana niçin inanmıyorsun?

– Hıh, şuna bak, bir de arabacı geçinir!

– Sapına kadar arabacıyım işte! Ne diye kendin gidip bakmıyorsun?

– Gidip baksam ne olacak? Ben gitmeden de bilirim.

İgnaşka çok kızmıştı, adama karşılık vermeden yerine oturdu, atları sürdü.

– Vay vay vay, ayaklarım donmuş, şimdi ısınmak da mesele! dedi.

Çizmelerinin koncuna dolan karı çıkarıp atarken bacaklarını birbirine hızlı hızlı vurmaya başladı.

Gözlerimden uyku akıyordu.

8

Uyku sırasında, "Donuyor muyum yoksa? Donmadan önce uyuklama başlarmış. Donmaktansa boğulmak daha iyi, varsınlar beni sudan ağla çıkarsınlar! Lakin boğulmak da, donmak da aynı kapıya çıkar; yeter artık, şu arkamdaki sopa sırtımı dürtüp durmasa da derin bir uykuya dalsam!" diye düşünüyordum.

Bir an dalıyorum, sonra gözlerimi açıp önümdeki beyaz boşluğa bakarak aklımdan şöyle geçiriyorum: "İyi, güzel ama bunun sonu neye varacak? Ot yığınlarını bulamaz da atlar yorulur kalırsa donmaktan başka yol yok." Ne yalan

söyleyeyim, biraz korkmakla birlikte, olağanüstü, hatta ürkütü verici bir olayın başımıza gelmesini daha çok istiyorum. Atlar bizi kendiliğinden sabaha karşı uzak, bilinmeyen bir köye yarı donmuş, hatta kimimiz büsbütün donmuş olarak getirseler hiç de fena olmayacaktı. Bu çeşit hayaller, olağanüstü parlaklık ve çabuklukla zihnimden ardı ardına geçiyordu.

Atlar yürümekte güçlük çekiyor, kar gitgide üstlerini örtüyor, sonunda atların yalnız boyundurukları ve kulakları görünüyor. Birden İgnaşka kızağıyla önümüzden geçip gidiyor. Bizi alması için yalvarıyor, bağırıyoruz, ama rüzgâr sesimizi uzaklara götürüyor. İgnaşka gülüyor, atlara haykırıyor, ıslık çalıyor, karların doldurduğu derin bir yarda kayboluyor. Yanımdaki ihtiyar atına atlıyor, dirseklerini sallayarak atı koşturmak istiyor, ama yerinden bile kıpırdayamıyor. Benim kocaman şapkalı eski arabacı, ihtiyarın üstüne saldırarak onu karların üstüne deviriyor, ayaklarının altında tepelemeye başlıyor. Bir yandan da, "Büyücü herif! Sen küfürbazın tekisin! Olsun, ikimiz de yolu bulamadan geberelim!" diye bağırıyor, ama ihtiyar, başıyla karı yarıp çıkıyor. Adamdan çok tavşan şimdi o. Birden sıçrayıp kaçıyor. Birkaç köpek onun peşine takılıyor. Derken, birdenbire Fyodor Filippiç'e dönüşen öğütçü, halka olup oturmamızı, üstümüzü kar örtse bile bize bir şey olmayacağını söylüyor. Gerçekten de ısınıp rahatlıyoruz. Canım bir şeyler içmek istiyor. Yol çantasını alıyorum, herkese şekerli rom ikram ediyorum, kendim de bir bardak içiyorum. Masalcı, gökkuşağı hakkında bir masal anlatıyor: Tepemizde kardan bir tavan ve gökkuşağı görüyoruz. "Şimdi herkes kendine kardan bir oda yapsın, uyusun," diyorum. Kar, tüy gibi yumuşak. Kendime bir oda yapıyorum, içine girmek istiyorum, ama cebimdeki paraları gören Fyodor Filippiç, "Dur, ver o paraları bana! Nasıl olsa öleceksin!" diyerek beni ayağımdan yaka-

lıyor. Paraları çıkarıp veriyorum, beni bırakmalarını söylüyorum, ama bunların benim param olduğuna inanmıyorlar, beni öldürmek istiyorlar. İhtiyarın elini yakalıyor, anlatılmaz bir zevkle öpüyor, öpüyorum. Yumuşak, tatlı bir eli var ihtiyarın. Önce elini vermek istemiyor, ama sonra uzatıyor, öbür eliyle de beni okşuyor. O sırada Fyodor Filippiç bize yaklaşıyor, parmağıyla beni tehdit ediyor. Odama doğru koşuyorum, ama burası oda değil, uzun beyaz bir koridor. Biri beni ayağımdan yakalıyor, pantolonumla birlikte derimin bir kısmı beni yakalayan adamın elinde kalıyor. Üşüyorum, utanıyorum; halam, elinde şemsiyesi ile bir şişe homeopati ilacı, suda boğulan adamın koluna girmiş bana doğru geldiği için daha çok utanıyorum. İkisi bana gülüyorlar, kendilerine başımla, gözlerimle yaptığım işaretleri anlamazlıktan geliyorlar. Kızağa atlıyorum, ayakların karda sürünüyor. İhtiyar arabacı kollarını sallaya sallaya arkamdan koşuyor, bana gittikçe yaklaşıyor. Bu sırada uzaktan iki çan sesi duyuyorum, çanların yanına varırsam kurtulacağımı biliyorum. Çan sesleri gittikçe daha yakından işitiliyor, ama ihtiyar bana yetişiyor, üstüme kapaklanıyor, çan seslerini güçlükle duyabiliyorum. İhtiyarın elini tekrar yakalıyor, öpmeye başlıyorum, ama ihtiyar arabacı değil, boğulan adamın ta kendisi. Bir yandan da, "İgnaşka, galiba Ahmet'lerin ot yığınlarına geldik! Dur da şunlara bakıver bir yol!" diye bağırıyor. "Buna dayanamayacağım artık, uyanayım daha iyi..." diye düşünüyorum.

Gözlerimi açıyorum. Rüzgâr, yüzüme Alyoşa'nın paltosunun eteğini atmış, dizlerimdeki battaniye yana kaymış; buzla kaplı sert yerlerin üzerinde gidiyoruz. Avcı takımı çıngırakların üç ayrı tondaki tiz çın çınları beş perde yüksekten çıkan yansımasıyla birlikte uzaklardan zar zor duyuluyor.

Ot yığınlarını görmek istiyorum, ama gözlerimi açınca yığınların yerinde balkonlu bir ev ve bir kalenin mazgallı du-

varını görüyorum. Evin ve kalenin ansızın karşımıza çıkması beni pek etkilemiyor; içerisinde koştuğum beyaz koridoru yeniden görmek, kilise çanının sesini dinlemek, ihtiyarın elini öpmek istiyorum. Gözlerimi yumuyor, tekrar uykuya dalıyorum.

9

Mışıl mışıl uyuyorum. Uyku arasında çıngırakların ince çın çınları çalınıyor kulaklarıma; bu sonu gelmez ses, rüyama bazen havlayarak üzerime atılan bir köpek, bazen düdüklerinden biri ben olduğum bir org bazen de kendi yazdığım Fransızca bir şiir olarak giriyor. Çıngırakların üç ayrı tonda ince çınlamaları zaman zaman sağ topuğumu durmadan sıkıştıran bir işkence aracı oluyor. Topuğumun sızlaması artıyor, dayanamayıp gözlerimi açıyorum. Ayağım donmaya başlamış; aynı aydınlık, bozbulanık, beyaz gece. Aynı kuvvet beni ve kızağı ileri doğru itiyor, aynı İgnaşka ayaklarını tokuşturarak, bana yan dönmüş, oturuyor. Yelesi savrulan, ortaya koşulu atın başı ile boyunduruğa bağlı dizginleri bir gerilip bir gevşeyerek sallanıyor. Yana koşulu at boynunu ileri uzatarak, ama ayaklarını fazla yukarı kaldırmadan tırısla koşuyor; püskülü yan kayışında zıp zıp zıplarken karnını döğüyor. Çevre eskiye göre daha kalın bir kar tabakasıyla örtülü, atların ayakları diz boyu kara gömülmüş. Önden kar savruluyor, yandan kirişler kar saçıyor, yukarıdan şapkalara kar yağıyor... Rüzgâr bir sağdan, bir soldan esiyor, yakamı hoplatıyor; İgnaşka'nın cepkenini, eteğini, dışta koşulu atların yelelerini yana savuruyor, boyunduruklarda, oklarda uğulduyor.

Hava çok soğuk. Başımı yakamdan dışarı şöyle bir çıkarmayagöreyim; kuru, dondurucu kar tanecikleri döne döne gözlerime, ağzıma doluyor, boynumdan içime giriyor. Çev-

reme bakıyorum: Her şey beyaz, aydınlık ve karla kaplı. Donuk bir aydınlıktan, kardan başka bir şey görünmüyor. Ciddi olarak korkmaya başlıyorum. Alyoşa ayağımın ucunda, kızağın dibinde uyuyor; sırtı kalın bir kar tabakası ile örtülmüş. İgnaşka'nın neşesi hiç eksilmemiş, durmadan dizginleri çekiyor, bacaklarını birbirine vuruyor. Çıngıraklar hep aynı hoş sesleriyle çıngırdıyor, atlar pofurduyor, gittikçe daha çok tökezleyerek eskisine göre daha yavaş gidiyorlar. İşte İgnaşka yerinde bir kez daha hopladı, eldivenli elini sallayarak ince, zorlamalı sesiyle bir türkü tutturdu. Ama türküyü sonuna kadar söylemeden kızağı durdurdu, dizginleri atların sırtına attı, aşağı indi. Rüzgâr uğulduyor; kar, üzerime küreleniyormuş gibi kürkümün eteklerine dökülüyor. Çevreme bakındım: Üçüncü kızak arkamızda yoktu, gerilerde kalmış olmalıydı. İkinci kızağın yanında, kar sisi içerisinde ihtiyar sürücünün ayakları üstünde zıpladığını gördüm. İgnaşka kızaktan birkaç adım ileri yürüdü, karın üstüne oturdu, kemerini çözdü, ayaklarından çizmelerini çıkarmaya başladı.

– Hey, ne yapıyorsun orda? diye seslendim.

– Çizmelerimin solunu sağ ayağıma, sağını da sol ayağıma giyeceğim. Ayakların çok üşüdü...

Başımı yakamdan dışarı çıkarıp onun bu işi nasıl yaptığına bakmak bile benim soğuktan titrememe yetiyordu. Arka ayaklarından birini geriye attıktan sonra, karla örtülü, topuz yapılmış kuyruğunu yorgun yorgun sallayan sağ yana koşulu atı seyrederken yerimde dimdik oturuyordum. İgnaşka'nın kızağın önüne atlarken kızağı sarsması beni kendime getirdi.

– Neredeyiz şimdi? Ortalık aydınlanıncaya kadar menzil hanına varabilecek miyiz? diye sordum.

– İçiniz rahat etsin, varacağız elbet... Bak hele! Çizmeleri değiştirince ayakların çabucak ısınıverdi.

Yeniden yürüdük. Kızak sarsıldı, çıngıraklar yeniden şıngırdadı. Rüzgâr kirişlerin altında ıslık çalarken, biz gene engin kar denizinde yüzmeye başladık.

10

Derin bir uykuya dalmışım. Alyoşa, ayağıyla bana dokunup uyandırınca gözlerimi açtım. Hava öncekine göre daha da soğumuş gibiydi. Kar yağmıyordu, ama şiddetli, kuru bir rüzgâr, kar tozlarını özellikle at toynaklarının, kızak kirişlerinin altından alıp uzaklara kadar savuruyordu. Sağ yanda, doğuda gökyüzü bulanık, koyu mavi renkteydi. Zaman geçtikçe parlak, kırmızı, turuncu eğik ışınlar burada çoğaldıkça çoğaldı; tepemizde kımıldanan, henüz aydınlanmamış bulutların arkasından soluk bir mavilik belirdi. Soldaki parlak, tüy gibi ince bulutlar durmadan yer değiştiriyordu. Dört bir yanda göz alabildiğine uzanan düzlükte karlar üstüste yığılmıştı. Şurada burada, üzerinde ufak, kuru kar zerrecikleri uçuşan tepecikler gözüküyordu. Çepeçevre ne bir kızak ne bir insan ne de başka bir canlı varlık... Kendileri de yok, izleri de. Birlikte yolculuk yaptığımız arabacılar ile atlar, kar örtüsünün beyaz zemininde öylesine belirgin ki! İgnaşka'nın yuvarlak lacivert şapkası, yakası, saçları, hatta çizmeleri bembeyaz olmuş. Kızaklar tepelerine kadar karla dolmuş. Ortada koşulu atın başının sağ yanı ve perçemi karla örtülü. Benim önümdeki yana koşulu atın ayakları dizlerine kadar kara bulanmış, sağrısının terden kıvırcıklaşan tüylerine, sağdan soldan boydan boya kar yapışmış. Yan kayıştan sarkan püskül, aklıma nereden takıldığını bilmediğim bir namenin ritmine uyarak zıp zıp oynuyor, at da aynı ritme uyarak koşuyor. Ancak, kalkıp kalkıp inen, içeri çökük karnından, sarkık kulaklarından zavallı hayvanın ne kadar bitkin düştüğü anlaşılıyor. Bu sırada dikkatimi çeken tek

şey, tepesinden karlar uçuşan, sağ yanına rüzgârın koskoca bir kar kümesi yığdığı bir kilometre taşıydı. Tipi, taşın çevresinde cirit atıyor, un gibi karları bir yandan alıp öbür yana savuruyordu.

Nereye gittiğimizi bilmeden bütün gece aynı atlarla duraklaya duraklaya on iki saat yol almamız, sonunda bir yolunu bulup gideceğimiz yere varmamız beni çok şaşırttı. Çıngırağımızın sesi daha bir sevinçliydi şimdi. İgnaşka kürküne sarınırken durmadan bağırıyor, arkadan atlar pofluyor, ihtiyar arabacıyla öğütçünün çıngırakları şen şakrak çınlıyordu. Uyuyakalan öteki arabacı ise kızağıyla birlikte ortalıktan yok olmuştu. Yarım kilometre daha gidince bir kızak ile üç atın karla yeni örtülmüş izine rastladık. Yaralı bir atın ayağından damlamışa benzeyen pembe kan lekeleri, iki adımda bir bu izlerin üstünde önümüze çıkıyordu.

İgnaşka;

– Filip'in kızağı, dedi. Nasıl olmuş da bizden önce gelebilmiş!

İşte ileride, yolun kıyısında, cephesinde tabela asılı bir ev belirdi. Ev, pencerelerine, hatta damına kadar kara gömülmüş halde orada tek başına duruyordu. Yolcuların bir şeyler yiyip içtikleri bu yerin yanında, terden kılları kıvrım kıvrım olmuş üç at, ayaklarını açıp başlarını öne eğerek ayakta dikiliyorlardı. Kapının önündeki karlar kürekle güzelce temizlenmiş, kürek duvara dayalı bırakılmıştı. Eskisi gibi uğuldayan rüzgâr, damdan savurduğu kar taneciklerini havada döndürüyordu.

Kırmızı yüzlü, kızıl saçlı, iriyarı bir arabacı, bizim çıngırakların sesini işitince elinde bir bardak şarapla dışarı çıktı, bize bağıra bağıra bir şeyler söyledi. İgnaşka bana dönerek, durabilir miyiz, diye izin istedi. Arabacının yüzünü ilk kez burada gördüm.

11

Saçlarından ve duruşundan tahmin ettiğim gibi, ablak suratlı, kalkık burunlu, büyük ağızlı, yuvarlak mavi gözlü, neşeli bir adamdı benim kızağın sürücüsü. Yanakları ve boynu hamam lifiyle ovulmuş gibi kıpkırmızıydı; kaşları, uzun kirpikleri, yüzünü düzgün bir biçimde kaplayan sakalı bembeyaz kar içindeydi. Durduğumuz bu yer, menzil hanına beş yüz metre uzaklıktaydı. İgnaşka kızağın önünden atlayıp Filip'e doğru koşarken;

– Gecikme sakın! dedim.

– Bir dakika yeter, fazla gecikmem.

Orada kırbaç tuttuğu elinden eldiveni sıyırıp karların üstüne fırlatarak;

– Ver kardeş! dedi.

Verdikleri votka dolu küçük bir kadehi başını geriye atıp bir dikişte içti.

Emekli bir Kazak subayını andıran meyhaneci, elinde bir şişeyle dışarı çıktı.

– Başka içki isteyen var mı?

Zayıf, uzun boylu, keçi sakallı, sarışın bir köylü olan Vasili ile kardan bembeyaz gür sakalı kırmızı yüzünü kaplayan, ak tenli, şişman öğütçü, meyhaneciye doğru yürüdüler; birer kadeh votka içtiler. İhtiyar arabacı da içenlerin yanına yaklaşmıştı, ama ona vermediler. Bunun üzerine adamcağız, kızağın arkasına, yedeğe alınmış olan atların yanına giderek bunlardan birinin sırtını, boynunu sıvazlamaya başladı.

İhtiyarcık, tam da hayalimde canlandırdığım gibi, ufak tefek, kupkuru, buruşuk morarmış suratlı, seyrek sakallı, sivri burunlu, seyrek dişli bir adamdı. Yepyeni bir arabacı şapkası vardı başında; omuz ve eteklerinde eskiyip tiftiyen, katran bulaşığı gocuğu ise ne dizlerini örtüyordu ne de paçala-

rı kocaman keçe çizmeler içine sokulu kaba şayak poturunu. Adamcağız iki büklüm yürürken yüzünü buruşturuyor, dizleri ve yanakları tir tir titrerken, aklınca ısınmaya çalışarak kızağın çevresinde dolanıp duruyordu.

Öğütçü ona;

– Mitriç, sen de bir yarımlık içeydin, ısınırdın, dedi.

Adamın yüzü seğirdi. Atının yan kayışını, boyunduruğunu düzelterek bana yaklaştı. Kırlaşmış saçlarının üzerinden şapkasını eline alıp beni selamlayarak;

– Ne olursunuz beyciğim, bütün gece birlikte dolaştık, yol aradık durduk. Lütfedin, bir yarımlık içeyim, dedi.

Sonra yaltaklanan bir gülümsemeyle;

– Ne yaparsınız efendiciğim, cebimde içimi ısıtacak tek meteliğim yok, diye ekledi.

Ona bir yirmi beş kopek verdim. Meyhaneci yarım bardak votka getirip ihtiyara uzattı. Adamcağız kırbaç tuttuğu elinden eldiveni çıkardı; kara kuru, küçük, biraz morarmış elini bardağa yaklaştırdı. Ama parmakları sanki onun değilmiş gibi, kıvrılmıyordu... Bardağı tutamayarak yere düşürdü, içindeki votka karların üstüne döküldü.

Arabacılar kahkahayla gülmeye başladılar.

– Vah, vah! Mitriç dayı çok üşümüş; votka bardağını bile tutamıyor.

Mitriç, votkasını döktüğüne çok üzüldü.

Neyse ki bir bardak votka daha getirip arabacının ağzına akıttılar. İhtiyar hemen neşelendi, meyhaneye girip piposunu yaktı, her sözünün sonunda bir küfür savurarak seyrek dişleriyle sırıtmaya başladı. Son yarım bardak votkalarını da içince arabacılar kızaklarına dağıldılar, yeniden yola koyulduk.

Kar gittikçe ağarıyor, ağardıkça parlıyordu. Bu parlaklık gözlerimi kamaştırıyordu. Kırmızımtırak turuncu bulutlar gökte ta yükseklere çıktılar, sonra gitgide ışıltıları artarak

gözden silindiler. Güneşin kırmızı yuvarlağı, boz bulutların ardından ufukta görünmeye başladı. Gökyüzü koyu, duru mavi bir renge büründü. Menzil hanına yaklaştıkça, izler aydınlanıp derinleşerek daha belirgin bir hale geliyordu. Buz gibi soğuk hava artık dokunmuyordu insana.

Benim kızak uçarcasına gidiyordu. Ortada koşulu atın yelesi boyunduruğuna çarpıp dağılırken, boynu ile başı, dili artık vurmayan, yalnızca çeperlerine sürtünen avcı çıngırağının üstünde hemen hemen aynı yükseklikte hızlı hızlı sallanıyordu. Dıştaki yiğit atlar, ayazdan sertleşmiş eğri büğrü ok kayışlarına asılıp gererek bütün hızlarıyla koşuyorlar; püskülleri karınlarını, yan kayışlarını dövüyordu. Yanlardaki atlardan biri arada bir bozuk yoldan dışarı fırlayarak kenardaki kar yığınına dalıyor; oradan korkuyla kurtulurken kafası yarıya kadar kara gömülüyordu. İgnaşka neşeyle bağırıp çağırıyor, bıçak gibi kesen soğuk rüzgâr kirişlerde ıslık çalıyordu. Arabadaki çıngırakların çınlamaları arasından arabacıların çığlıkları geliyordu arada bir. Geriye dönüp baktım: Arkadaki kızakta yanlara koşulu, kıvırcık boz tüylü atlar boyunlarını ileri uzatmışlar; çarpık gemleri ağızlarında, soluklarını bir ölçü tuta tuta derin karların içinden sıçrayarak geliyorlardı. Filip kamçısını sallarken bir yandan da şapkasını düzeltiyordu. İhtiyar sürücü eskisi gibi ayak uçları yukarıda, kızağın ortasında yatarak geliyordu.

İki dakika sonra menzil hanının önündeki, karları temizlenmiş tahta döşemede kızaklar gıcırtılar çıkararak durdu.

Kardan görünmeyen yüzünden ayazlı bir hava saçan İgnaşka bana döndü, sevinçle;

– İşte beyim, geldik! dedi.

Polikuşka

1

Kâhya;

– Nasıl emir buyurursanız, efendim! dedi. Ama Dutlov'lara yazık olacak. Delikanlıların hepsi de birbirinden üstün, iyi çocuklar; eğer askere kölelerinizden bir başkasını göndermezsek bu aileyi güç duruma sokarız. Herkesin gözü onların üstünde, gene de siz bilirsiniz...

Göbeğinin üstünde sağ elini sol elinin üzerine koydu, başını öbür yana çevirdi, ince dudaklarını şapırdatacakmış gibi içine çekti, gözlerini kaydırdı, hanımefendisinin kendisine söylemesini beklediği saçmalıkları ağzını açmadan, itirazsız dinlemeye hazır olduğunu gösteren saygılı bir tavırla sustu.

Kölelikten* yetişme, (özellikle kâhya biçimi) bir pardösü giymiş, sinekkaydı uraşlı çiftlik kâhyası, bir sonbahar akşamı hanımefendisine rapor vermekteydi. Hanımefendisinin anladığına göre rapor, geçmiş çiftlik işleriyle ilgili hesapları dinle-

(*) Toprak ağasının (derebeyinin) mülkü olan köylü, toprak kölesi – ç.n.

mek, gelecek işler için de emir vermek demekti. Kâhya Yegor Mihayloviç'in anladığına göre de rapor, hanımefendinin oturduğu koltuğun önünde kıpırdamadan dikilmek, işe yaramayan gevezelikler dinlemek, kendisinin ileri sürdüğü önerileri karşısındakinin, "Olur, peki, peki" sözleriyle onaylaması için türlü çarelerle kadını dize getirmekten başka bir şey değildi.

O andaki raporun konusu, asker toplamayla* ilgiliydi. Pokrovsk köyünden üç kişi göndereceklerdi askere. Aile durumu, gönderileceklerin köy içindeki davranışları göz önüne alındığında, bunlardan ikisi kendiliklerinden belirlenmiş gibi kolayca seçildiler. Ne çiftçiler birliği mahkemesi ne hanımefendi ne de bir başkası bu seçime itiraz edebilir, değil itiraz etmek, doğruluğuna toz kondurabilirdi. Üçüncü kişinin durumu ise çekişmeliydi. Kâhya, üç delikanlı yetiştiren Dutlov'ları kayırmak; çuval, dizgin ve kuru ot hırsızlığından birçok kez yakayı ele vererek oldukça kötü bir ün kazanan konak uşağı** Polikuşka'yı seçtirmek istiyordu. Polikuşka'nın paçavralar içindeki çocuklarını sevip okşayan, uşağının ahlakını İncil'in telkinleri aracılığıyla düzelttiğine inanan hanımefendiyse, adamını vermeye kesinlikle karşıydı. Bununla birlikte tanımadığı, yüzlerini bile görmediği Dutlov'lara da kötülük yapmak niyetinde değildi. Polikuşka gitmezse, Dutlov'lardan birinin gideceği nedense bir türlü aklına gelmiyor, kâhya ise bunu açık açık söylemiyordu. Hanımefendi heyecanla, "Dutlov'ların kötülüğünü istemiyorum," dedi. Ona verilecek cevap, "İstemiyorsanız, ödeyin üç yüz ruble!"*** olmalıydı. Ama güttüğü ince siyaset böyle bir sözü dedirtmezdi kâhyaya.

(*) Toprak ağası, askerlik çağındaki erkek köle sayısına göre devlete acemi er teslim etmek yükümlülüğündeydi. Seçme işi, ailelerin uygunluk durumuna göre ya da kura çekilerek yapılırdı. Askerde oğlu olan aileler seçime girmezdi – ç.n.

(**) Çiftlik sahibinin ev işlerine yardım eden toprak kölesi – ç.n.

(***) Kendi kölelerinden birini askere göndermeyen toprak sahibinin devlete ödemesi gereken para – ç.n.

Yegor Mihayloviç rahatça durdu, hatta efendisi farkına varmadan pencerenin pervazına yaslandı. Öte yandan dalkavukluğunu belli eden bir yüz anlatımıyla kadının dudaklarının kıpırdamasına baktı, beresindeki tüle ve bundan duvardaki küçük tablonun altına düşen gölgenin titremesine gözlerini dikti. Efendisinin söylediklerini anlamayı hiç de gerekli bulmuyordu. Kadın uzun bir süre konuştukça konuştu. Kâhyanın kulaklarının arkasında bir esneme seğirmesi belirdi, ama elini yüzüne kapayıp mahsustan boğazını temizleyerek bu seğirmeyi, ustalıkla öksürüğe çevirdi. Oturduğu bakanlığa bir muhalefet parti üyesinin atıp tutarken, Lord Palmerson'un Lordlar Kamarası'nda şapkasını yüzüne örterek uyukladığını, ama birden kalkıp üç saatlik söyleviyle rakibinin bütün sorularını tek tek cevapladığını okumuştum. Bunu okuyunca hiç şaşmadım, çünkü Yegor Mihayloviç'le efendisi arasında buna benzer olaylara bin kez tanık olmuşumdur. Bu kez de ayakta uyumaktan mı korktu, yoksa hanımının konuşmasında derin konulara daldığını mı düşündü; bilmem; kâhya gövdesinin ağırlığını sol bacağından sağına aktardı, her zamanki gibi gizemli bir girişle konuşmaya başladı:

– Siz bilirsiniz efendim, yalnız... yalnız kurul* şimdi yazıhanenin önünde toplandı. Bir son vermeli bu işe. Emre göre, Pokrov Yortusu'na kadar acemi erler kente götürülecek. Köylüler, Dutlov'lardan biri gitsin diyorlar da başka bir şey söylemiyorlar. Mahkeme sizin ilgilendiğiniz şeyi umursamaz bile. Dutlov ailesini dağıtmışız, dağıtmamışız, onlara göre hepsi bir. Zavallıların nasıl çalışıp didindiklerini ben bilirim. Çiftliğinizi yönetmeye başladığım günden beri hep yokluk içinde yaşıyorlar. Şurada ihtiyarcığın küçük yeğeni büyüyecek oldu, biz hemen tepesine çullanıyoruz. Şu-

(*) Köyü ilgilendiren sorunları açık tartışmayla çözümlemek için toplanan halk kurulu.

nu bilin ki, kendi malımdan çok titrerim sizin malınız mülkünüz üstüne. Sizin bileceğiniz iş, efendim, ama zavallılara yazık olacak. Eşim değiller, dostum değiller, bir şeylerini de almadım.

Hanımefendi, adamın sözünü kesti:

– Böyle bir şeyi düşünmedim bile. (Ama birdenbire kâhyaya Dutlov'ların rüşvet vermiş olabilecekleri geldi aklına.)

– Ne var ki, bütün Pokrovsk'ta en iyi aile Dutlov'lardır. Dindar, işlerine düşkün köylüler tümü de. İhtiyar Dutlov, otuz yıldır kilise büyükleri başkanıdır; içki içmez, ağzına kötü söz almaz, kiliseye gider. (Kâhya, hanımının aklını nasıl çeleceğini biliyordu.) Sonra, efendime söyleyeyim, asıl sorun şu ki, iki oğlu vardır kendisinin, öbürü yeğenidir. Mahkeme başka türlü gösteriyorsa da, gerçekte onların iki kişilik kuralılar arasına girmeleri gerek. Birçok aile geçimsizlikleri yüzünden oğullarını evden kaçırıp yükümlülükten kurtuldular, bunlarsa doğrulukları nedeniyle haksızlığa uğrayacaklar.

Kadın, kâhyanın açıklamasından fazla bir şey anlayamıyordu. "İki kişilik kura", "doğruluk" sözlerinin ne anlama geldiğini kavrayamamıştı. Adamın ağzından çıkan birtakım sesler dan-dan-dan diye kafasına iniyor, giydiği pardösünün bez düğmelerine bakıyordu: Üst düğme sıkı durduğuna göre, seyrek düğmeleniyor olmalıydı; ortadakiyse iyice gevşemiş, sarkıyordu; pekiştirme zamanı gelmişti çoktan. Hepiniz de bilirsiniz ya, bir konuşma, hele iş üzerinde konuşma sırasında size söylenenleri anlamak hiç de gerekli değildir; yalnız ne söyleyeceğinizi aklınızda tutun, yeter. Hanımefendi de öyle yapıyordu.

– Yegor Mihayloviç, nedense beni anlamak istemiyorsun. Dutlov'lardan birinin askere gitmesini ben de istemiyorum. Sanırım, beni iyi tanıdın; köylülerime yardım etmek için elimden geleni yapacağım, onların kötülüklerini

istemeyeceğimi bilirsin. Bu can sıkıcı yükümlülükten kurtulmak, ne Dutlov'u ne de Horyuşkin'i teslim etmemek için neleri vermeye hazır olduğumu bilirsin. (Can sıkıcı yükümlülükten kurtulmak için "nelerin" değil, yalnızca üç yüz rublenin yeteceği kâhyanın hatırına geldi mi, bilmem. Aslında bu düşünce kafasında kolayca doğabilirdi.) Yalnız bir şeyi açıkça söyleyeyim: Polikey'i* asla vermem. Şu saat çalma olayından sonra kendisi gelip itiraf etti, düzeleceğine ant içti. Onunla uzun uzun konuştum, çok üzüldüğünü, pişmanlık duyduğunu anladım. (Yegor Mihayloviç, "zırvaladı yine" diye düşündü, hanımefendinin su dolu bardağının dibindeki reçele bakmaya başladı. Portakal reçeli miydi, yoksa limon reçeli mi? "Heyecanlandı yine" diye düşündü.) Bak, yedi aydır bir gün olsun ağzına içki koymadı, hali, gidişi düzeldi. Karısı onun tümüyle değiştiğini söylüyor. Adamcağızı tam düzeldiği zamanda cezalandırmamı mı istiyorsun? Beş çocuğu olan, evin tek erkeğini askere yollamak insanlığa sığar mı? Hayır, Yegor, onun adını bir daha ağzına alma!

Hanımefendi böyle diyerek bardağındaki reçelli sudan içmeye başladı.

Yegor Mihayloviç suyun kadının boğazından geçişini izledi. Sonra soğuk bir sesle, kısaca;

– Bu duruma göre Dutlov'lardan birini göndermemizi mi buyuruyorsunuz? diye sordu.

Kadın ellerini salladı.

– Neden beni anlamıyorsun, bilmem ki! Dutlov'ların kötülüğünü mü istiyorum? Onlara düşmanlığım mı var benim? Böyle hamarat köylüler için neler yapabileceğime Tanrı şahidim olsun. (Köşedeki tabloya baktı, ama bunun Tanrı** olmadığını hatırladı. "Aman canım, ne olacakmış,

(*) Polikuşka.

(**) İsa'nın resmi – ç.n.

hepsi bir!" diye düşündü. Üç yüz ruble konusunun gene hatırına gelmeyişi çok tuhaftı.) Şimdi ben nasıl davranayım? Açıkçası ne yapacağımı kestiremiyorum. Aklım ermez böyle şeylere. Sana güveniyorum işte, ne istediğimi biliyorsun. Yasaya göre ve herkesi memnun edecek biçimde yaptır seçimi. Başka ne diyeyim? Yalnız Dutlov'ların değil, herkesin durumu sıkışık. Ama bak, Polikey'i vermek yok ha! Onu göndermenin benim için ne korkunç bir şey olacağını unutma!

Kadıncağız coşmuş, konuştukça konuşuyordu; o sırada hizmetçi kız içeriye girdi birden.

– Dunyaşa, ne var kızım?

Hizmetçi kız, Yegor Mihayloviç'i öfkeyle süzdükten sonra;

– Bir köylü geldi, Yegor Mihayloviç'ten "Kurul beklesin mi?" diye soruyor, dedi.

"Ne biçim kâhya bu böyle! Hanımefendinin sinirlerini bozdu, saat ikiye kadar uyumaz gayrı" diye düşünüyordu hizmetçi kız.

Hanımefendi, kâhyaya;

– Hadi git artık Yegor, iyi düşün, öyle yap, dedi.

– Baş üstüne! (Dutlov'larla ilgili tek söz söylemedi.) Parayı aldırmak için bahçıvana kimi göndereceksiniz?

– Petruşa kentten dönmedi mi daha?

– Hayır efendim.

– Onun yerine Nikolay gidemez mi?

Dunyaşa;

– Babam bel ağrısından yatıyor, dedi.

Kâhya;

– Benim yarın gitmemi emir buyurursanız eğer... diye söze başladı.

– Hayır Yegor, senin burada işlerin var. (Kısa bir süre düşündü.) Para ne kadardı bakayım?

– Bin beş yüz ruble, efendim.

Hanımefendi, Yegor'un yüzüne kararlı gözlerle baktı.

– Polikey'i gönderelim.

Yegor Mihayloviç gülümsüyormuş gibi dişlerini aralamadan dudaklarını yaydı, yüzü hiç değişmedi.

– Baş üstüne, efendim.

– Onu hemen bana gönder.

– Peki, efendim.

Böyle dedikten sonra Yegor Mihayloviç yazıhaneye yollandı.

2

Ezik görünüşlü, pasaklı, üstelik başka köyden gelmiş bir adam olan Polikey'i ne kilerci ne büfeci ne kâhya ne de hizmetçi korurdu. Onun tek arka çıkanı, tek kayıranı yoktu. Karısı ve çocuklarıyla, başını sokacağı berbat mı berbat, bedava verilmiş bir dam altında otururdu kalabalık ailesiyle birlikte. Toprağı bol olası beyefendinin uşaklar için yaptırdığı köşeler (dam altları) şöyleydi: On arşınlık eni boyu olan taş odaların ortasına bir Rus ocağı (fırını) kurulmuştu, bunun çevresinde (konak uşaklarının söyledikleri gibi) bir "kolidor" bulunuyordu. Bu koridor boyunca sıralanmış, bir ailenin barınacağı dört ayrı köşesinin ne kadar dar bir yer olduğunu varın siz düşünün. Hele giriş kapısının dibinde olan Polikey'in köşesi! Basma kılıflı yastıkları ve yorganı ile anababanın bölmesi, bebekli bir beşik, üzerinde yemek pişirilen, kap kacak yıkanan, bütün ıvır zıvırın konulduğu ve at baytarı olan Polikey'in çalıştığı üç ayaklı bir sehpa, tekneler, giyecekler, tavuklar, bir dana ve yedi kişilik bir aile bu daracık köşeyi dolduruyordu.

Ocağın, üzerinde insanların ve eşyaların durabildikleri dörtte bir bölümü olmasaydı, ayrıca merdiven sahanlığına kadar taşmasalardı, kımıldanacak yer kalmazdı. Sahanlı-

ğa yayılmak da bir sorun oluyordu hani. Ekim ayında havalar soğudu mu, kışlık giyecek olarak yedi kişi için evde ancak bir hırka vardı. Bununla birlikte çocuklar koşarak, büyükler çalışarak, bir de sıcaklığı kırk dereceye çıkan ocak üstünde sırayla oturarak ısınırlardı. Bu koşullar altında yaşamak son derece zor olmalıydı, ama onlar için zor diye bir şey yoktu; şöyle böyle yaşayabiliyorlardı. Akulina çocuklarını, kocasını yur yıkar, sırtlarına giyecek diker, keten büker, dokur, ağartır, yemeğini ortak ocakta pişirir, kotarır, komşularıyla çekişir, dedikodu yapardı. Aylık ücretleri çocuklara yettiği gibi, bir inek beslemek için yeme de para artırıyordu. Öte yandan odun olsun, hayvana taze ot olsun bedavaydı. Arada sırada ahırdan kuru ot düşerdi paylarına, bir evleklik bostanları bile vardı. İnekleri buzağılamıştı, tavukları hiç eksik olmazdı.

Polikey ahırda hizmet ederdi. İki taya bakar, atların, sığırların kanını alır, toynaklarını temizler, yaralarına kendi bulduğu merhemleri sürer, tulumbayla su çeker, bütün bunlara karşılık erzak alırdı. Konağın ahırından yulaf da gelirdi. Orada görevli köylü, düzenli olarak ayda iki ölçek yulafa karşı birkaç funt* koyun eti verirdi. Üzüntüleri olmasaydı hayatlarına bir diyecek yoktu. Ama ailenin derdi büyüktü. Polikey gençlik yıllarında başka köydeki bir tavlada çalışmıştı. Yanına girdiği seyis başı o yörede ün salmış bir hırsızdı, onu orada** oturması için sürmüşlerdi. İşte bu seyisin yanında Polikey çıraklık yaptı, genç yaşında eli kötü şeylere alıştı. Sonra bunlardan kurtulmak istediyse de başaramadı. Anasız-babasız büyümüştü; ona terbiye verecek yakını bulunmayan, zayıf karakterli bir delikanlıydı. Polikey içki içmeyi sever, bir eşyanın bir yerde işe yaramadan durmasından hiç hoşlanmazdı. Hamut kayışı

(*) 400 gram – ç.n.

(**) Toprak sahiplerinin birkaç köyü birden bulunabilirdi – ç.n.

mı olur, yoksa şöyle para edecek cinsten bir şey mi; hepsinin, hepsinin Polikey İlyiç'in evinde yeri vardı. Bu eşyaları seve seve, parayla ya da şarapla değiş tokuş eden insanlar her yerde bulunuyordu. Tüm köylülerin söylediği gibi, en elverişli kazanç yoluydu. Öğrenilmesi, yapılması kolaydı. Hele bir de tadını aldın mı, başka bir iş yapmayı canın istemezdi. Gene de bu tür para kazanma yolunun kötü bir yanı vardı. Her şey ucuza ve güçlük çekmeden mal ediliyordu, yaşamak da hoş oluyordu böylece, ama kötü niyetli insanlar yüzünden mesleğini rahatça yürütemiyordun. Bakmışsın, bir gün bütün yaptıklarının bedelini bir kerede ödemişsin, bütün hayatın tersine dönmüş, bir güzel sopa yemişsin.

İşte Polikey'in başına da böyle bir şey geldi. Bir sığırtmacın kızı olan karısı, bereket versin, güvenilir, akıllı, hamarat bir kadındı. Polikey'e birbirinden güzel beş çocuk doğurdu ardı ardına. O kazançlı mesleğini de bırakmıyordu Polikey, işleri tıkırında gidiyordu. Ama bir gün nasıl olduysa, ansızın yakayı ele verdi. İşin kötüsü, pisi pisine yakalanmıştı. Köylünün birinin kayış dizginlerini evinde saklamak yüzünden oldu bu iş. Doğaldır ki, buldular, bir güzel dayak attılar, hanımefendiye götürdüler, sonra da onu her yerde gözetlemeye başladılar. Bir daha, bir daha tongaya düştü. Herkes kötü sözler söylemeye başladı, kâhya onu askere göndermekle tehdit etti, hanımefendi çıkıştı, karısı ağladı, sızladı, zavallının düzeni allak bullak oldu. Kötü bir adam değildi Polikey, iyi yürekliydi, yalnız iradesi biraz zayıftı, içmeyi severdi. Bir türlü kurtulamadığı böyle pis bir alışkanlık da onu içkiye sürüklüyordu. Öyle günler oluyordu ki, ayyaşlığı yüzünden eve gelince karısı dövüyor, azarlıyor, o da, ne yapsın, ağlıyor, "Ben talihsizin biriyim, ne gelir elimden? Gözüm çıksın bir daha yapmayacağım!" diyordu. Ama aradan daha bir ay geçmiyordu ki, gene evden sıvışıp git-

miş; içmiş içmiş, iki gün ortalıkta gözükmemiş. Köylüler; "Bu adam içki parasını bir yerden buluyor?" diye kuşkulanıyorlardı yeniden.

Son işi yazıhanenin saatini çalmak oldu. Yazıhanenin duvarında bir saat vardı, çoktandır işlemiyordu. Bir keresinde Polikey'in oraya yalnız girmesi gerekti, içeriye girince saat aklını çeldi, alıp götürdü, kentte birine sattı. İşe bakın ki, saati sattığı dükkân sahibi, konak hizmetçilerinden bir kızın kayınbabasıymış, bayrama köye gelince saatten söz ediyor. Sanki pek gerekliymiş gibi, işi kurcalıyorlar da kurcalıyorlar. Kâhya, Polikey'i hiç sevmezdi. Kimin çaldığını buldular sonunda. Hanımefendiye haber verdiler. O da Polikey'i çağırdı. Polikey içeri girer girmez efendisinin ayaklarına kapandı, ona bu aklı karısının öğrettiğini dokunaklı, coşkulu sözlerle açıkladı. İyi rol yapmıştı doğrusu. Hanımefendi Polikuşka'ya öğüt verdi. Çok şeyler söyledi. Tanrı, erdemli olma, öbür dünyadaki hayat, karısı, çocukları hakkında İncil'den parçalar okudu; gözlerinden yaş geldi köylüceğizin.

Hanımefendi en sonunda;

– Seni bağışlıyorum, ancak böyle şeyleri bir daha yapmayacağına söz ver, dedi.

Polikey içli içli ağlayarak;

– Ölünceye kadar yapmayacağım, yaparsam elim kırılsın, iki gözüm kör olsun! diye tövbe etti.

Polikey eve geldi, evde danalar gibi böğürdü, bütün gün ocağın üstünde yattı. O günden sonra Polikey'in kötü bir davranışı işitilmedi. Şu var ki, yaşamanın tadı da kalmamıştı artık; herkes ona hırsız gözüyle bakıyor, asker alma zamanı gelince hep onun adını ileri sürüyorlardı.

Başta söylediğimiz gibi, Polikey, at baytarıydı. Onun baytarlığa nasıl başladığını kimse bilmiyordu, hoş, kendisinin de bildiği yoktu ya! Sürgüne gönderilen seyis başının yanın-

da tavlada bölmelerin gübresini temizlemekten, ara sıra atları tımar etmekten, su taşımaktan başka iş görmemişti. Baytarlığı orada öğrenemezdi. Daha önce dokumacılık yapmış, bahçelerde çalışıp bahçe yollarını temizlemiş, cezalı olarak tuğla kesimi, sonra da vergilerini ödemek için bir tüccarın kapıcılığını yapmıştı. Buralarda da böyle bir meslek öğrenemezdi. Ama bey konağının ahırında işe girdikten sonra çok iyi, hatta olağanüstü bir baytarlık becerisiyle çevrede ün salmaya başladı. Baytarlığına gelince...

Birkaç kez atın kanını alır, sonra hayvanı yere devirir, budunu şöyle bir kıvırır, toynağının ortasını kanatıncaya kadar keser, hayvancağızın debelenmesine, kişnemesine aldırmaksızın bunun "ayak kanının alınması" olduğunu söylerdi. Sonra atın sahibi köylüye, "hayvanın hafiflemesi için" iki damarından birden kanın alınmasının gerektiğini açıklar, kör bir neştere tokmağıyla vurmaya başlardı. Sonra karısının yazmasından yaptığı sargıyı köylüceğizin atının karnına sıkıca sarıp bütün bıcılganlara göztaşı tozu ekmeyi, yaraları bir şişedeki sıvıyla ıslatmayı akıl etti. Bir ara yaralara aklına gelen her şeyi sürüyordu. Atlara eziyet ettikçe, hayvancağızları öldürdükçe Polikey'e daha çok inanıyorlar, ona daha çok at getiriyorlardı.

Bana kalırsa, bizlerin Polikey'in yaptıklarına gülmemiz haksızlık olur. Güven aşılamak için Polikey'in kullandığı yöntemler, atalarımızı ve bizi etkileyen, çocuklarımızı da etkileyecek olan yöntemlerin aynısıydı. Polikey'in cakalı, somurtkan yüzüne güvenle, korkuyla bakan köylüceğiz, yalnızca bütün serveti değil, aynı zamanda ailesinin üyesi biricik kısrağını yere devirip başını karnına dayayan bu adamın, bilmediği bir yeri kesmek için elini kaldıracağını aklına bile getirmezdi. Kanın, etin, kanlı ve kansız damarın nerede olduğunu biliyormuş gibi bir tavır takınarak, şifa verici çaputu ve göztaşı dolu şişeyi dişleriyle kavrayan Polikey, kollarını

sıvayıp ince elleriyle atın ağrıyan yerini tutar; "Geberesi, buna can mı dayanır?" diyen gizli düşünceleriyle, atın can alıcı bir yerini cüretle keserdi. Köylü, bunu kendisi ölse yapamazdı. Her şey olup bitince de atını kendi eliyle getirip Polikey'e can damarını kestirdiği için zerrece üzülmezdi. Sizleri bilmem ama ben, sevdiğim insanlara acı çektiren doktorların yanında da aynı şeyi hissederim. Bir neşter, kezzap dolu, beyazımtırak, gizemli bir şişe ile "basur, ağrıma, kan salma, yara kesme vb." sözler, "sinirler, romatizmalar" vb. bilimsel terimlerin aynısı değil mi, ne dersiniz? Wage du zu irren und zu trauman* sözü ozanlardan çok doktorlar, baytarlar için kullanılmıştır.

3

Ekim gecesinin ayazlı loşluğunda kurul, yazıhanenin önünde bir uğultuyla acemi er seçerken, aynı akşam Polikey, karyolasının kıyısına oturarak, ne olduğunu kendisinin bile bilmediği bir at ilacını sehpanın boş bir yerinde şişenin dibiyle eziyordu. Sehpanın üstünde kezzap, kükürt, İngiliz tuzu ve bir tutam ot vardı. Kendi kendine bir gün, bu otun pişik için iyi geleceğini düşünüp, hatta onu başka hastalıklar için de yararlı sayarak toplamıştı. Çocuklar uyuyorlardı. İkisi ocağın üstüne, ikisi karyolaya, biri de Akulina'nın yün eğirirken yanına koyduğu beşiğe yatırılmıştı. Efendilerinin kötü yanan mumlarından artakalan bir mum dibi, pencerenin önünde tahta bir şamdanda yanıyordu; kocası önemli işinin başından ayrılmasın diye Akulina, ikide bir mumu düzeltmek için kalkıyordu. Polikey'i işe yaramaz bir baytar, ciğeri beş para etmez bir adam sayan liberal görüşlü insanlar vardı yeryüzünde. Çoğunluğu oluşturan karşı gö-

(*) Yanılmak ve hayal kurmak cüretini göster (Alm.)

rüştekiler ise onu kötü bir adam, ama işinin ustası biri olarak görürlerdi. Akulina'ya gelince, kocasını sık sık paylamasına, hatta dövmesine karşılık Polikey'i kuşkusuz dünyada birinci sınıf baytar ve eşsiz bir insan sayardı. İşe bakın, Polikey avcuna sehpada dövdüğü karışımdan döktü. (Terazi kullanmaz, terazi kullanan Almanlar hakkında da alayla, "Böyle eczacılık olmaz" derdi.) Karışımı avcunda hoplatarak şişeye boşalttı. Koyduğu toz ona az göründü, bu kez on kat fazlasını döktü. Kendi kendine, "Hepsini koyarsam daha çabuk iyileşir" diye söylendi. Akulina, kocasının sesini işitince hemen dönüp baktı, onun bir şey istemesini bekledi, ama kendisiyle ilgili bir durum olmadığını görerek omuz silkti. "Hıh, canı çıkası, kendi kendine söyleniyor!" diye geçirdi içinden, gene işine koyuldu. Polikey'in ilaç karışımını boşalttığı kâğıt, masanın altına düştü. Akulina bunu hiç sektirir mi!

– Anyutka, bak baban bir şey düşürdü. Al onu! diye bağırdı.

Anyutka ince çıplak bacaklarını, üzerine örtülen yorganın altından çıkardı, kedi yavrusu gibi masanın altına girerek kâğıdı aldı.

– Al babacığım, dedi, üşüyen ayaklarını hemen yatağa sokuverdi.

Peltek konuşan küçük kız kardeşi uykulu sesiyle bir çığlık attı.

– Ne itiştiyip duyuyorsun!

Akulina;

– Şimdi ikinize de başlatmayın! diye bağırınca iki kafacık birden yorganın altında kayboldular.

Şişenin tıkacını tıkayan Polikey;

– En azından üç ruble verirler, dedi. Atı bununla hemencecik iyileştiririm. Daha fazla eder ama neyse. Çok da kafa patlattık! Akulina, Nikita'dan biraz tütün istesene, parasını yarın veririm.

Ağızlığını mühür mumundan yaptığı, ıhlamur ağacından, boyası dökülmüş küçük çubuğunu pantolon cebinden çıkardı; çanağına kesesinde kalan tütünü doldurmaya başladı. Akulina işini bıraktı, bir yere takılmadan dışarıya çıktı. Bir yere takılmadan "koridor"dan geçmesi kolay olmuyordu kadıncağızın. Polikey küçük dolabı açtı, şişeyi oraya koydu, boş bir kadehi tepesine dikti. İçinde votka kalmamıştı. Yüzünü buruşturdu, ama karısı tütünü getirince çubuğunu iyice doldurdu, yakıp tüttürerek yatağa oturdu. Günlük işini bitiren bir adamın iç rahatlığı ve gururuyla yüzü parlıyordu. Ertesi gün atın dilini tutarak ağzına bu şaşırtıcı karışımdan dökeceğini mi düşünüyordu, yoksa işe yarar bir adamın her yerde aranacağını, bir dediğinin iki edilmeyeceğini mi geçiriyordu aklından, orası pek bilinmez. İşte Nikita da tam istediği kadar tütün göndermişti, keyfi yerindeydi şimdi. Ama birden tek menteşeli kapı geriye fırladı, küçük "yukarı" kız içeriye girdi. Ayak işlerine gönderilen en küçük hizmetçi kızdı bu. Bilirsiniz, "yukarı" demek, konak demektir. Oysa konak yer olarak aşağıda bulunuyordu. Aksyutka adındaki bu kız her zaman ateş gibi koşar, koşarken kolları bükülmez, kız hızlandıkça yanlarında değil, iki sarkaç gibi önünde sallanırdı. Kızın yanakları pembe renkli entarisinden daha kırmızıydı, dili de ayakları gibi çabuk işlerdi. Gene öyle uçarcasına içeri girdi, hiç neden yokken ocağın köşesine tutundu, bir ileri bir geri sallanmaya başladı; her seferinde ikişer üçerden fazla sözcük söylemek istiyormuş gibi, tıkana tıkana, Akulina'ya dönerek tüm hızıyla konuşmaya başladı:

– Hanımefendi, Polikey İlyiç'in hemen şu dakikada yukarıya gelmesini buyurdu, hemen (derken durdu, derin bir soluk aldı)... Yegor Mihaliç* hanımefendinin yanındaydı, as-

(*) Yegor Mihayloviç – ç.n.

kerlik işlerinden konuştular. Polikey İlyiç'ten söz ettiler... Avdotya Mikolavna* hemen şimdi gelmesini buyurdu. Hemen gelsin diye... (bir daha soluk aldı) emir verdi.

Aksyutka, Polikey'e, Akulina'ya, yorgandan başlarını çıkaran çocuklara yarım dakika kadar baktı, ocağın üzerinde duran bir ceviz kabuğunu kapıp Anyutka'ya attı, bir kere daha, "Hemen şimdi gelsin" diyerek kasırga gibi dışarıya fırladı. Gövdesinin yanındaki sarkaçlar her zamanki hızıyla koştuğu doğrultuya karşı sallanmaya başladılar.

Akulina yerinden doğruldu, kocasının çizmesini getirdi. Bunlar yırtık, giyile giyile aşınmış eski asker çizmesiydi. Fırının üzerinden pardösüyü aldı, yüzüne bakmadan kocasına verdi.

– İlyiç, gömleğini değiştirmeyecek misin?

– I-ıh!

Kocası ayakkabısını, pardösüsünü giyerken Akulina bir kez olsun onun yüzüne bakmadı; bakmadığına da iyi etti. Adamda bet beniz atmıştı, çenesi titriyordu; gözlerinin iyicil, zayıf, suçlu insanlarda görülen ağlamaklı, saygılı, çok mutsuz bir anlatımı vardı. Saçını taradıktan sonra çıkmak üzereyken karısı onu durdurdu, cepkeninin üstüne sarkmış duran gömlek kaytanını düzeltti, şapkasını başına geçirdi.

Bölmenin öbür yanından marangozun karısının sesi işitildi:

– Hey, Polikey İlyiç, sizi hanımefendi mi çağırmış?

Polikey'in çocukları bir çömlek küllü suyunu döktüler diye, bu sabah Akulina ile aralarında sert bir ağız kavgası çıkmıştı, Polikey'i hanımefendinin yanına çağırdıkları için keyfine diyecek yoktu şimdi. İyiliği için çağıracak değillerdi ya!

(*) Avdotya Mikolavna, Avdotya Mikolayevna, Dunyaşa. Hanımefendinin, asıl adı Avdotya Nikolayevna olan oda hizmetçisinin köylülerce söyleniş biçimleri – ç.n.

Kurnaz, içten pazarlıklı, rahatsız edici bir kadındı marangozun karısı. Diliyle arı gibi sokan onun gibi biri daha bulunamazdı; en azından o kendini öyle sanırdı.

– Kente alışveriş için gönderseler gerek, diye devam etti. Değil mi ya, bu işe güvenilir adam seçerler! Bakın işte sizi gönderiyorlar! Ne olur, bana da çeyreklik bir çay alıverin, Polikey İlyiç.

Akulina gözyaşlarını zor tuttu, hırsından kendi kendini yerken dudakları ağlamaklı ağlamaklı büzüldü. Marangozun şu edepsiz karısının iğrenç saçlarından bir tutuverirdi ama neyse. Çocuklarına bakıp da onların yetim, kendisinin de askerden dul kalacağını düşününce* marangozun karısının iğneleyici sözlerini unuttu, elleriyle yüzünü kapadı, yatağa oturdu, başı yastığa düştü. Annesinin dirsekleri altından yorganı çeken küçük kızı peltek diliyle;

– Anneciğim üstüme çöktün! diye sızlandı.

Akulina dayanamayıp bağırdı:

– Canınız çıksın e mi! Ne talihsiz kadınmışım ki, sizleri doğurdum da doğurdum!

Sabahki kül suyunu unutmayan marangozun karısı sevincinden zıplarken, Akulina hüngür hüngür ağlıyordu.

4

Aradan yarım saat geçti. Bebek ağlamaya başladı, Akulina kalkıp çocuğu emzirdi. Artık ağlamıyordu, ama hâlâ güzel olan yüzüne yumruklarını dayamış, bitmekte olan muma dalgın dalgın bakıyordu. Niçin kocaya vardığını, niçin bu kadar çok asker alındığını, bir de marangozun karısının yaptıklarını ondan nasıl çıkaracağını düşünüyordu o sırada.

Kocasının ayak seslerini işitince gözyaşı izlerini silerek ona yol vermek için ayağa kalktı.

(*) Kocası Polikey'in askere alınıp orada öleceğini düşünüyor – ç.n.

Polikey kurumla içeri girdi, daha da kasılarak kuşağını çözdü.

– Ee, ne oldu? Niçin çağırmış? diye sordu Akulina.

– Hıh, belli! Polikey pek akıllarına gelmez, ama işleri düştü mü, kim olur, Polikuşka olur.

– Ne işiymiş?

Polikey cevap vermek için ağırdan alıyordu. Çubuğunu yaktı, yere tükürdü.

– Tüccardan para almaya gidecekmişim.

Akulina tüm şaşkınlığıyla;

– Para mı getirecekmişsin? diye bağırdı.

Polikey alaylı alaylı güldü, başını salladı.

– Sözüne de atik ha! "Kötü işler çevirdiğin için seni uyarmıştım, gene de sana herkesten çok güveniyorum" dedi hanımefendi. (Komşuların işitmesi için yüksek sesle konuşuyordu.) "Düzeleceğine söz vermiştin, işte sana fırsat! Sana inandığımın ilk kanıtı. Tüccarın yazıhanesine git, parayı al getir," dedi. Ben de ona dedim ki: "Biz sizin köleniziz, Tanrı'ya olduğu kadar size de hizmet etmek zorundayız. Yeter ki başımızdan eksik olmayın, buyruklarınızı canla başla yerine getiririz. Her istediğiniz bizim için emirdir, çünkü sizin köleniziz bizler." (Kendine özgü, zayıf, iyi yürekli, suçlu bir adam gülümseyişiyle gülümsedi.) O da bana dedi ki: "Söz ver bana. Dürüstçe, namusunla gidip geleceksin. Anlıyor musun? Bütün geleceğin bu işe bağlı!" Bu işin üstesinden alnımın akıyla gelmem gerektiğini anlamaz olur muyum? "Benim için çok iftira attılar. Başkalarını suçlamak kolay, oysa ben şimdiye dek hiçbir zaman sizin kötülüğünüzü istemiş, böyle bir şey düşünmüş değilim" dedim. Söylediklerim aklına yatmış olmalı ki, hanımımız yumuşadı. "Sen, dedi, benim sağ kolum olacaksın." (Biraz sustu, yüzünde gene aynı gülümseme belirdi.) Böyleleriyle nasıl konuşulacağını bilirim. Vergilerimi ödemek için yanında çalıştığım sıralarda tüccar beni paylayı-

verirdi birden. Ama ben konuşmaya başladım mı, adamı kısa zamanda tavlar, yumuşatırdım.

Akulina sordu:

– Ee, getireceğin para çok mu?

Polikey, umursamaz bir tavırla;

– Bin beş yüz ruble, dedi.

Karısı başını salladı.

– Ne zaman gidecekmişsin?

– Yarın gitmemi buyurdu. "İstediğin atı al, bizim yazıhaneye uğra, güle güle git," dedi.

Akulina ayağa kalkarak istavroz çıkardı.

– Şükür sana, Allahım!

Kocasının gömleğini yeninden tutup bölmenin ötesindekiler işitmesin diye, fısıltıyla;

– Allah yardımcın olsun, İlyiç! dedi. Gittiğin zaman ağzına bir damla içki koymamak için İsa adına haç öpmeni istiyorum.

Adam burnundan soluyordu.

– Bu paralarla gidip bir de içki mi içeceğim? Sen neler söylüyorsun, karıcığım?

Sonra bir süre sustu, gülümsedi.

– Ama görseydin, konakta biri öyle güzel piyano çalıyordu ki! Konaktaki genç kızlardan biriydi sanıyorum. Hanımefendinin karşısında şöyle yüksekçe bir yerde duruyordum, kız da kapının arkasında çalıyordu. İstedim ki, ben de oturup biraz tıngırdatayım... Bilirsin, beceririm de... Yarına temiz bir gömlek hazırla.

Yataklarına mutlu girdiler.

5

O sırada yazıhanenin önünde halk kurulu uğultuyla kaynaşıyordu. İşin şakaya gelir yanı yoktu. Köylülerin hep-

si de toplantıya gelmişti. Yegor Mihayloviç, durumu bildirmek için hanımefendinin yanına girerken şapkalarını giydiler, hep bir ağızdan uğuldamaya başladılar. Kâhyanın yokluğunda sesler çoğaldıkça çoğaldı, gürültü arttı. Ara sıra hırıltılı, kopuk kopuk konuşmaların kestiği bu gür sesler uğultusu bitmek bilmiyor; azgın bir denizin çağıltısı gibi hanımefendinin konağının pencerelerine kadar yayılıyordu. Hanımefendi o sırada şiddetli bir fırtınaya tutulmuşçasına sinir bunalımları geçirmekteydi. Korkunç ve tatsız olan yalnız uğultu değildi. Sanki sesler, patırtılar daha da artacakmış, sonunda büyük bir çıngar çıkacakmış gibi bir duygu içindeydi. "Şu işi gürültüsüz, patırtısız, din, kardeş sevgisi adına anlaşarak yapamazlar mıydı acaba?" diye düşünüyordu.

Hep bir ağızdan konuşan pek çok insan arasında dülger Fiyodor Rezun'un sesi en üst perdeden çıkıyordu. Onun da iki kurası* vardı, durmadan Dutlov'lara sataşmasının nedeni buydu. Altta kalmak istemeyen ihtiyar Dutlov önceleri gerisinde durduğu kalabalığın önüne çıkmıştı; kollarını geniş geniş açarak, ikide bir yutkunup sakalını sıvazlayarak burnundan burnundan konuşuyordu. Aslında ne söylediğini, kendisinin bile anladığı yoktu. Arkasına aldığı çocukları ile yeğeni göğüs göğüse birbirine yapışmışlardı, ihtiyar Dutlov civciv-çaylak oyununda anaç tavuğa benziyordu. Çaylak olan Rezun'du, ama tek Rezun değil, bütün iki kuralılar, tek kuralılar, Dutlov'a saldıran bütün kuruldu hemen hemen. Tartışma konusu şuydu: Bundan otuz yıl önce Dutlov'un bir kardeşini askere almışlardı; bu yüzden adam üç kişilik kuralılar arasına girmek istemiyor, kardeşinin hizmetini de göz önüne alarak genel kurada, onu da iki kişilik kuralılarla bir tutmalarını, üçüncü acemi eri bütün ikililer içinden seçmeleri gerektiğini öne sürüyordu. Üç kuralılardan

(*) Askere gönderilecek iki oğlu – ç.n.

dört aile vardı: Biri ihtiyarlar kurulu başkanıydı, hanımefendi onu bağışlamıştı, birisinden de geçen er seçiminde bir kişi alınmıştı. Geriye kalan iki aileden iki asker adayı saptanmış, bunlardan biri nedense kurula gelmeye bile gerek görmemişti. Gene de delikanlının anası kalabalığın en gerisinde dururken feleğin birdenbire yüzüne gülüvermesini bekliyordu. Seçilenlerden ikincisi ise, yoksul olmadığı halde yırtık pırtık giysisiyle sahanlığın önünde duvara yaslanmış, olanları seyrediyordu. Başı önüne eğikti, ağzını açıp tek söz söylemiyordu. Yalnız arada bir, yüksek sesle konuşmaya başlayan birine dik dik bakıyor, sonra başını gene önüne eğiyordu. Yüzünden mutsuzluk akıyordu genç asker adayının. İhtiyar Semyon Dutlov öyle bir insandı ki, onu birazcık tanıyan herkes, saklaması için ona yüzlerce, binlerce rublesini rahatça verebilirdi. Ağırbaşlı, dindar, üstelik varlıklı bir köylüydü. Kilise büyüklerindendi ayrıca. Sağa-sola çatmasının nedeni buydu işte.

Dülger Rezun uzun boylu, karayağız, içkici, azgın, atak bir adamdı; kurullarda, pazarlarda işçilerle, tüccarlarla, köylü ve efendilerle girişti̇ği tartışmalarda sözünü esirgemezdi. Sakindi şimdi, ama dili iğneliydi; boyunun bütün uzunluğuyla, çınlayan sesinin, konuşma yeteneğinin tümünü kullanarak yutkunan, yavaş yavaş ağırbaşlılığını yitirerek çığrından çıkmaya başlayan Dutlov'un üstüne çullanıyordu durmadan. Tartışmada ondan başkaları da vardı. Yuvarlak yüzü, dört köşe kafası ve kıvırcık sakalıyla orta yaşlı, tıknaz bir adam olan Garaska Kapılov, Rezun'un tarafını tutan bir tartışmacıydı. Kurullarda verdiği etkili söylevlerle haklı olarak ün kazanmış yeniyetmelerden biriydi. Sonra sarı benizli, sıska, uzun boylu, kamburumsu, seyrek sakallı, ufak gözlü, hırçın, karamsar, her işin altında bir kötülük arayan, beklenmedik çıkışlarıyla, abuk sabuk soru ve düşünceleriyle kurul üyelerini birbirine katan bir genç, Fiyodor Melniçni var-

dı bir de. Bu iki tartışmacı da Rezun'u savunuyorlardı. Onlardan başka ikide bir araya giren, iki geveze daha vardı tartışanlar arasında. Bunlardan biri temiz yürekli, sarı yuvarlak sakallı Hrapkov'du; her sözünün başında, "Sevgili dostum" diyordu. Öteki ise kendine her söylenene "Olur kardeşim," diye karşılık veren, ufacık suratlı Jitkov'du. Jitkov bağırtılı-çığırtılı tartışmalardan hiç geri kalmaz, olur olmaz yerde gösterişli laflar ederdi. Bunların ikisi kâh bir yanı kâh öbür yanı tutuyorlardı, ama onların ne dediklerine pek kulak asan yoktu. Hrapkov ile Jitkov gibiler daha pek çoktu, ama özellikle bu ikisi halkın arasında dolaşarak hanımefendinin yüreğine korku salıyorlardı. Gene de bağıra çağıra konuşmaları boşlukta kalıyordu. Bu ikisinin yaptığı kuru gürültüden başka bir şey değildi aslında. Uğultulardan, çığlıklardan sersemlemişler, dillerini kaşımak zevkine vermişlerdi kendilerini.

Kurula katılanların her biri ayrı dünyadaydı: Kimisi üzgün, kimisi efendi efendi oturuyor; kimisi kayıtsız, kimisi de suspus duruyordu... Erkeklerin arkasında, elleri bastonlu yaşlı kadınlar vardı. Ama bütün bunlardan bir başka sefer söz edelim. Kalabalığın çoğu, kilisede durdukları sırayla duran, arkalarda fısıltıyla ev işlerini, orman kesimi zamanını konuşan ya da uğuldaşmanın kesilmesini sessizce bekleyen köylülerden oluşuyordu. Yoksullar arasında zenginler de vardı; bunlara kurul ne bir şey verebilir ne de dünyalıklarından bir şeylerini eksiltebilirdi. Geniş, parlak yüzlü Yermil işte bunlardan biriydi. Hayli varlıklı olduğu için köylüler ona "Koca Göbek" adını takmışlardı. Yüzünden, gücünün bilincine varmış, bundan da kıvanç duyan birinin anlatımı okunuyordu. "Ne söylerseniz söyleyin, bana vız gelir. Dört oğlum var, ama bakın kimse elini süremiyor" der gibiydi. Arada bir Kapılov, Rezun gibi özgür düşünceliler ona çatmıyor değillerdi, ama Yermil dokunulmazlığının bilinci-

ne varanların kendinden emin, sakin tavrıyla onların lafını hemen ağızlarına tıkıyordu.

Eğer yaşlı Dutlov'u civciv-çaylak oyununda anaç tavuğa benzetirsek, delikanlılar hiç de civcive benzemiyorlardı: Çırpınmıyorlar, çığlık atmıyorlar, yalnızca Dutlov'un arkasında sessiz sessiz duruyorlardı. En büyükleri olan İgnat otuz yaşlarında, çoluk çocuğa karışmış bir adamdı. İkinci genç Vasili de evliydi ama askerlik için pek elverişli değildi. Üçüncüleri ise yeğeni İlyuşka'ydı. Yeni evlenmişti; cakalı bir gocuk giymiş (arabacılık yapıyordu), ak tenli, kanlı-canlı, amcasının arkasında sessizce ayakta dikiliyor; ara sıra şapkasının altından başını kaşırken kalabalığa bön bön bakıyordu. Olanlar onu hiç ilgilendirmiyor gibiydi, oysa çaylaklar asıl onu kapmak istiyorlardı.

Konuşanlardan biri, Dutlov'un, kardeşinin askere alınışını ileri sürmesine karşılık;

– Benim de dedem askerlik yaptıydı, ben de kura çekimini kabul etmeyeceğim, diyordu. Yok öyle bir töre! Geçen asker toplamada Miheyiveç'i tıraş ettilerdi* ama bak, amcası hâlâ evine dönmedi.

Adam konuşmasını bitirir bitirmez yaşlı Dutlov atıldı;

– Senin ne baban çara hizmet etti ne de amcan. Sana gelince, efendilerine, köyüne şimdiye dek bir yararın dokundu mu? Hayır, yalnız sarhoş sarhoş gezdin, çocukların da ilk fırsatta yanından ayrılıp gittiler. Kiminle geçindiğin görülmüş ki? Bir de sıkılmadan başkalarına saldırıyorsun. Ben on yıldır bekçilik, kilise başkanlığı yapıyorum; iki kez evim yandı, kimse yardıma gelmedi. Kendi kabuğumuza çekilmişiz, sessizce yaşıyoruz, namusluyuz diye hepiniz bana mı çullanacaksınız? Hadi, verin bakalım kardeşimi geriye! Belki de ölüp gitmiştir. Hak için, Tanrı adına elinizi vicdanını-

(*) Kurada çıkanlar tıraş edilip acemi birliğine gönderilirdi – ç.n.

za koyun, ey Ortodokslar kurulu! Bunun gibi ayyaşların zırvalarını dinlemeyin!

Garaska Kapılov, Dutlov'un karşısına dikildi;

– Sen de hep kardeşini öne sürer dursun! Onu askere kurul seçmedi, ahlaksızlığından dolayı toprağı bol olası beyefendi gönderdi onu orduya. Kardeşin senin için kurtulma nedeni olamaz, bunu aklına iyice koy!

Gerasim daha sözünü bitirmemişti ki, sarı benizli, uzun boylu bir adam olan Fiyodor Melniçni ileri çıkarak öfkeyle bağırmaya başladı.

– Efendimiz kimi isterlerse onu seçerler, ama kurul işi sonradan halleder. Kurulumuz şimdi oğluna gitmeyi emrediyor, istemiyorsan hanımefendiye yalvar, belki oğullarımdan birini tıraş ettirmemi buyururlar. İşte sana yasa!

Böyle söyleyerek, sinirli sinirli elini salladı, eski yerine geçti. Oğlu asker seçilmiş olan kızıl saçlı Roman başını doğrulttu.

– Öyle, öyle! dedikten sonra üzerinde dikildiği basamağa çöküverdi. Çok üzgündü.

Bunlar daha konuşanların hepsi değildi. Gerilerde durarak kendi aralarında sohbet edenler bir yana bırakılırsa, gevezeler görevlerini hiç unutmuyorlardı.

Ufak tefek Jitkov, Dutlov'un sözlerini onaylayarak;

– Evet, Dutlov'un dediği doğru. Ortodokslar kurulu! diye bağırdı. Her şeyi Hıristiyanca yargılamalı. İşte böyle kardeşler, Hıristiyanca yargılamalı her şeyi.

Dutlov'un gocuğunun eteğinden çekip duran iyi yürekli Hrapkov, Garaska Kapılov'un sözlerini desteklercesine;

– Sevgili dostum, dedi, insan her şeyden önce vicdanının sesini dinlemeli. Kardeşin askere alındığı zaman, bu iş beyefendinin buyruğuyla olduydu, kurulun bunda bir suçu yok.

Öbürleri de;

– Doğru! Hepimiz biliyoruz, diye onayladılar.

Bunun üzerine Rezun;

– Sarhoş gibi zırvalayan kimmiş gördün mü? diye böbürlendi. Bana içkiyi içiren sen miydin, yoksa oğlun mu? Eğer sarhoş bir adam arıyorsan işte oğlun karşında! Herhalde içkiciliğimi başıma kakacak olanlar sizler değilsiniz. Hadi arkadaşlar, bir karara varalım! Dutlov'u bağışlamak istiyorsanız iki kuralılardan değil, teklilerden seçin. Yoksa hepiniz alay konusu olursunuz.

– Daha ne konuşuyorsunuz? Üçüncü er Dutlov'lardan çıkacak.

Birtakım sesler karmakarışık konuşmaya başladılar:

– Durum açıklık kazanmıştır. Kuraya yalnız üç kişilikler girecektir.

Bir başkası oradan atıldı:

– Hanımefendinin düşüncesini işitmedik daha, o ne buyuracak bakalım! Yegor Mihayloviç söylüyordu, askere kendi uşağını göndermek istiyormuş.

Bu sözler tartışmayı bir süreliğine bastırdı, ama çok geçmeden gene kızıştılar, konuşmayı gene kişiliğe döktüler.

Rezun'un, "sarhoşların birincisi" diye sözünü ettiği, Dutlov'un büyük oğlu İgnat, Rezun'a gezici dülgerlerin testeresini çaldığını, sarhoş olup karısını öldüresiye dövdüğünü adamın yüzüne haykırarak söyledi.

Bunun üzerine Rezun, karısını ayıkken de sarhoşken de dövdüğünü, bunun ona az bile geldiğini bildirdi. Herkes gülmekten kırılıyordu. Ama testere konusuna nedense çok gücendi. İgnat'a iyice yaklaşarak yakasını topladı.

– Kim çalmış dedin?

Ona daha bir yaklaşan iriyarı İgnat korkmadan;

– Sen çaldın! karşılığını verdi.

– Ben mi çaldım? Yoksa kendin çalmış olmayasın!

– Hayır, sen çaldın!

Testereden sonra tartışma çalınan ata, yulaf dolu bir çuvala, köydeki bir bostan tarlasından götürülen kavun karpuza, bir hayvan ölüsüne kadar vardı. İki köylü birbirlerinin hırsızlıklarını öylesine ayrıntılarla sayıp döktüler ki, başa kaktıkları şeylerin yüzde biri bile doğru çıksa, yasalara göre ikisinin de Sibirya'ya sürgüne gönderilmesi işten bile değildi.

Bu arada ihtiyar Dutlov başka bir savunma yolunu seçti. Oğlunun bağırması hoşuna gitmemişti, onu durdurarak: "Günah, bırak bunları! Kes sesini!" dedi. Şimdi yalnız üç oğlu bir arada oturanların değil, çocukları aileden ayrılmışların da üç kuralılar arasına girmesi gerektiğini savunuyordu. Böylece Staroskin'leri de kuraya katmış olacaktı.

Staroskin sessizce gülümsedi, boğazını temizledi, zengin bir köylü tavrıyla sakalını sıvazlayarak, efendilerinin emrine boyun eğeceğini bildirdi. Eğer onu kuradan çıkarmışlarsa, oğlu bunu hak etmişti herhalde.

Garaska Kapılov, oğulları ayrılan aileler için Dutlov'un ileri sürdüğü kanıtları da çürüttü. Eski efendilerinin zamanındaki gibi ayrılmalara izin verilmemeliydi, olan olmuştu artık, tek kuralılardan kimseye dokunacak değillerdi.

Baba evinden ayrılanların sesleri yükseldi, gevezeler onlara da destek verdiler:

– Geçimsizliklerinden mi ayrıldılar? Ayrıldılar diye niçin onlara yüklenelim?

Rezun, Dutlov'a;

– Yeğenini göndermek istemiyorsan yerine para öde! Gücün yeter! dedi.

Dutlov ümitsizce paltosunu düğmeledi, arkadaki köylülerin arasına karışırken, öfkeyle;

– Anlaşılan, paralarımın hesabını tuttun, dedi. Bakalım daha Yegor Mihayloviç hanımefendinin yanından gelince ne söyleyecek!

6

Tam da o sırada Yegor Mihayloviç konağın kapısında gözüktü. Şapkalar art arda başlardan alındı, kâhya yaklaştıkça ortasından, önünden dazlak, kırlaşmış, yarı kırlaşmış, kızıl siyah, sarı saçlı kafalar peşi peşine ortaya çıktı; sesler yavaş yavaş dindi, sonra tümüyle kesildi. Yegor Mihayloviç sahanlığa geldi, konuşmak istiyormuş gibi durdu. Uzun pardösüsünün ön ceplerine ellerini beceriksizce sokmuştu. Başında öne eğik hasır şapka, gergin bacaklarının üzerinde dimdik, konağın önünde toplananlara tepeden bakıyordu. Büyük bir bölümü yaşlı, çoğunluğunun yüzleri güzel ve tümü kendisine çevrilmiş, sakallı dik başlar önünde komut verecekmiş gibi duran bu adam, hanımefendinin karşısında olduğundan başka bir görünüş sergiliyordu. Gerçekten görkemli bir duruşu vardı.

– Dinleyin arkadaşlar, hanımefendinin kararı şu: Uşağını vermek istemiyor, aranızdan seçeceğiniz birisi gidecek. Şimdi bize üç kişi gerek. Daha doğrusu bir kişi. Sırası gelen bu yıl gitmezse, önümüzdeki yıl gidecek nasıl olsa.

Sesler;

– Öyle! Bunu biliyoruz! diye bağırdılar.

Yegor Mihayloviç devam etti:

– Sonuç olarak, Horyuşkin ile Mityuşkinlerin Vaska gidecekler bir kere. Tanrı böyle buyurdu.

Sesler;

– Tamam, doğru! dediler.

– Üçüncü kişi olarak ya Dutlov'un bir oğlu ya da iki kuralılardan biri gidecek. Buna bir diyeceğiniz var mı?

Sesler yükseldi:

– Dutlov'un oğlu gitsin! Dutlov'lar üç kişi!

Gene çığlıklar yükseldi; konuşmalar döndü dolaştı, köydeki tarlaya, konaktan çalınan telislere gelip dayandı. Ye-

gor Mihayloviç yirmi yıldır hanımefendinin mülkünü yönetiyordu; akıllı deneyimli bir adamdı. Çeyrek saat kadar durdu, dinledi ve birden herkesi susturarak Dutlov'lara kura çekmelerini söyledi. Üç çocuktan biri gidecekti. Kuraları yazdılar, Hrapkov silkelediği şapkasından kâğıtları çekmeye başladı. Kura İlyişkin'e çıktı. Herkes suspus olmuştu.

İlya kısılan sesiyle;

– Bana mı? Ver bakayım! dedi.

Kimse konuşmuyordu. Yegor Mihayloviç, ertesi gün gelirlerken acemi er parası olan adam başına yedi kapik* getirmelerini söyledi, her şeyin bittiğini bildirerek toplantıyı dağıttı. Kalabalık kımıldandı, köşeyi dönenler ardı ardına şapkalarını giydiler. Konuşmalardan, ayak patırtılarından büyük bir uğultu çıkıyordu. Kâhya sahanlıkta kalmıştı, gidenlere arkadan bakıyordu. Genç Dutlov'lar köşeyi kıvrılınca, bir ara geride duraklayan ihtiyar Dutlov'u yanına çağırdı, onunla birlikte yazıhaneye girdi. Masanın önündeki koltuğa oturarak;

– Sana acıyorum, ihtiyar, dedi. Ne yapalım, sıra senindi. Hak yerini buldu. Yeğeninin yerine para ödeyecek misin, ödemeyecek misin, şimdi onu söyle!

İhtiyar cevap vermeden Yegor Mihayloviç'e baktı. Onun bakışına karşılık kâhya;

– Bundan kurtuluş yok. Çok uğraştım ama bir şey yapamadım, dedi.

– Parasını seve seve öderdim ama elimizde avcumuzda bir şey kalmadı. Yazın iki atımı çaldılar. Yeğenimi severim. Namuslu yaşadığımız için alnımıza böylesi yazılmış demek. O, aklına geleni söylesin. (Rezun'u kastediyordu.)

Yegor Mihayloviç eliyle yüzünü sıvazladı, esnedi. Anlaşılan, canı sıkılmıştı. Çay içme zamanı da gelmişti zaten.

(*) Kapik: Rublenin yüzde biri – ç.n.

– İhtiyar, günaha girme! dedi. Sandığının köşesini arayıver, belki küflü altınlarını bulursun. Topu topu üç yüz ruble, ne olacak! Sana öyle bir gönüllü* satın alırım ki bayılırsın! Son günlerde böyle birinin olduğunu işittim.

Dutlov;

– İlde mi? diye sordu. (İlden kenti kastediyordu.)

– Ne diyorsun, kurtulmalığı ödeyecek misin?

– Seve seve öderdim. Tanrı adına yemin ederim, ama...

Yegor Mihayloviç, Dutlov'un sözünü sertçe kesti:

– Bak, ihtiyar, dinle beni! Yeğenin İlyuşka'nın kendine bir şey yapmasından korkuyorum. Bugün mü olur, yarın mı, onu hemen gönderelim. Kendi elinle götüreceksin, bir terslik çıkarsa sorumlusu sensin. Allah esirgeye, ona bir şey olursa büyük oğlunu tıraş eder, askere gönderirim. Anlıyor musun?

Dutlov kısa bir sessizlikten sonra;

– İki kişilik kuralıları da katsaydınız, Yegor Mihayloviç, yazık değil mi bize? dedi.

Ağlamaya, kâhyanın ayaklarına kapanmaya hazırdı.

– Kardeşim askerde öldüğü gibi, elimden bir de oğlumu alıyorlar. Bize niçin böyle saldırdıklarını anlayamıyorum! diye sürdürdü konuşmasını.

Yegor Mihayloviç;

– Hadi git artık, dedi. Elimizden başka bir şey gelmez, düzenin gereği bu. İlyuşka'ya dikkat et, ondan sen sorumlusun.

Böylece Dutlov evine yollandı. Yürürken sopasını düşünceli düşünceli yolun taşlarına vuruyordu.

(*) Para karşılığında askere gitmek isteyen kişi – ç.n.

7

Ertesi gün sabahın erken saatlerinde konağın "yan bölmesinin" sahanlığı önünde yol arabası duruyordu. (Bu arabayla kâhya da yolculuk ederdi.) Nedense Davul adı verilen iri kemikli doru aygır koşulmuştu arabaya. Polikey'in büyük kızı Anyutka sulusepkene, soğuk rüzgâra aldırmaksızın, aygırın yanında, göze çarpan bir korkuyla, biraz uzakça, yalınayak dikiliyor; bir eliyle hayvanı dizgininden tutuyordu. Sırtında eski bir hırka vardı. Bu hırka ailede yorgan, kürk, başörtüsü, halı, Polikey'in paltosu türünden çeşitli işlere yarardı. Polikey'in ailesinin "köşe"sinde telaş artmıştı. Ortalık henüz karanlıktı, yağmurlu günün sabah aydınlığı, şurasına burasına kâğıt yapıştırılmış pencerecikten yeni yeni içeri sızıyordu. Yorganları giysi olarak alınıp yerine annelerinin yazması bırakıldığı için, küçük çocuklar üşüye üşüye yatıyorlardı. Akulina fırındaki yemek işini bitirdikten sonra çocukları bir süre yalnız bırakmış, kocasının yol hazırlığıyla uğraşmaktaydı. Gömlek temizdi. "Açlıktan ağızlarını açan" çizmeler adamcağızın başına epeyce bir sıkıntı açacağa benziyordu. İlk iş olarak kendi giydiği biricik kalın yün çorabını çıkarıp kocasına verdi, ikinci olarak da ahırda "kötü kötü" dururken İlyiç'in üç gün önce eve getirdiği bellemeden güzel ayakkabı keçeleri yapmayı akıl etti. Böylece çizme deliklerini tıkamış, kocasının ayaklarını ıslanmaktan korumuş olacaktı. Ayaklarını karyolanın üstüne koyarak oturan İlyiç, kemerinin kirli bir ip görünümü almamasına uğraşıyordu. Peltek küçük kız, onu tepeden tırnağa örtüp ayaklarına dolaşan kürkü içinde, şapkasını istemesi için Nikita'ya göndermişti. Kentten kimine iğne, kimine çay, kimine zeytinyağı, kimine tütün satın almasını Polikey'e söylemeye gelen uşaklar, telaşı daha da artırıyorlardı. Semaverini fırına sürüp İlyiç'i tavlamak için maşrapayla "çay" adı-

nı verdiği bir sıvı getiren marangozun karısı da ona kentten şeker ısmarladı.

Nikita şapkasını vermek istememişti, bu durumda Polikey İlyiç, kendininkini bir düzene sokmalıydı. Yani, dışarı fırlayan pamukları içeri tıkıp deliği çuvaldızla dikmek gerekiyordu. O da öyle yaptı. Bellemeden yapılan keçe çoraplar önce ayağına olmadı. Anyutka üşümüştü, neredeyse Davul'u bırakacaktı; kürkü Maşka kaparak onun yerine nöbete girdi. Ama Maşka da kürkü çıkarmak zorunda kaldı. Davul'u tutmaya Akulina kendisi gitti. Yalnız hırka ile terliği bırakarak ailenin bütün giyeceğini sırtına geçiren İlyiç, en sonunda işlerini bitirdi, derlenip toparlandı, arabaya bindi. Giydiklerine sıkıca sarındı, altındaki kuru otu düzeltti, bir daha sarındı, dizginleri topladı, çok temkinli insanların yaptıkları gibi bir daha sıkı sıkıya sarındı, arabayı sürdü.

Küçük oğlu Mişka koşa koşa sahanlığa çıkarak arabaya onu da almasını istedi. Mişka'nın peşinden peltek Maşka "onu da ayabaya bindiymeleyini, küyksüz üşümediğini" söylüyordu. Polikey, Davul'u durdurdu, zayıf gülümsemesiyle çocuklara gülümsedi. Akulina iki küçüğü kocasının yanına oturttu; kulağına eğilerek yeminini unutmamasını, yolda ağzına tek damla içki koymamasını fısıldadı. Polikey çocukları demirci dükkânına kadar götürdü, orada onları arabadan indirdi, bir daha sarındı, şapkasını bir daha düzeltti, kısa adımlı, temkinli bir tırısla koşan atı dehledi. Araba yürürken sarsıntıdan yanakları hopluyor, ayakları arabanın gövdesine vuruyordu. Maşka ile Mişka çıplak ayaklarıyla kaygan tepeden eve doğru çığlık atarak öyle hızlı koştular ki, köyden konak uşaklarının yanına gelmekte olan bir köpek, onlara baktı, kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırıp havlayarak gerisin geriye kaçmaya başladı. Bunu işiten çocukların çığlığı on kat arttı.

Hava çok bozuktu, soğuk rüzgâr insanın yüzünü bıçak gibi kesiyordu. Karla yağmur arası ince bir sağanak İlyiç'in yüzünü, soğuk dizgin uçlarıyla birlikte cepkenin yenlerine sakladığı çıplak ellerini, hamutun deri kaplamasını, kulaklarını yatırarak gözlerini kısan Davul'un yaşlı kafasını dalga dalga dövüyordu. Sonra birden kesiliyor, hava bir anda açılıyor; mavimtırak kar bulutları aralanmaya, bulutların boşluğundan güneşin ucu görünmeye başlıyordu. Ama bunlar, Polikey'in gülümsemesi gibi geçici ve neşesiz ışıldamalardı. Çevresine aldırmayan Polikey tatlı hayallere dalmıştı. Sürgüne göndermek istedikleri, askerlikle gözünü korkuttukları, yalnız aklı başında insanların dövüp sövmediği, onların dışında herkesin çiğneyip geçtiği Polikey topluca bir parayı, hem de çok miktarda parayı almaya gidiyordu işte! Hanımefendi güvenip bu iş için onu seçmişti; üstelik kendi bindiği, Davul'u koştukları kâhya arabasını da altına vermişti. Konak bekçisi filanmış gibi, dizginleri ve hamut bağları kayıştandı arabanın. Polikey daha dik oturdu, şapkasının pamuğunu düzeltti, yeniden sarındı, örtündü. Bununla birlikte İlyiç, kendisinin zengin bir konak bekçisine tıpatıp benzediğini sanıyorsa, hayallerinde biraz ileri gidiyor demekti. On binlik serveti olanlardan başlayarak bütün tüccarların kayış koşumlu arabalarla yolculuk ettiğini herkes bilir. Onlarınkine benzeyen de yalnız dizginlerdi zaten. Bunun dışında herhangi bir benzerlik hak getire! Mavi mi, yoksa siyah mı olduğu seçilmeyen pardösüsüyle sakallı bir adam oturmuştu arabanın önüne. Atının yemlenmiş mi, kendisinin tok mu olduğu, hayvanın nasıl koşulduğu, tekerlerin nasıl şınalandığı, arabacının nasıl giyinip kuşandığı, binlerle mi, yoksa yüzlerle mi alışverişe çıktığı ilk bakışta belli oluyordu. Polikey'in ellerine, yüzüne, bir süre önce bıraktığı sakalına, kemerine, arabanın önüne gelişigüzel serdiği kuru ota, cılız Davul'a, aşınmış şınalara bakan

her deneyimli göz, değil tüccarın, celebin, konak bekçisinin; yüzlerle, onlarla bile işi olmayan zavallı bir uşağın yolculuğa çıktığını anlayıverirdi hemen. Ama İlyiç böyle düşünmüyordu, tatlı hayallere dalmıştı. Hem de ne tatlı hayaller! Koynunda bin beş yüz ruble taşıyacak bir adamdı bugüne bugün. Dönerken isterse Davul'u köy yolundan Odest'e çevirir, aklına esen her yere gidebilirdi. Ancak İlyiç bunu yapmayacaktı; paraları hanımefendisine getirip teslim edecek, kimsenin böyle yüklüce bir para taşımadığını söyleyecekti. Bir meyhanenin önünden geçerken Davul son dizgini çekmeye, duraklamaya, sağa sapmaya başladı; ama Polikey alışveriş için kendisine verilen paralar cebinde olduğu halde, kırbacını şaklattı, oradan geçip gitti. Davul başka bir meyhanenin önünde gene aynı şeyi yaptı.

Polikey öğleye doğru arabadan indi. Efendisinin adamlarının her zaman kaldıkları bir tüccarın hanının avlu kapılarını açtı, arabayı içeri soktu, atı çözdü, kuru ota yanaştırdı. Ne kadar önemli bir iş için gelmiş olduğunu anlayacaklarından emin; tüccarın ırgatları ile birlikte öğle yemeği yedi, sonra şapkasında taşıdığı mektupla birlikte bahçıvana yollandı. Polikey'i tanıyan bahçıvan, mektubu okuyunca göze batan bir kuşkuyla parayı götürme işinin gerçekten ona mı verildiğini sordu. İlyiç buna gücenmeyi bile beceremeden zayıf gülümsemesiyle gülümsedi, o kadar... Bahçıvan mektubu bir daha okudu, parayı çıkarıp Polikey'e verdi. Polikey para tomarını koynuna yerleştirdi, arabayı bıraktığı hana yöneldi. Ne birahaneleri ne de içkili yerleri gözü görüyordu. Tüm benliğini tatlı bir mutluluk sarmıştı. Kaç kez iç çekici malların, çizmelerin, cepkenlerin, şapkaların, basmaların çeşit çeşit yiyecek maddelerinin bulunduğu dükkânların önünde durduysa da, her seferinde biraz oyalanıp hoş bir duyguyla oradan uzaklaşıyor; "Hepsinden de satın alabilirim, ama almayacağım işte!" diyordu. Ismarlanan şeyleri aramak için çar-

şıya gitti, hepsini de bulup aldı. Bir dükkânda yirmi beş ruble istedikleri sepilenmiş bir kürk için pazarlığa girişti. Satıcı, Polikey'e baktıkça onun kürkü almaya gücü yetebileceğini hiç aklı kesmiyordu. Ama Polikey koynunu göstererek isterse bütün dükkânı kaldırıp götürebileceğini söyledi. Kürkü prova etmek için istedi, eline aldı, buruşturdu, silkti, tüylerini üfledi, kötü bir koku yayıldı ortalığa. Denemek istiyormuş gibi sırtına geçirdi. Sonra içini çekerek sırtından çıkardı; "Fiyatı fazla. On beş rubleye verseydiniz, alırdım," dedi. Satıcı, kürkü öfkeyle tezgâhın üzerine fırlattı. Polikey dışarıya çıktı, hana doğru keyifle yürüdü. Akşam yemeğini yedi. Davul'a suyunu, yulafını verdikten sonra fırının üstüne çıktı, zarfı çıkardı, uzun uzun baktı, okuryazar biri olarak bekçiye adresi ve üstündeki yazıları okumasını rica etti: "Bin altı yüz on yedi rublelik banknot konmuştur" diye okudu bekçi. Zarf, adi bir kâğıttan yapılmış, mührü yanık rengi bir mumdan dökülmüştü. Aynı mumdan zarfın ortasında büyük, köşelerinde dört tane küçük çıpa resmi vardı, zarfın kenarları da mumlanmıştı. İlyiç bütün bunlara baktı baktı, hepsini ezberledi, zarfın içindeki banknotların sivri uçlarına dokundu. Elinde bu kadar paranın bulunmasından çocukça bir kıvanç duyuyordu. Zarfı şapkasının deliğinden içeri soktu, şapkayı başının altına koyarak yattı. Geceleyin birkaç kez uyanıp zarfı yokladı. Onu yerli yerinde gördükçe hor görülen, küçümsenen Polikey'in bu kadar parayı yanında taşıdığını, dürüstlükle, hem de kâhyanın bile gösteremeyeceği bir dürüstlükle emaneti yerine ulaştıracağını bilmesi ona büyük, çok büyük bir haz veriyordu.

8

Gece yarısı tüccarın ırgatları ile Polikey, kapının sert sert vurulması ve çığlıklarla uyandılar. Bunlar, Pokrovsk'tan getiri-

len acemi erlerdi. Uğurlayıcılarla birlikte on kişiydiler: Horyuşkin, Mityuşkin, Dutlov'un yeğeni İlya, iki yedek, köyün muhtarı, ihtiyar Dutlov ve arabacılar... Kulübede bir kandil yanıyordu, aşçı kadın kutsal tasvirlerin altında uyumuştu. Kadın hemen ayağa fırladı, mumu yaktı. Hanın sahibi de uyandı, ocaktan aşağı eğilerek gelenlere baktı. İçeri girenler istavroz çıkararak sedire oturuyorlardı. Hepsi de sakindiler, kimin kimi teslim etmeye götürdüğü anlaşılmıyordu. Selamlaşıyorlar, hoşbeş ediyorlar, birbirlerine yiyecek şeyler veriyorlardı. Aslını ararsanız bir bölümü susuyordu, üzgündü, ama bir bölümü de çok neşeliydi. Anlaşılan, epeyce içmişlerdi. Şimdiye dek ağzına içki koymamış olan İlya da neşeliler arasındaydı.

Köy muhtarı sordu:

– Hey çocuklar, yemek mi yiyeceksiniz, yoksa yatacak mısınız?

İlya kürkünün önünü çözüp sedire otururken;

– Yemek yiyelim, votka da aldır, dedi.

Muhtar kısaca kestirip attı:

– Votkana başlatma şimdi!

Öbürlerine döndü:

– Ekmeğinizi yiyin, çocuklar! Bakın uyuyorlar, kimseyi uyandırmayalım! Uyuyanlara bakmadan İlya bir daha üsteledi:

– Votka getirsinler buraya!

İsteğinden kolay kolay caymayacağı anlaşılıyordu.

Köylüler büyüklerinin sözünü dinlediler, arabalardan ekmek çıkardılar, azıklarını yediler, kvas* isteyip içtiler; kimi döşemeye, kimi fırının üstüne uzanıp uyudular.

İlya ikide bir; "Votka verin, votka verin diyorum size!" diye bağırıyordu. Birden Polikey'i görünce, "Aa, İlyiç, İlyiç, iki

(*) Bozaya benzeyen, hafif alkollü bir içki – ç.n.

gözüm, sen de mi buradasın?" dedi. "Görüyorsun ya, ben askere gidiyorum! Anamla, karımla uğurlaştım. Karın nasıl ağlıyordu, bir bilsen! Yolluk yiyecek pişirdiler... Votka getirt hadi!"

Polikey;

– Param yok, karşılığını verdi. Sonra da onu biraz olsun yatıştırmak için ordudan ihraç olması dileğinde bulundu.

– Yok kardeşim, yok, turp gibiyim, hiç hastalık geçirmedim. Nasıl ihraç olurum? Çar babamız benden daha iyi asker mi bulacak?

Polikey doktora on ruble rüşvet veren bir köylünün askerlikten nasıl kurtulduğunu anlattı. Bunun üzerine İlya, Polikey'in yanına gelerek içini dökmek için konuşmaya başladı:

– Hayır İlyiç, her şey bitti artık. Onlar göndermek istemeseler de gideceğim. Amcam yaktı beni. Benim için para ödeyemez miydi? Ama vermedi işte, oğluna acıdı, beni kurtarmak için parasına da kıyamadı. Gördüğün gibi beni seçtiler, gönderiyorlar... Kalmayı artık kendim de istemiyorum. (Usul, usul, kendine güveni artarak, ince bir hüznün etkisiyle konuşuyordu.) Anama acıdım yalnız. Zavallıcık nasıl da ağlayıp sızladı. Bir de karıma. Kadıncağızı yok yere mahvettiler. Yazık değil mi? Kısacası, asker karısı artık. Evermeseler daha iyiydi. Beni niçin evermişler? Yarın uğurlamaya geleceklermiş.

Polikey;

– Neden sizleri böyle erkenden yola çıkardılar? diye sordu. Gönderileceğinizden haberimiz bile olmadı.

İlyuşka gülümsüyordu.

– Kendime bir şey yapacağımdan korkuyorlar da ondan. Korkmasınlar, kendime bir şey yapmam. Askerde de bana bir şey olmaz, ama anama acıyorum.

Sonra üzüntülü bir sesle;

– Niçin beni everdiler? diye üsteledi.

Kapı açıldı, ihtiyar Dutlov şapkasını silkerek içeriye girdi. Kayın ağacı kabuğundan çarıkları sanki ayaklarına kayık bağlanmış gibi kocamandı.

İstavroz çıkardıktan sonra bekçiye dönerek;

– Afanasi, fener yok mu? Yulaf vereceğim hayvanlara! dedi.

Dutlov, İlya'ya aldırmaksızın yavaşça bir mum artığını yakmaya koyuldu. Eldivenleri ile kırbacı kemerine sokuluydu, cepkenini özenle giymişti, yalnız iş düşündüğünü gösteren yüzü geçim kaygısıyla gölgelenmişti; bayağı, durgun bir anlatımı vardı.

İlya, amcasını görünce sustu, gözlerini üzüntüyle iskemleye çevirdi. Sonra muhtara dönerek;

– Yermila, bana votka getir, içki içmek istiyorum, dedi.

Sesi öfkeli, hüzünlüydü.

Kvasını kaşıklamakta olan muhtar;

– Votka içmenin sırası mı şimdi? Görüyorsun, herkes yedi, içti, yattı! Bağıracak ne var? diye çıkıştı.

"Bağıracak ne var?" sözü aklına bağırmayı getirmiş olmalıydı İlya'nın.

– Buraya baksana sen, içki veriyor musun, vermiyor musun? dedi sesini yükselterek.

Muhtar Dutlov'a döndü;

– Şunu bari sen yatıştır. Ne olur!..

Bu sırada Dutlov feneri yakmış, işin sonu nereye varacak diye merakla bekliyordu. Yeğeninin çocukluğuna şaşırmışçasına, yan gözle, acıyarak baktı.

İlya başını önüne eğdi, yeniden bağırmaya başladı.

– İçki ver, yoksa rezalet çıkarırım!

Muhtar alttan almaya başladı.

– Bırak İlya, bırak bağırıp çağırmayı! Çocukluk etme, Allahını seversen; iyi olmaz!

Ama daha sözünü bitirmemişti ki, İlya yeniden fırladı, cama bir yumruk attı, avazı çıktığı kadar bağırdı:

– Alın işte size! Beni dinlemek istemediniz!

Sonra kırmak için öbür cama koştu.

Polikuşka göz açıp kapayacak kadar kısa bir zamanda yana doğru iki kere yuvarlandı, ocağın köşesine öyle bir kaçış kaçtı ki, oradaki bütün hamamböceklerini ürküttü. Muhtar elinden kaşığını bıraktı, İlya'ya doğru koştu. Dutlov feneri elinden yavaşça yere koydu, paltosunun kuşağını çözdü, dilini şaklatarak başını iki yana salladı, kendisini pencereye bırakmak istemeyen bekçiyle, muhtarla itişip kakışan İlya'ya yaklaştı. Duruşlarına bakılırsa İlya'yı sıkıca yakalamışlardı, ama amcasını elinde kuşakla görünce İlya'nın gücü on kat arttı, tutanların ellerinden sıyrıldı, yumruklarını sıkıp gözlerini belerterek ona doğru bir adım yürüdü.

– Yaklaşma bana, yoksa öldürürüm! Canavar herif? Haydut, oğullarınla birlikte beni mahvettiniz. Beni sen mahvettin! Madem böyle olacaktı, beni neden everdiniz? Yaklaşma, öldürürüm!

İlyuşka'nın görünüşü korkunçtu. Yüzü kıpkırmızı olmuş, gözleri yuvalarından fırlamıştı. Genç, diri bedeni ateşe düşmüş gibi titriyordu. Üzerine çullanan üç kişiyi öldürebilirmiş, hem de öldürmek istiyormuş gibi karşı koyuyordu.

– Kardeşinin kanını içiyorsun, katil!..

Dutlov'un her zamanki durgun yüzü birden parlayıverdi. Bir adım ileri yürüdü.

– İyilik yaramadı sana! dedikten sonra, nereden geldiği anlaşılmayan bir güçle yeğenini yakaladı, ikisi birden yere yuvarlandılar, muhtarın yardımıyla gencin kollarını kıvırmaya başladılar. Bu iş en azından beş dakikalarını aldı. Sonunda köylülerin yardımıyla Dutlov yerinden doğruldu, paltosunun eteğini İlya'nın elinden kurtararak kalktı, İlya'yı da elleri arkada bağlı olarak ayağa kaldırıp köşedeki sedire oturttu.

Dutlov boğuşmadan dolayı soluk soluğa, gömleğinin kemerini düzeltirken söyleniyordu:

– Yapma, etme, dedik, sözümüzü dinletemedik.

Bekçiye döndü:

– Başının altına cepkenini koyuver, yoksa boynu tutulur.

Feneri aldı, paltosunun belini bir iple bağladı, atlara bakmak için dışarıya çıktı.

Saçları karmakarışık, yüzü solgun, yeleği dışarı fırlamış olan İlya odayı gözden geçiriyor, sanki nerede olduğunu anlamaya çalışıyordu. Bekçi kırık cam parçalarını topladı, esmesin diye pencereye bir gocuk tıkadı. Muhtar, kvasının başına yeniden çöktü.

– Al İlyuha,* İlyuha! Acıyorum sana. Ama ne yaparsın! Bak, Horyuşkin de evli, kurtuluş yok askerlikten.

İlya öfkeli, soğuk bir sesle;

– Katı yürekli amcamın yüzünden bütün bunlar, dedi. O yalnız kendi çocuklarına acır. Anam söylüyordu, kâhya gitmemem için kurtarmalık ödemesini söylemiş, "Gücüm yetmez", diye kestirip atmış. Kardeşimle birlikte evlerine az mı yardım ettik. Alçak herif!

Dutlov içeriye girdi, kutsal tasvirlerin önünde durup dua etti, üstündekileri çıkardı, sonra gelip muhtarın yanına oturdu. Aşçı kadın ona da bir tabak kvas ile kaşık getirdi. İlya yatışmıştı; gözlerini yumdu, başını katlanmış cepkeninin üstüne koydu. Muhtar sesini çıkarmadan onu göstererek başını salladı. Dutlov kollarını iki yana açtı.

– Acımaz olur muyum? Kardeşimin öz oğludur. Baktıkça içim sızlıyor. Gelgelelim, onların gözünde acımasızız. Genç ama kurnaz bir karısı vardır; aklına takmış, paramız varmış da, ödeyebilirmişiz de... Başıma kakıp durdular. Delikanlıya az acımıyorum doğrusu!

(*) İlya – ç.n.

Muhtar;

– İyi çocuktur, dedi.

– Bunlarla uğraşacak gücüm kalmadı. Yarın İgnat'ı göndereyim de, karısı gelmek istiyordu, getirsin... Gitmeden görüşsünler.

Muhtar kalktı, ocağın üstüne çıkarken;

– Olur, gönder, dedi. İnsan paraya fazla değer vermemeli.

Tüccarın bir ırgadı yattığı yerden başını kaldırıp söze karıştı:

– Parası olsa yeğenine kıyar mıydı?

Dutlov bunun üzerine;

– Ah, şu para yok mu! dedi. Bütün günahlar ondan çıkıyor. Kitapta bile yazılı, paradan daha fazla günah getiren nesne yoktur.

Bekçi de konuşmaya katıldı:

– Kitapta neler yazılmamış ki! Bana birisi anlattıydı. Bir tüccar varmış, çok para biriktirmiş, ama kimseye zırnık koklatmazmış. Parasını çok sevdiği için hepsini mezarına götürmeyi düşünmüş, ölümü yaklaşınca tabutuna yastığını da koymalarını buyurmuş. Kimse farkına varmamış. Sonra oğulları parayı aramaya başlamışlar, bir şey bulamamışlar. Oğullarından biri, paranın yastıkta olabileceğini akıl etmiş. Çar dahi işitmiş bunu, mezarı açmalarına izin vermiş. Ama ne olmuş, biliyor musunuz? Açmışlar, yastıkta bir şey bulamamışlar, tabut engereklerle doluymuş, hepsini olduğu gibi yeniden gömmüşler. İşte görün, paranın aslı neymiş!

Dutlov;

– Biliriz, günahı çoktur, dedi. Ayağa kalktı, dua etmeye başladı.

Tasvirlerin önünde duasını tamamladıktan sonra yeğenine baktı. İlya uyuyordu. Yanına yaklaştı, ellerinden kuşağı çözdü, gitti yattı. Öbür köylü de uyumak için atların bulunduğu yere yollandı.

9

Her şey sessizleşir sessizleşmez, Polikey suçlu gibi usulcacık aşağıya indi, yol hazırlığına koyuldu. Asker adayları ile birlikte burada gecelemek korkunç bir şey gibi gelmişti ona. Horozların ötüşü gitgide sıklaşıyordu. Davul, yulafının tümünü de yemişti, su istiyordu zavallıcık. İlyiç atı koştu, köylü arabalarının yanından geçip gitti. Şapka, içindeki zarfla birlikte sapasağlam duruyordu. Arabanın tekerlekleri, donmuş Pokrovsk yolunda yeniden takırdadılar. Kentin dışına çıkınca Polikey birdenbire hafiflediğini hissetti. Nedense hep, birileri peşinden kovalıyormuş, onu durduracaklarmış, ellerini arkaya bağlayarak ertesi gün İlya'nın yerine onu teslim edeceklermiş gibi bir duygu vardı içinde. Ayazdan mı, korkudan mı bilinmez, sırtından soğuk ürpertiler geçiyor; Davul'u ha bire kırbaçlıyordu. Karşısına ilk çıkanlar, uzun kışlık şapkalı bir papaz ile şaşı uşağı oldu. Polikey onları görünce daha da korktu. Ama kentin dışında bu korku biraz yatıştı. Davul kendi kendine yürüyordu artık, yolun ilerisi görünmeye başlamıştı. İlyiç şapkasını çıkardı, paraları yokladı. "Koynuma mı koysam, ne yapsam? Bir daha sıkıca sarınıp kuşanmak gerek. Dur, şu tümseği de geçeyim, orada arabadan inerim, yeniden sıkı sıkıya giyinirim. Şapka üstünden iyice dikili, alttaki astardan da düşmez. En iyisi eve kadar başımdan hiç çıkarmayayım" diye düşündü. Tümseği geçince Davul kendi isteğiyle, arabaya yedek at koşulmuş gibi yokuş aşağı koşmaya başladı. Davul gibi eve erken gitmeye can atan Polikey de ona engel olmadı, hayvanı durdurmak gelmedi içinden. Hanımefendisine karşı duyduğu şükran yanında onun kendisine vereceği üç altını, evdekilerin sevincini hayal etmeye başladı. Şapkasını bir daha çıkardı, mektubu elledi, sonra şapkayı başına güzelce yerleştirdi, gülümsedi. Şapkanın dıştaki büzmele-

ri yıpranmıştı hayli eskiden, Akulina yırtılan bir yeri önceki gün özene bezene dikmişti, ama şapkanın öbür büzmesi biraz aralanmış, Polikey karanlıkta şapkayı çıkarıp para dolu mektubu pamuğun altına derince sokayım derken orasının dikişlerini daha çok sökmüş, zarfın ucu o büzmeden dışarıya fırlamıştı.

Ortalık aydınlanmaya başladı, bütün gece uyuyamayan Polikey'i bir uyuklama tuttu. Arkaya kayan şapkasını biraz ileri iterken zarfı daha çok dışarı çıkardı, uykunun tatlı gevşekliğine bıraktı kendini. Araba sarstıkça başı yan tahtaya çarpıyordu. Eve yakın açtı gözlerini. İlk hareketi şapkasına sarılmak oldu. Şapka başında sımsıkı duruyordu, içinde zarfın durduğundan emin, çıkarıp bakmadı bile. Davul'u sürdü, altındaki kuru otu düzeltti, yeniden konak bekçisi havasını takınarak, çevresine kurumla bakına bakına eve doğru ilerledi.

İşte mutfak, işte "konağın yan bölmesi", işte keten taşıyan marangozun karısı, işte konağın kendisi... Polikey buraya girecek, kendisinin ne kadar güvenilir, ne kadar dürüst bir insan olduğunu gösterecekti. "Başkasına iftira atmak kolaydır" diyecekti. Hanımefendi, "Teşekkür ederim, Polikey, al sana üç altın..." diyecek; belki beş, belki de on altın verecek; ona ikram etmek için çay, belki de votka getirmelerini buyuracaktı. Yediği soğuktan sonra votka iyi giderdi doğrusu: "On altınla bayramda şenlik yaparız, çizme satın alırım, dört buçuğunu Nikita'ya verir, borcumu öderim. Son günlerde çok askıntı olmaya başladı..." Eve yüz adım kalmamıştı ki, Polikey atı bir daha kırbaçladı, kemerini, yakasını düzeltti, şapkasını çıkardı, saçlarını düzeltti; acele etmeden elini astarın altına soktu. Eli şapkada dolaştı, şurasına burasına çabuk çabuk gitti geldi. Öbür eli de oraya daldı, yüzü sarardı, sarardı; eli yırtık büzmeden dışarı fırlayıp çıktı... Polikey dizlerinin üzerinde doğruldu, atı durdurdu; arabanın

içini, otu, çarşıdan aldığı öteberiyi gözden geçirdi; koynunu, şalvarını inceden inceye aradı. Para zarfı hiçbir yerde yoktu. Saçlarını kavradı.

"Aman Allahım! Nasıl olur? Vay başıma gelenler!" diye inledi.

Geldiğini görmelerini istemediği için Davul'u hemen geriye döndürdü, şapkasını başına geçirdi; şaşıran, memnun olmayan Davul'u geldiği yönde gerisin geriye sürmeye başladı.

Davul, "Polikey'le yola gitmeyi hiç sevmem. Hayatımda bir kerecik beni zamanında yemledi, suladı diye, böyle olmayacak biçimde aldatıyor. Eve varmak için nasıl da uğraştıydım! Yorulmuştum, tam evdeki otun kokusu burnuma gelmeye başlamıştı. Şimdi beni ters yöne doğru sürüyor!" diye düşünüyor olmalıydı.

Ayağa kalkan Polikey, dizginleri Davul'un ağzını acıtırcasına çekerken bir yandan kırbaçlıyor, bir yandan da gözlerinden yaşlar akarken;

– Deh, Allahın cezası! Deh! diye bağırıyordu.

10

O gün akşama kadar Polikey'i Pokrovsk'ta gören olmadı. Öğleden sonra hanımefendi birkaç kez evine adam gönderip sordurdu. Her seferinde Aksyutka koşuyordu. Akulina kocasının daha gelmediğini, belki onu tüccarın oyalayıp alıkoyduğunu ya da ata bir şey olduğunu söyledi. "Acaba topalladı mı? Geçen sefer Maksim bütün gün yolda kalmış, hep yaya yürümüş" diyordu. Aksyutka kollarını sarkaç gibi sallayarak birçok kez gidip geldi. Akulina kocası için gecikme nedenleri uyduruyor, kendini avutmaya çalışıyor, ama bir türlü beceremiyordu. Göğsüne bir ağırlık çökmüştü, ertesi günkü bayram için iş yapmak gelmiyordu içinden. Marangozun karısının birkaç kez; "Tıpkı İlyiç'e benze-

yen bir adam konağa kadar geldi, sonra geri dönüp gitti" diyerek Polikey'i gördüğünü söylemesi, üzüntüsünü daha da artırıyordu. Çocuklar da sabırsızlıkla bekliyorlardı babalarını. Ama onlarınki başka nedenlerden ötürüydü. Anyutka ile Maşka, kendilerine sırasıyla da olsa soğukta sokağa çıkma olanağı veren hırkadan ve cepkenden olmuşlardı. Bu yüzden yalnız entarileriyle, o da ancak evin az ilerisine kadar çıkabiliyorlar, orada hızla bir yay çizerek geriye dönüyorlardı. Onların bu hareketi konağın yan bölmesine girip çıkanların canını az sıkmıyor değildi. Bir keresinde Maşka su taşıyan marangozun karısının bacaklarına doğru öyle bir uçuş uçtu ki, kadının dizlerine çarpar çarpmaz daha başta ağıdı koyverdiyse de, perçeminin çekilmesini önleyemedi; bunun üzerine daha çok ağladı. Kimseyle tokuşmadığı zamanlar dosdoğru kapıdan içeriye fırlıyor, tekneye basarak, fırının üstüne çıkıyordu. Yalnız hanımefendi ile Akulina, Polikey'in geç kalışından ötürü gerçekten kaygılanıyorlardı; çocukların üzüntüsü ise babalarının sırtındaki giysiler yüzündendi. Hanımefendinin; "Polikey daha gelmedi mi? Nerede kalabilir?" sorusunu cevaplarken Yegor Mihayloviç gülümsemiş, "Bilemem!" derken de tahminlerinin doğru çıkmasına içten içe sevinmişti herhalde. Duruma önem verdiğini göstermek için de, "Öğleye dönmesi gerek" demişti.

Polikey'in durumu hakkında bütün gün kimse bir şey öğrenemedi. Ancak sonraları onun yolda şapkasız koşturup durduğunu, herkesten; "Bir zarf buldunuz mu?" diye sorduğunu gören komşu köylüler çıktı ortaya. Başka bir adam da onu yolun kıyısında uyurken görmüş. Arabaya koşulu, kösteklenmiş bir atın yanında yatıyormuş. Adam, "Polikuşka'yı sarhoş sandım. At iki gündür yemlenmemiş, sulanmamış, böğürleri birbirine geçmişti" dedi. Akulina sabaha kadar gözlerini kırpmadı, kulakları hep kirişte bekledi, ama Polikey gece de gelmedi. Çoluksuz çocuksuz bir kadın olsa, üstelik ev işlerin-

de yardımcısı, aşçısı filan olsa üzülmek için bol vakit bulurdu herhalde. Ama onun üzülmeye ayıracak zamanı mı vardı? Üçüncü horoz ötüp de marangozun karısı kalkınca Akulina da kalkmak, ocak işlerine girişmek zorunda kaldı. O gün bayramdı; ortalık aydınlanıncaya değin ekmeği çıkarmak, kvas yapmak, gözleme pişirmek, ineği sağmak, gömlekleri, entarileri ütülemek, çocukları yıkamak, su getirmek, komşu kadına bir an önce fırını serbest bırakmak gerekiyordu. Akulina kulağı kirişte, bütün bu işlere sarıldı. Ortalık aydınlandı, çanlar çaldı, çocuklar kalktılar; Polikey hâlâ görünürlerde yoktu. Bir gün önce ilk kar düşmüştü; tarlaları, yolları, çatıları, alaca bulaca bir kar örtüsü örtmüştü. Bugünse bayram içinmiş gibi, günlük güneşlik, bol ayazlı bir hava vardı; her şey ta uzaklardan görülebiliyor, sesler açıkça işitilebiliyordu. Ama ayakta durarak başını fırının ağzından içeri sokan Akulina gözleme pişirme işine öylesine dalmıştı ki, Polikey'in arabasıyla yaklaştığını işitmedi bile. Kocasının geldiğini ancak çocukların çığlıklarından anladı. Evin büyük kızı Anyutka kendi kendine giyinmiş, saçlarını bolca yağlamıştı. Üzerinde kabarık kabarık duran, basmadan, pembe ütüsüz yeni bir entari vardı. Hanımefendinin armağan ettiği bu entari nedense komşuların gözüne pek batardı. Saçları pırıl pırıldı, onlar için mum artığının yarısını harcamıştı; pabuçları yeni değilse bile güzeldi. Maşka henüz sırtındaki eskileri çıkarmamıştı, kir, çamur içindeydi. Temiz entarisini kirletmesin diye Anyutka, Maşka'yı yanına yaklaştırmıyordu. Babası elinde bir kesekâğıdıyla geldiğinde Maşka avludaydı. "Babaci gelmiş!" diye bağırarak Anyutka'nın önünde kapıya fırlayıverince, ablasının üstünü başını bir güzel kirletti. Daha fazla kirlenmekten korkmayan Anyutka, kardeşini hemen oracıkta bir güzel patakladı. Akulina işinin başından ayrılamıyordu. Çocuklara yalnız, "Gene başlamayın! Şimdi hepinizi sopadan geçiririm!" diye bağırırken kapıya baktı. Elinde kesekâğıdıyla içeriye giren İl-

yiç, hemen kendi "köşe"sine çekildi. Kocasının durgunluğu Akulina'nın gözünden kaçmadı, yüzünün ağlamakla gülümsemek arası bir havası vardı, ama Akulina o sırada bunları düşünecek durumda değildi.

Fırının yanından;

– Ee, İlyiç, işin yolunda mı? diye sormakla yetindi.

İlyiç bir şeyler mırıldandı, ama Akulina onun ne dediğini anlayamadı.

Bunun üzerine;

– Ha!.. Hanımefendiye gittin mi? diye bağırdı.

İlyiç köşesinde, karyolanın üstünde oturuyor, suçlu suçlu ve mutsuz gülümsüyordu. Karısının seslenişine uzun süre karşılık vermedi.

Akulina'nın bağırması bir daha duyuldu.

– Ne oldu İlyiç? Niye geciktin?

Polikey ondan hiç beklenmedik bir soğukkanlılıkla;

– Akulina, parayı hanımefendiye verdim. Çok memnun kaldı, dedi.

Sağına soluna daha bir tedirgin bakarak gülümsemeye başladı. Öncelikle iki şeye dikkatle bakıyordu. İri iri açılmış, tedirgin gözleri, beşikte yatan bebek ile beşiğe sarılı ipe çakılmış gibiydi. Polikey beşiğe yaklaştı, ince parmaklarıyla ipi çabuk çabuk çözmeye başladı. Sonra bakışları bebeğin yüzüne çevrildi, ama o sırada Akulina tahtanın üzerine koyduğu gözlemelerle içeri girdi. İlyiç hemen ipi koynuna soktu, karyolanın üstüne oturdu.

Akulina;

– Nen var, İlyiç? diye sordu. Bugün keyfin pek yerinde değil.

Polikey kısaca;

– Gece uyumadım, dedi.

O sırada pencerenin arkasından bir şey hızla geçti, bir an sonra da içeriye "yukarı kızı" Aksyutka, uçarak girdi.

– Hanımefendi, Polikey İlyiç'in hemen gelmesini buyurmuş. Avdotya Mikolavna gelsin dedi... Hemen şimdi.

Polikey bir Akulina'ya, bir de kıza baktı.

– Hemen mi? Daha ne istiyor? Git söyle, şimdi geleceğim.

Bunu öylesine doğal bir sesle söylemişti ki, Akulina rahatladı. Hanımefendi belki de kocasına teşekkür etmek, ödüllendirmek istiyordu.

Polikuşka kalktı, dışarıya çıktı. Akulina ise tekneyi alıp iskemlenin üstüne koydu. Kapının yanındaki kovalardan soğuk, ocaktaki tencereden de sıcak su koyarak ılıştırdı, kollarını sıvadı, suya elini soktu.

– Maşka, hadi gel, yıkayayım seni, dedi.

Peltek, mızmız kız ağlamaya başladı.

– Gel, Allahın belası, temiz gömlek giydireceğim sana. Geber, e mi? Gel, hadi, daha ablanı da yıkayacağım.

Bu arada Polikey, "yukarı kızının" peşinden değil, bambaşka bir yere gitti. Sofada, duvarın yanında dimdik yükselen bir merdiven vardı, çatıya çıkardı. Sofaya girince Polikey sağına soluna baktı, kimseyi görmeyince başını eğerek, çevik adımlarla koşarcasına merdivenlerden tırmandı.

Hanımefendi, saçlarını tarayan hizmetçisi Dunyaşa'ya sabırsızlıkla;

– Ne demek bu? Bak, Polikey hâlâ gelmedi. Nerde kaldı bu adam? Niçin gelmiyor? diye soruyordu.

Aksyutka uşaklar bölmesine bir daha koştu, dar sofaya uçarak girdi. İlyiç'e seslendi. Maşka'yı yıkadıktan sonra az önce bebeği tekneye oturtmuş olan Akulina, çocuğun çığlıklarına aldırmaksızın seyrek saçlarına su dökü yordu. Bebek bağırıyor, yüzünü buruşturuyor, minicik zayıf elleriyle kendini korumaya çalışıyordu. Akulina iri ellerinden biriyle bebeğin çukur çukur yumuşak sırtını tutuyor, öbürüyle de yıkıyordu. Haberci kızın seslenişi üzerine büyük bir tedirginlik içinde çevresine bakınarak;

– Baksana şu adama, bir yerde uyuyup kalmasın! dedi.

O sırada marangozun karısı, göğsü bağrı açık, saçları henüz taranmamış, eteğini tuta tuta tavan katına, kuruyan entarisini almak için çıkmaktaydı. Birden yukardan bir çığlık yükseldi. Marangozun karısı dört ayak üstü, geri geri, koşmaktan çok yuvarlanarak merdivenden aşağıya indi.

– İlyiç! İlyiç! diye bağırıyordu.

Akulina bebeği ellerinden bıraktı. Marangozun karısı ağlarken;

– Kendini asmış! diye bir çığlık daha attı.

Bebeğin yumak gibi sırtüstü gelerek, ayakları havada, başının suya battığını fark etmeyen Akulina, sofaya koştu. Marangozun karısı;

– Kirişte... asılı, dedi, fakat Akulina'yı görünce durdu.

Akulina merdivenlere atıldı, komşu kadının kendisini tutmasına vakit bırakmadan koşarak yukarıya çıktı. Ve korkunç bir çığlık attıktan sonra oraya yığılıverdi. Her köşeden koşup gelen insanlar onu yakalamasalardı, aşağıya düşüp parçalanabilirdi.

11

Kalabalığın şaşkınlığı arasında birkaç dakika bir şey anlaşılamadı. Toplananların sayısı arttıkça artıyor; herkes bağırıyor, konuşuyor, çocuklar, ihtiyar kadınlar ağlıyorlardı. Akulina kendinden geçmiş yatıyordu. En sonunda marangozun yanında koşarak gelmiş olan kâhyayla birlikte yukarıya çıktılar. Marangozun karısı, Polikey'in böyle bir şey yapacağı aklının köşesinden geçmezken, entarisini almak için yukarıya çıktığını, onu orada kendini asmış gördüğünü belki yirminci kez anlattı. "Baktım, bizim İlyiç, şapkası da yanında tersyüz edilmiş duruyor. Bir de ne göreyim, ayakları sallanmıyor mu! Beni bir titremedir aldı. Kolay mı, adam ken-

dini asmış, ben de karşısında duruyorum! Aşağıya nasıl indiğimi bilmiyorum artık. Allahın işi işte, nasıl kurtulduğuma kendim de şaştım! Esirgemiş Yaradan! Kolay mı sandınız! Merdivenlerdeki şu dikliğe, şu yüksekliğe bakın! Kurtulamazdım vallahi!"

Yukarıya çıkanlar da aynı şeyi anlatıyorlardı. Yalnızca gömlek ve pantolon giymiş olan İlyiç, beşikten çözmüş olduğu iple kirişte asılı duruyordu. Tersine çevrilen şapkası da oradaydı. Cepkeni ve hırkası düzenli bir biçimde katlanmış olarak yanındaydı. Ayakları yere değiyordu, ama cansızdı, bir cesetti artık. Akulina kendisine gelir gelmez gene merdivene atıldıysa da, onu oraya bırakmadılar.

Köşeden birden peltek kızın çığlığı işitildi:

– Anneciğim, Smoyka'nın ağzına su dolmuş!

Akulina yeniden ellerden sıyrıldı, "köşe"sine koştu. Bebek teknede sırtüstü, kımıldamadan yatıyor, bacakları bile oynamıyordu. Akulina çocuğu kaptığı gibi çıkardıysa da çocuk soluk almıyor, hareket etmiyordu. Zavallı anne onu karyolanın üstüne fırlattıktan sonra, öne eğilerek öyle şiddetli, kulak çınlatıcı, korkunç bir kahkaha attı ki, ilkin gülmeye başlayan Maşka kulaklarını tıkayarak ağlaya ağlaya sofaya koştu. Kalabalık ağlama-sızlamalarla "köşe"ye doldukça doluyordu. Bebeği alıp götürdüler, göğsünü, sırtını ovdular, ama çabaların hepsi boştu. Akulina yatakta debeleniyor, kahkaha atıyordu durmadan. Kahkahaları işitenler dehşete düşüyorlardı. Sofada toplanan bu çeşit çeşit insan –kadın, erkek, ihtiyar, çoluk, çocuk– kalabalığını görünce, konağın yan bölmesinde bu kadar çok insanın nasıl barındığına şaşmamak elde değildi. Herkes sağa sola koşturuyor, konuşuyor, çoğu ağlıyor, ama kimse bir şey yapamıyordu. Hikâyesini henüz işitmeyenleri buldukça marangozun karısı beklemediği görüntü karşısında nasıl allak bullak olduğunu, merdivenden düşmekten nasıl kurtulduğu-

nu anlata anlata bitiremiyordu. Kadın hırkası giymiş olan pinpon büfeci, ölen beyefendi zamanında bir kadının kendini su bentine atarak boğulduğunu hatırladı. Kâhya, gelmeleri için papaza, köy bekçisine haber saldı; yukarıya nöbetçi dikti. Gözleri yuvalarından fırlayan "yukarı kızı" Aksyutka, bir delikten çatıya bakıp duruyor, orada bir şey görmediği halde gözlerini delikten ayırıp da hanımına durumu bildirmeye gidemiyordu. Hanımefendinin eski oda hizmetçisi olan Agafya Mihaylovna, sinirlerini yatıştırmak için bir bardak çay getirmelerini istiyor, ağlıyordu.

Anna nine, zeytinyağından yumuşamış, becerikli elleriyle ölü bebeği sarıp sarmaladı, sehpanın üstüne yatırdı. Kadınlar, Akulina'nın yanında seslerini çıkarmadan ayakta dikiliyorlardı. "Köşe"de birbirine sarılan Polikuşka'nın çocukları annelerine bakıp bakıp ağıdı koyveriyorlar, sonra susuyorlar, yine bakıyorlar, birbirlerine daha çok sarılıyorlardı. Kalabalığı gördükçe gelen köylüler, çocuklar, sahanlığın önünde birikmişlerdi; korkulu gözlerle kapıya, pencerelere bakıyorlar, bir şey görüp anlamadıkları için, ne olup bittiğini birbirlerine soruyorlardı. Biri marangozun karısının bacağını baltayla kopardığını, öbürü çamaşırcı kadının üçüz doğurduğunu, bir başkası, aşçının kedisinin kudurup herkesi ısırdığını anlatıyordu. Ama işin doğrusu yavaş yavaş duyuldu, en sonunda hanımefendinin kulağına kadar vardı. Kadıncağızı korkunç habere hazırlayamamışlardı bile. Patavatsız Yegor her şeyi olduğu gibi söyleyiverdi; hanımefendinin sinirlerini o kadar bozdu ki, kadın uzun süre kendine gelemedi.

Kalabalık durumu öğrendikçe yatışıyordu. Marangozun karısı semaveri ocağa sürdü, çay kaynattı. Bu sırada çağrılmadıklarını fark eden yabancılar, orada daha fazla kalmayı yakışıksız buldular. Çocuklar sahanlığın önünde kavgaya başlamışlardı bile. Herkes işin doğrusunu öğrenmişti ar-

tık, istavroz çıkarıp yavaş yavaş dağılıyorlardı. Ama birisinin, "Hanımefendi! Hanımefendi geldi!" diye bağırdığını işitince kalabalık yeniden toplandı, hanımefendiye yol vermek için yana çekildiler. Onun ne yapacağını görmek istiyorlardı. Yüzü soluk, gözleri yaşlı olan hanımefendi, eşikten sofaya geçti. Akulina'nın "köşe"sine girdi. Kapıda yirmi, otuz baş yan yana, içeriye bakıyordu. Gebe bir kadın, pek sıkıştırılmış olacak ki, bir çığlık attı, ama bu durumdan hemen yararlanarak kendine önde bir yer kaptı. Hanımefendiyi Akulina'nın "köşe"sinde görmemek olur muydu hiç! Uşaklar için bu, şenliğin sonunda atılan maytaplar gibiydi. Şenlik maytapları olsun, ipekli, dantelalı giysileriyle Akulina'nın "köşe"sine giren hanımefendi olsun, onlar için aynı güzel şeylerdi. Hanımefendi, Akulina'ya yaklaştı, ellerinden tuttu, ama Akulina ellerini geriye çekti. Yaşlı uşaklar onun bu davranışını onaylamadıkları için başlarını salladılar. Hanımefendi;

– Akulina! Yavruların var, kendine acı, dedi.

Akulina bir kahkaha attı, ayağa kalktı:

– Benim yavrularım iyidir, güzeldir...

Sonra çabuk çabuk;

– Paralar bende değil, diye mırıldandı. İlyiç'e parayı almamasını on kez söyledim. Aklını çeldiler senin, dedim. Onu siz kandırdınız, efendim. Para pul istemem, böyle şeyler sana yaramaz, dedim.

Sonra çılgınca kahkahalar atmaya başladı.

Hanımefendi geriye döndü, hastabakıcıdan hardal istedi, "Soğuk su getirin!" diye bağırdı, kendisi de su aramaya başladı. Ama Anna ninenin önünde duran ölü bebeği görüverince yüzünü yana çevirdi; oradakilerin hepsi onun yüzünü eşarpla örterek ağladığını gördüler. Anna nine, bebeğin yüzünü bezle çabucak örttü; şişmiş becerikli elleriyle küçük ölünün kolunu düzeltti. Sonra dudaklarını ısırıp gözlerini

iyice kısarak öyle bir ah çekti ki; onun bu hareketinden ne kadar iyi yürekli bir kadın olduğunu herkes anlamış olmalıydı. (Bunları hanımefendi görmediyse yazık oldu; hepsi de onun için yapılmıştı, çok hoşuna gidecekti.) Ama hanımefendi bunları görmemişti, çünkü hiçbir şey görecek durumda değildi. Hüngür hüngür ağlıyordu, isteri nöbetine tutulmuş gibiydi. Birkaç kişi hanımefendiyi koltuklayarak sofaya, oradan da eve götürdüler. Evlerine dağılırlarken; "Hepsi onun yüzünden oldu" diye düşünüyorlardı. Akulina durmadan gülüyor, saçma sapan şeyler söylüyordu. Onu başka bir odaya çıkardılar, kanını aldılar, kolunu hardallı bezlerle sardılar, başına buz koydular. Akulina hiçbir şey anlamıyor, kahkaha üstüne kahkaha atıyordu. Öyle şeyler söylüyor, öyle garip şeyler yapıyordu ki, onun hareketlerini görenler kendilerini tutamayarak gülüyorlardı.

12

Pokrovsk konağında bayram neşesizdi. Havanın güzel olmasına karşın halk eğlenmeye çıkmıyordu. Kızlar şarkı söylemiyorlardı; kentteki fabrikadan dönen işçiler ne armonika ne balalayka çalıyorlar ne de kızlarla dans ediyorlardı. Hepsi köşelerinde oturuyor, konuşsalar bile, aralarında kötü biri varmış da onları işitecekmiş gibi usul usul konuşuyorlardı. Gündüzün gene önemli bir şey olmadı, ama ortalık kararır kararmaz köpekler ulumaya başladı, sert bir rüzgâr çıkarak bacalarda uğuldadı. Uşakların üstüne öyle bir korku çöktü ki, mumu olanlar kutsal tasvirlerin önünde yaktılar, köşelerinde yalnız oturanlar o geceyi birlikte geçirmek için kalabalığı çok komşularının evlerine gittiler. Ahır bakıcıları dışarı çıkamadılar, o yüzden zavallı hayvanlar o gece yemlenmeden kaldı. Şişelerdeki kutsal suyun hepsi kullanılıp bitirildi. Birçokları çatı katında birinin

ağır adımlarla yürüdüğünü işittiler, demirci bir yılanın çatıya uçtuğunu gördü. Polikey'in "köşe"sinde evde oturanlardan kimse kalmamıştı. Çocuklar ve çıldıran anne başka yerlere götürülmüşlerdi. Orada ölü bebek ile iki ihtiyar kadın ve gezici bir rahibe vardı. Rahibe bıkmadan usanmadan dua üstüne dua okuyordu. Bu dualar ölen çocuk için değil, üst üste gelen belalar dolayısıylaydı. Hanımefendi böyle istemişti. İhtiyar kadınlar bile rahibe kofizma duası okur okumaz yukardaki kirişin sallanmaya başladığını işittiler. Marangozun karısı evine çocuğunun vaftiz annesini çağırmıştı; onunla birlikte bütün gece uyumadılar, haftalık yedek çayı içip bitirdiler. Onlar da yukardaki kirişin çatırdadığını, içi dolu çuvallar düşüyormuş gibi gürültüler geldiğini işittiler. Nöbetçi köylüler uşaklara cesaret vermeselerdi, tümü o gece korkudan öbür dünyayı boylardı. Erkekler sofada yatıyorlardı. Sonradan onlar da tavandan gelen tuhaf sesler işittiklerini söylediler. Oysa o gece sakin sakin acemi erlerden söz etmişler, ekmek yemişler, hatır hatır kaşınmışlar, en başta da sofayı öyle bir köylü kokusuyla doldurmuşlardı ki, bir ara oraya giden marangozun karısı yere tükürerek, "Köylü milleti işte, onlardan başka ne beklenir ki!" diye söylenmişti. Ama ne olursa olsun, tavanda kendini asmış bir adam vardı. Sanki kötü ruh gelip geniş kanatlarını gererek konağın yan bölmesini örtmüştü. Zavallı insanlar kötü ruhun varlığını yakından duyuyorlar, korkudan ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Bu insanlar niçin böylesine korkmuşlardı, korkmakta haklı mıydılar, orasını bilmiyorum. Gene de haklı olduklarını sanmam. Öyle sanıyorum ki, yürekli bir adam bu korkunç gecede eline bir mum ya da fener alıp, istavroz çıkararak ya da çıkarmaksızın tavana tırmandıktan sonra mumun ışığıyla gecenin karanlığını ve korkusunu dağıta dağıta, kirişleri, kum yığınını, örümcek kaplı fırın bacasını, marangozun karısının almayı unuttuğu entari-

yi aydınlata aydınlata İlyiç'e kadar yaklaşarak korkuya kapılmadan feneri yüz yüksekliğine kaldırıp baksaydı; gömleğinin yakası açık, göğsünde haçı olmayan bir ölüyle karşılaşacaktı. İp uzadığı için ölünün ayakları yere değiyordu. Zayıf gövdesi ölgünce yana kıvrılmış, başı göğsüne düşmüştü. Gözleri açıktı, ama bu gözler artık görmüyordu. İyilikçi yüzünde uysal, suçlu bir gülümseme vardı. Bu ölünün her şeyinden bir dinginlik, bir sessizlik akıyordu. İlyiç haçını çıkarıp kirişin üstüne koymuştu, bununla birlikte görünüşü hiç de korkunç değildi. Karyolasının köşesine çekilip, dağınık saçları, ürkek gözleriyle gökten çuvalların düştüğünü söyleyen marangozun karısı, ondan çok daha korkunç ve ürkütücü olsa gerekti.

Yukarıda, yani hanımefendinin konağında da yan bölmedeki gibi bir korku hüküm sürüyordu. Hanımefendinin odası kolonya ve ilaç kokusuyla dolmuştu. Dunyaşa sarı balmumu ısıtıyor, merhem yapıyordu. Bu merhemin ne işe yaradığını bilmem, ama hanımefendinin her hastalanışında bunun yapıldığını çok iyi biliyorum. O gün sinirleri hastalık derecesinde bozuktu. Dunyaşa'ya yardım etmek için oraya o gece teyzesi de gelmişti. Öbür hizmetçi kız ve ayak işlerine koşan Aksyutka ile birlikte dört kişi hizmetçi odasında oturuyorlar, alçak sesle konuşuyorlardı.

Dunyaşa;

– Yağı kim getirecek? diye sordu.

Hizmetçi kız korkulu bir sesle;

– Avdotya Mikolayevna, ben yağ mağ getirmem, dedi.

Aksyutka;

– Ben tek başıma koşuveririm, korkmam! dediyse de onun da içine bir korku düştü.

Dunyaşa hemen;

– Hadi, akıllı kızım, Anna nineye koşuver! Yağ bardağın içindedir, dökmeden getir, dedi.

Aksyutka bir eliyle eteğini topladı, bu yüzden bir kolunu sallayamıyordu, ama öbür kolunu gidiş doğrultusuna iki kat fazla sallayarak uçtu gitti. Çok korkuyordu. Yolda birini, sözgelişi kendi annesini görse ya da sesini işitse, korkudan ödü patlardı herhalde. Gözlerini kapatmıştı, çok iyi tanıdığı patikada koşuyor, koşuyordu...

13

Gür bir erkek sesi Aksyutka'nın tam kulağının dibinde, "Hanımefendi uyuyor mu, yoksa uyanık mı?" diye sordu. Aksyutka iyice kıstığı gözlerini açınca, karşısında konağın yan bölmesinden daha yüksek duran bir karaltı gördü. Bir çığlık atarak hemen geriye döndü, öyle hızlı koşmaya başladı ki, eteği bile arkasından zor yetişiyordu. Bir sıçrayışta konağın sahanlığına, ikinci sıçrayışta hizmetçiler bölmesine geldi; yabanıl bir çığlıkla kendini yatağa dar attı. Dunyaşa, teyzesi ve öbür hizmetçi kız oldukları yerde donakaldılar. Henüz kendilerine gelmemişlerdi ki, ilkin holde, sonra kapının önünde ağır ağır ilerleyen kararsız ayak sesleri işittiler. Dunyaşa elindeki merhemi yere düşürerek hanımının yanına koştu, ikinci hizmetçi duvarda asılı duran etekliğin arkasına gizlendi. Aralarında en yürekli olan, Dunyaşa'nın teyzesi kapıya arkadan dayanmak istedi, ama o sırada kapı açılarak içeriye yaşlı bir köylü girdi. Bu, kayık gibi geniş çarıklar giymiş olan Dutlov'du. Kızların korkusuna aldırmaksızın gözleriyle duvarda bir aziz resmi aradı, köşede asılı küçük tasvir kutusunu göremediği için fincan dizili dolaba* dönerek istavroz çıkardı. Şapkasını pencerenin önüne koyduktan sonra, koltuğunun altını kaşımak istiyormuş gibi elini gocuğunun içine iyice soktu, oradan çı-

(*) Aziz tasvirlerinin konulduğu dolap sanıyor – ç.n.

pa biçiminde, beş yere yanık rengi mühür basılmış bir zarf çıkardı. Dunyaşa'nın teyzesi elini göğsüne götürüp güçlükle konuşarak;

– Aman, Semyon Dutlov, ödümü patlattın! dedi. Bak, zor konuşuyorum, yüreğim ağzıma geldi.

Eteğin arkasından çıkan ikinci kız;

– Böyle paldır küldür içeri girilir mi? diye söylendi.

– Hanımefendiyi de telaşlandırdınız. Sormadan etmeden hizmetçiler bölümüne girilir mi? Köylü işte, ne olacak!

Dutlov kimseden özür dilemeden hanımefendiyi görmek istediğini söyledi.

Dunyaşa, bu kaba köylünün davranışına karşılık;

– Hanımefendi hasta, diye tersledi onu.

Bu sırada Aksyutka, kulakları çınlatan çirkin bir sesle gülerek tekrar başını yastıkların arasına soktu. Kahkaha attıkça pembeleşen boynundan, kızaran yanaklarından etinin kopup gitmesinden korkuyormuş gibi, başını oradan bir saat kadar çıkarmadı. Dunyaşa ile teyzesi bu delişmen kıza epeyce çıkıştılar. Koca koca insanların bir köylüden korkmaları Aksyutka'nın çok garibine gitmişti; gülmekten kendini alamıyor, pabuçlu ayakları hop hop oynarken bütün gövdesi titriyordu.

Dutlov durdu, küçük yaramaza neler olduğunu anlamak ister gibi dik dik baktı, ama bir anlam veremeyince konuşmasını sürdürdü.

– Demek öyle! Çok üzüldüm. Ne olur, kendisine bir köylünün para dolu bir mektup bulduğunu söyler misiniz?

– Ne parası?

Dunyaşa durumu hanımına bildirmeden önce mektubun üstündeki adresi okudu, Dutlov'dan, İlyiç'in kentten getirmesi gereken bu parayı nerden, nasıl bulduğunu sordu. Her şeyi öğrendikten sonra, hâlâ gülmeye devam eden haberci kızı zorla hole çıkararak, hanımının yanına gitti. Hanıme-

fendi, Dutlov'u içeri almak istemiyordu. Dunyaşa ise bu konuda fazla bir şey açıklamamıştı. Dutlov ne yapacağını bilemez bir durumdaydı.

Hanımefendi;

– Benim bütün bu olanlara aklım ermiyor. Ne parası, hangi köylü? Şimdi kimseyi göremem. Beni rahat bırakın, demişti.

Dutlov zarfı elinde evirdi çevirdi.

– Şimdi ben ne yapacağım? Az para değil ki! Bir daha oku bakalım kızım, burada ne yazıyor?

Dunyaşa adresi ona bir daha okudu. Dutlov bir türlü inanamıyordu. Paraların hanımefendiye ait olmayabileceği, ona adresi yanlış okudukları gibi bir kanıya saplanmıştı. Bunun üzerine Dunyaşa bir kez daha okudu. Adam içini çekti, zarfı koynuna soktu, dışarı çıkmak için kapıya yöneldi. Çıkarken de;

– Anlaşıldı, bu parayı bekçiye vereceğiz, dedi.

Zarfın, köylünün koynunda kayboluşunu seyreden Dunyaşa, onu durdurarak;

– Dur bakayım! dedi. Bir kez daha deneyeyim. Mektubu da ver.

– Semyon Dutlov'un yolda bulduğunu söyleyin.

– Peki, hadi ver şunu!

– İçinde yalnız mektup var sandım. Bir köylüye okuttum, meğer para da varmış.

– Hadi, ver artık!

Değerli zarfından ayrılmak istemeyen Dutlov, durmadan konuşuyordu:

– Kötü bir şey olmasın diye, eve bile uğramadım. Böyle söyleyin. Doğruca buraya geldim.

Dunyaşa zarfı aldı, ikinci kez hanımının yanına yollandı. Hanımefendi sert bir sesle onu kapıda durdurdu:

– Ah, gene mi aynı konu, Dunyaşa! Bana bu paralardan

söz etme, Allahaşkına. Polikuşka'yı gözlerimin önüne getiriyorum da...

Dunyaşa diretiyordu:

– Efendim, köylü parayı kime vereceğini soruyor.

Hanımefendi zarfı açtı, paraları görür görmez yerinden sıçradı, sonra derin düşüncelere daldı.

– Uğursuz paralar! Bunlar iki kişinin başını yedi! Hemen al götür!

– Dutlov bulmuş, efendim. Gitsin mi, yoksa kendisini görecek misiniz?

Dunyaşa ağırdan alıyordu. Biraz daha bekledikten sonra;

– Paranın hepsi tamam mı? Eksilmiş mi, hanımcığım? diye sordu.

Hanımefendi, Dunyaşa'nın elini yakaladı.

– Gözüm görmesin bu paraları! Uğursuzdur bunlar. Ona söyle, isterse kendisinin olsun.

Sonra şaşkın şaşkın duran Dunyaşa'ya baktı.

Karşısında çocuk varmış gibi gülerek konuşan Dunyaşa;

– Bin altı yüz ruble az para değil, dedi.

Hanımefendi sabırsızlanıyordu.

– Alsın götürsün, diyorum sana! Ne dediğimi anlamadın mı daha? Bu paralar uğursuz, fazla başımı ağrıtıp durma! Bırak, nasıl bulduysa öyle alıp götürsün. Hadi git, git hadi!

Dunyaşa, hizmetçiler bölmesine varınca Dutlov;

– Nasıl, tamam mıymış? diye sordu.

Zarfı köylüye uzatan Dunyaşa;

– Bir kere de kendin say, dedi. Paraları sana vermemi buyurdu.

Dutlov şapkasını koltuğunun altına aldı, iki büklüm eğilerek saymaya başladı. Bir ara evde hesap kutusu* olup olma-

(*) Bir kutuda on sıra üstüne dizilmiş onar adet, miller üzerinde gidip gelen yuvarlaklar hesap yapmaya yaramaktadır – ç.n.

dığını sordu. Hanımefendinin aklı karıştığı için sayma işini kendisine bıraktığını sanıyordu.

Dunyaşa öfkelenerek;

– Git de evinde say! dedi. Senin bunlar, hepsi senin! İstemem, gözüm görmesin, kim getirdiyse ona ver! dedi.

Dutlov oturduğu yerden gözlerini Dunyaşa'ya çevirdi. Dunyaşa'nın teyzesi ellerini sallayarak;

– Aman Allahım, başına talih kuşu kondu! Bakın şu işe! diye haykırdı.

– Şaka yapmıyorsunuz ya, Avdotya Nikolayevna?

Bunu söyleyen ikinci hizmetçi kulaklarına inanamıyordu.

Dunyaşa canının sıkıldığını gizlemeden;

– Şimdi şakanın sırası mı? dedi. Köylüye vermemi buyurdu. Al hadi paranı, durma buralarda! Dünya bu; kimi güler kimi ağlar...

Teyzesi;

– Az değil, bin altı yüz ruble! dedi.

Dunyaşa;

– Daha da fazla, diye karşılık verdi. Artık aziz Nikola'ya on kapiklik bir mumu esirgemezsin. Hey, sana ne oluyor, daha anlamadın mı? Yoksulun birine çıksa gene iyiydi, adamın bir sürü parası var.

En sonunda Dutlov işin şaka olmadığını anladı, saymak için önüne yaydığı banknotları toplayıp zarfa koymaya başladı. Elleri titriyordu, bir yandan da kızların kendisiyle alay edip etmediklerini anlamak için bön bön yüzlerine bakıyordu. Dunyaşa parayı da köylüyü de küçümsediğini göstermek için;

– Vah vah, zavallı daha kendine gelemedi. Üstelik sevincinden ne yapacağını iyice şaşırdı, dedi. Ver, şunları zarfına koyuvereyim.

Dunyaşa zarfı almak için elini uzattı ama Dutlov vermedi, paraları avcunda topak yaparak şapkasına davrandı.

– Nasıl, iyi oldu, değil mi? diye sordu Dunyaşa.

– Ne diyeyim, bilmem ki, vallahi...

Sözünü bitiremedi. Yalnız elini salladı, gülümsedi. Neredeyse ağlayacaktı. Çıkıp gitti.

Hanımefendinin odasında çıngırak çaldı.

– Verdin mi?

– Verdim.

– Ee, memnun oldu mu?

– Sevincinden deliye döndü.

– Ah, çağır onu! Nasıl bulduğunu soracağım. Buraya çağır, ben odadan çıkmak istemiyorum.

Dunyaşa koşarak çıktı, köylüye holde yetişti. Daha şapkasını bile giymemiş olan köylü, öne eğilerek elindeki keseyi açmaya çalışıyor, para destesini de dişlerinin arasında tutuyordu. Sanki paralar keseye girmedikçe onun olmayacakmış gibi bir his vardı içinde. Dunyaşa onu çağırınca irkildi.

– Ne var, Avdotya... Avdotya Nikolayevna? Geri mi almak istiyor yoksa? Ne olur, siz bana arka çıkın, vallahi size bal getiririm.

– Çok getirdin! Bilirim...

Kapı bir daha açıldı, köylüyü hanımefendinin odasına götürdüler. Tüm neşesi kaçmıştı adamcağızın. Odalardan geçerken sanki tarlada ekinleri çiğnemek istemiyormuş gibi ayaklarını kaldıra kaldıra, çarıklarıyla gürültü etmeden yürüyor; bir yandan da korku içinde; "Geriye dönüp kaçsam mı, ne yapsam! Gitmemek en iyisi!" diye düşünüyordu. Çevresinde gördüklerinden iyice şaşkına dönmüştü. Bir aynanın önünden geçti, birtakım çiçekler, çarıklı ayaklarını kaldıran bir köylü, ufacık gözlü bir efendi resmi, yeşil bir teknecik, sonra beyaz bir şey gördü. Bakın bakın, bu beyaz şey konuşmaya başladı! Meğer hanımefendinin kendisi değil miymiş bu konuşan nesne? Şaşkın şaşkın bakınmaktan

başka bir şey yapmıyordu Dutlov. Nerde olduğunu bilmiyor, çevresini sis içinde görüyordu.

Dutlov sen misin?

– Evet, efendimiz. Elimi bile sürmedim. Çok üzüldüm, efendim. Çabuk gelmek için atı öyle hızlı sürdüm ki!

Hanımefendi küçümseyen, ama iyilikçi bir gülümsemeyle;

– Şansın varmış, paraların hepsi senin olsun, dedi.

Köylü gözlerini açmış, bel bel bakıyordu.

– Senin gibi bir adamın eline geçtiği için kıvançlıyım. Güle güle harca. Ee, sevindin mi bakayım?

– Sevinilmez mi! Sevindim, efendim! Sizin için Tanrı'ya dua edeceğim. Çok mutluyum. Tanrım uzun ömürler versin. Ama size karşı görevlerimizi gereği gibi yerine getiremiyoruz biz köleleriniz.

– Nerde buldun parayı?

– Hanımefendimiz için her zaman dürüstlükle çalışmalıyız, yoksa...

Dunyaşa;

– Efendim, şaşırdı iyice, dedi.

– Askere gidecek yeğenimi götürmüş, geriye dönüyordum; yolda buldum zarfı. Herhalde Polikey getirirken düşürmüş.

– Peki, hadi git, kuzum! Memnun oldum.

– Ben de memnun oldum.

Köylü odadan çıkarken teşekkür etmediğini, hanımına karşı gerektiği gibi saygılı davranmadığını hatırladı. Hanımefendi ile Dunyaşa arkadan bakıp gülümserlerken, o ekin tarlasında yürürcesine ayaklarını havaya kaldırıyor, koşmamak için kendini zor tutuyordu. Geriye çağıracaklarmış, durdurup elindekileri alacaklarmış gibi bir duygu içindeydi.

14

Dutlov açık havaya çıkar çıkmaz yolun kenarındaki küçük ıhlamur ağaçlarının altına gitti, kesesini çıkarmak için kuşağını da çözerek paraları desteleyip saymaya başladı. Ağzından hiç ses çıkmadığı halde, dudakları uzaya yayıla oynayıp duruyordu. Paraları yeniden tomar yapıp kuşağına bağladıktan sonra istavroz çıkardı, sarhoşun sürdüğü araba gibi yalpalaya yalpalaya yürüdü gitti. Kafasına üşüşen koyu düşüncelerden dolayı, karanlığın içinde karşısında bir köylünün durduğunu neden sonra fark etti. Adama seslendi. Bu, elinde sopası, uşakların evleri yöresinde nöbet bekleyen Yefim'di. Yalnızlıktan, can sıkıntısından patlamış olmalıydı. Dutlov'u tanıyarak sevinçle bağırdı:

– Vay, sen misin Semyon dayı? Ee, askerleri götürdün, geldin mi?

– Götürdük. Burada ne yapıyorsun, bakayım?

– İlyiç kendini asmış da, onu bekliyorum.

– Ya! Deme! Hani nerde?

Yefimka sopasıyla yan bölmenin karanlık çatısını gösterdi.

– Nah şurada! Tavan katında asılı duruyormuş.

Dutlov köylünün kolu doğrultusuna baktı, hiçbir şey görmemekle birlikte yüzünü buruşturdu, gözlerini kıstı, başını salladı.

Yefim;

– Arabacı, polisin de geldiğini söyledi, dedi. Ölüyü indireceklermiş şimdi. Geceleyin korkunç oluyor, be dayı! Yukarıya çıkmamı emretseler bile çıkamam vallahi. Yegor Mihaliç döve döve öldürse gene çıkamam.

Dutlov kendi kendine söyleniyordu:

– Günaha girmiş! Günaha girmiş!

"İlgilenmedi" demesinler diye söylüyordu bunları, oysa ağzından neler çıktığını kendi de bilmiyor, bir an önce evi-

ne gitmek istiyordu. Fakat Yegor Mihaliç'in sesi onu durdurdu.

Kâhya sahanlıktan;

– Hey, nöbetçi, gel buraya! diye bağırdı.

Yefimka ses verince kâhya sordu:

– Yanında duran adam kim?

– Dutlov.

– Semson, sen de gel, hadi!

İkisi sahanlığa yaklaşınca arabacının elindeki fenerin ışığında Yegor Mihayloviç, Dutlov'u göstererek;

– İşte, ihtiyar da bizimle gelir, dedi.

Dutlov bir tuhaf olduysa da, yapılacak başka şey yoktu.

– Bak Yefimka, en gencimiz sensin. Çatıya, ölünün yanına hemen çıkıver de merdiveni düzelt. Memur bey görsünler.

Yan bölmeye yaklaşmak düşüncesinden bile ürperen Yefimka, oraya doğru koşarak gitti. Sertleşmiş çarıkları tahta gibi tok sesler çıkarıyordu.

Polis bir kibrit çaktı, piposunu yaktı. Kalkıp geldiği yer iki fersah uzaklıktaydı. Sarhoşluğu yüzünden bir süre önce şefinden iyi bir zılgıt yemişti; bundan dolayı son derece gayretliydi. Gecenin onu dememiş gelmiş, gelir gelmez de ölüyü görmek istemişti. Yegor Mihayloviç, Dutlov'dan niçin burada bulunduğunu sordu. Yürürlerken Dutlov, kâhyaya, bulduğu paradan, hanımefendinin onu kendisine vermesinden söz etti. "Yegor Mihaliç'ten izin istemeye" geldiğini söyledi. Kâhya zarfı istedi, alıp baktı. Dutlov'un ödü patladı. Polis de zarfı eline aldı, soğuk bir sesle işin ayrıntılarını sordu.

Dutlov, "Tamam, para elden gitti artık" diye düşündü; özür dilemek üzereydi ki, polis paraları geriye verdi.

– İşte, çarıklının başına talih kuşu kondu, dedi.

Yegor Mihayloviç;

– Dört ayağının üzerine düştü canım, diye polisi doğru-

ladı. Yeğenini teslim etmeye götürmüştü, şimdi yerine para verir artık.

Polis;

– Ya! diyerek yürüdü.

Yegor Mihayloviç sordu:

– Yeğenini kurtaracak mısın, yoksa ne yapacaksın?

– Kurtarabilir miyim, efendim? Parayı ulaştırabilecek miyiz bakalım? Geç kaldık gibime geliyor.

Yegor Mihayloviç;

– Sen bilirsin, dedi. Sonra ikisi birden polisin peşine takıldılar.

Yan bölmeye yaklaştılar, sofada elleri fenerli sarhoş nöbetçiler bekleşiyordu. Dutlov biraz geride kalmıştı. Nöbetçilerin garip, suçlu suçlu duruşları vardı. Kötü bir şey yapmamış olduklarına göre, bu, ağızlarından yayılan votka kokusuyla ilgili olmalıydı. Tümü de suskundu. Polis;

– Nerede, hani? diye sordu.

Yegor Mihayloviç fısıltıyla;

– Şurada, dedi.

Sonra Yefimka'ya döndü.

– Hadi, delikanlı, fenerle sen önden yürü!

Yefimka yukarda bir tahtayı düzeltmişti, bütün korkusu geçmiş gibiydi; basamakları ikişer üçer atlıyor, her iki yanına bakıp polisin yolunu aydınlatarak, neşeli bir yüzle yukarı çıkıyordu. Polisin arkasında da Yegor Mihayloviç vardı. Onlar çatıya çıkınca Dutlov bir ayağını basamağa koydu, içini çekerek durdu. Bir iki dakika geçti, tavanda ayak sesleri kesildi. Cesede yaklaşmışlardı anlaşılan. Yefimka aralıktan bağırdı:

– Dayı, seni çağırıyorlar!

Dutlov, yukarı çıktı. Fenerin aydınlığında, kirişin arkasında polisin, Yegor Mihayloviç'in yalnız belden yukarısı görünüyordu; onların arkasında başka birinin sırtı vardı. Po-

likey'di bu. Dutlov kirişin öbür yanına geçti, istavroz çıkarıp durdu.

Polis;

– Döndürün şunu! dedi.

Kimse yerinden kıpırdamıyordu. Yegor Mihayloviç bağırdı.

– Yefimka, hadi yiğidim!

Yefimka da kirişin öbür yanına geçti, İlyiç'in yüzünü kendilerine doğru çevirdi. Sonra neşeyle bir ölüye, bir büyüklerine bakarak İlyiç'in yanında dimdik durdu. Garip bir yaratığı ya da tutsak pazarında bir cariyeyi seyircilere gösteren biri de böyle, müşterilerin her istediğini yerine getirmek için hazır beklerken, kâh kalabalığa kâh gösterdiği kıza bakar durur.

– Bir daha çevir!

İlyiç bir daha döndürdü, ölünün elleri usulca sallandı, ayakları kumda süründü.

– Kaldır, ipten çıkar!

Yegor Mihayloviç, polise;

– İpi kesmesini emreder misiniz Vasili Borisaviç? dedi. Hey, çocuklar, çabuk balta getirin.

Nöbetçiler ile Dutlov'un ölüye yaklaşmaları için iki kez emir vermek gerekti. Yefimka, İlyiç'e kesilmiş davar gözüyle bakıyordu. Sonunda ipi kesip ölüyü indirdiler, üzerini örttüler. Polis, ertesi gün bir doktor geleceğini söyleyerek herkesi evine gönderdi.

15

Dutlov dudaklarını kıpırdatarak evinin yolunu tuttu. Önceleri epeyce korkmuştu, ama köye yaklaştıkça bu duygu, yüreğini gitgide daha çok dolduran bir sevince dönüştü. Yortu dolayısıyla köyden şarkılar, sarhoş çığlıkları geliyordu. Dutlov ağzına içki koymazdı, onun için doğruca evine yollandı.

Kulübesine girdiğinde vakit epey geçmişti. Kocakarı uyuyordu; büyük oğlu ile torunları fırının üstünde, ikinci oğlu ise sandık odasında yatıyordu. Uyanık duran yalnız yeğeni İlya'nın karısıydı. Üstünde kirli günlük entarisiyle, saçı başı dağınık, sedirde oturmuş ağlamaktaydı. Amcasına kapıyı açmak amacıyla yerinden kıpırdamamıştı bile. İhtiyar içeriye girince sesini daha da yükselterek bir şeyler söyleye söyleye ağlamaya başladı. Kocakarının dediğine bakılırsa gelinleri çok güzel ağıt düzermiş, oysa kızlığında hiçbir yerde ağıtçılık yapmamıştı.

Kocakarı uyanınca kalkıp kocasına yemek hazırladı. Dutlov, yanında ağlayıp durmaması için İlyuşka'nın karısını sofradan kovdu. Bir yandan da: "Olacak, olacak!" diyordu. Gencecik gelin Aksinya, oturduğu yerden kalktı, sedire yaslanarak orada ağlamasını sürdürdü. Nine hep susuyordu, sofrayı hazırladığı gibi gene kendisi topladı. İhtiyar da ağzını açıp tek söz söylemedi. Dua ettikten sonra geğirdi, ellerini yıkadı, hesap kutusunu çivisinden çıkararak sandık odasına gitti. Nineyle orada biraz fiskos ettiler, karısı çıkıp gittikten sonra Dutlov kendi işine koyuldu. Hesap işini bitirince sandığın kapağını açıp kapadı, oradan bodruma indi. Sandık odasında ve bodrumda bir hayli zaman geçirdi, yukarıya çıktığında çıra sönmek üzereydi, o yüzden her yer alaca karanlığa gömülmüştü. Gündüzleri pek sesi çıkmayan kocakarı şimdi yatağa devrilivermiş, horultusundan yanında durulmuyordu. İlyuşka'nın şamatacı karısı da uyumuştu, şimdi soluk alışları bile duyulmuyordu. Sedire soyunmadan, olduğu gibi uzanmış, başının altına bir şey koymamıştı. Dutlov duasına başladı, bir ara İlyuşka'nın karısına bakarak başını salladı. Sonra çırayı söndürüp bir daha geğirerek fırının üstüne çıktı, erkek torununun yanına sokuldu. Karanlıkta çarıklarını aşağıya attı, sırtüstü, geniş geniş gerinerek uzandı. Başının üzerin-

de belli belirsiz görünen kirişe uzun süre baktı; duvardaki hamamböceklerinin hışırtısına, iç çekmelere, horultulara, ayakların birbirini kaşımasına, ağıldaki hayvanların gürültüsüne kulak kabarttı. Uykusu bir türlü gelmek bilmiyordu. Ay çıkmış, kulübenin içi aydınlanmış, sedirde yatan Aksinya gözükmeye başlamıştı. Gelininin yanında seçemediği bir şey daha vardı; oğlunun cepkeni miydi, kadınların duvara dayadığı tekne mi, yoksa biri ayakta mı duruyordu? Uyuklamaya başlamıştı belki de, ama gözü hep oradaydı. Polikuşka'nın başına bu işleri açan, konak uşaklarının o gece evlerine geldiğini hissettikleri kötü ruh, anlaşılan, kanatlanarak köyde Dutlov'un kulübesine de girmişti. Çünkü bu kulübede kötü ruhun, Polikuşka'yı yok etmek için kullandığı para vardı. Hiç olmazsa Dutlov böyle hissediyordu. Keyfi kaçtı birden. Gözüne uyku girmediği gibi yerinden kalkamıyordu da... Anlayamadığı o şeye bakarken elleri yağlı yeğeni İlya'yı, Aksinya'nın yüzünü, ağlarken söylediği anlamsız sözleri hatırladı; elleri boşlukta sallanan İlyiç'i gözlerinin önüne getirdi. O sırada pencerenin arkasından hızla geçiveren bir şey gördü. "Kim olabilir, muhtar haber vermeye mi geliyor yoksa?" diye düşündü. Sofada ayak sesleri duyunca; "Kapıyı nasıl açabilir, yoksa kocakarı sürgülemeyi mi unuttu?" diye geçirdi içinden. Arka avluda bir köpek uludu; ihtiyarın sonradan anlattığına bakılırsa, ruh kapıyı arıyormuş gibi, sofada gezdi, dolaştı, kapının önünden geçti, duvarı elledi, tekneye çarptı, tekne tıkırdadı. Sonra gene ellerini duvara sürdü, mandalı arıyor gibiydi. İşte, mandalı yakaladı. İhtiyar ürperdi. İşte, mandalı çekti, insan görünümünde bir şey içeri girdi. Dutlov bunun "o" olduğunu biliyordu artık. İstavroz çıkarmak istedi, ama yapamadı. Ruh masaya yaklaştı, masanın üzerine serilmiş olan örtüyü yakaladığı gibi çekti, yere fırlattı, sonra fırının üstüne tırmandı. "O"nun İlyiç'in kalıbına girdiği-

ni anladı ihtiyar. Dişlerini göstererek sırıtıyor, kolları boşta sallanıyordu. İşte fırına da çıkmıştı, doğruca ihtiyarın üstüne çullandı, gırtlağını sıkmaya başladı.

– Paralar benim! diyordu İlyiç.

– Bırak beni, vermem! demek istiyor, ama diyemiyordu Dutlov.

Kayadan bir dağ ağırlığıyla göğsüne çöken İlyiç onu boğuyordu. Dua okursa ruhun kendini rahat bırakacağını, üstelik hangi duayı okuyacağını da biliyordu, ama ağzından çıkmıyordu sözler. Torunu yanında yatmaktaydı. Çocukcağız kulak çınlatan bir çığlık attı, ağlamaya başladı. Anlaşılan, dedesi onu duvara iyice sıkıştırmıştı. Çocuğun çığlığı ihtiyarın dilini çözdü. "Tanrı* dirilecek..." diye mırıldandı aklına gelen duayı, "o" biraz bıraktı. "Düşmanları paramparça..." diye mırıldandı; "o" ocaktan aşağı indi. İki ayağının birden döşemeye değişini işitti Dutlov. Bildiği bütün duaları ardı ardına sıralamaya başladı. İşte "o" kapıya doğru yürüdü, masayı geçti, kapıyı kaparken öyle bir çarpış çarptı ki, kulübe yerinden oynadı. Dedeyle torunundan başka herkes uyuyordu. Dede dualarını okurken korkudan titriyor, yarı uykulu torunu ağlıyordu. Zavallıcık dedesine iyice sokulmuştu. Her şey yeniden sessizleşti, soluk almaktan korkan dede kımıldamadan yattı. Duvarın ötesinden bir horoz Dutlov'un kulağının dibindeymiş gibi öttü. Tavukların kıpır kıpır kıpırdandığını, yaşlı bir horozdan sonra, genç bir horozun da ötmeyi denediğini, ama bunu beceremediğini işitti. İhtiyarın bacaklarının üzerinden bir şey yürüdü. Kediydi bu. Kedi fırından aşağıya, yumuşak patilerinin üzerine atladı, kapının önünde miyavlamaya başladı. İhtiyar kalkıp pencereyi açtı. Dışarısı çamur içindeydi, karanlıktı. Arabanın ön kısmı pencereye dayanmıştı. Dutlov istavroz çıkara çıkara, yalınayak atların yanına gitti. Para sa-

(*) İsa.

hibinin buraya da geldiği belliydi. Atlar bölmesinin kıyısındaki sundurmanın altında duran kısrak, bir ayağını dizgine dolaştırmış, önündeki elentiyi dökmüş, başını yana yatırıp ayağını kaldırarak sahibini bekliyordu. Dutlov tayı ayağa kaldırdı, kısrağı kurtardı, biraz daha yem verdikten sonra kulübesine döndü. Kocakarı kalkıp çırayı yakmıştı. Geriye döndüğünde Dutlov, "Çocukları uyandır, kente gideceğiz," dedi. Tasvir dolabının önünden aldığı balmumunu yaktı, elinde mumla bodruma indi. Geriye döndüğünde yalnız kendilerinin değil, bütün komşularının ışıkları yanıyordu. Çocuklar da kalkmışlar, giyiniyorlardı. Kadınlar ellerinde süt güğümleri, kovalar, evlerine girip girip çıkıyorlardı. İgnat arabayı koştu. Küçük oğlu öteki arabanın tekerlerini yağlamaya başladı. Gelini ağlamıyordu artık. Giyinip kuşandıktan, başına da yazmasını bağladıktan sonra sedire oturmuş, kocasıyla vedalaşmak için kente gitme zamanını bekliyordu.

Yaşlı Dutlov'un suratı bir karış asıktı. Kimseyle konuşmadan yeni gocuğunu giydi, beline kuşak doladı, koynuna İlyiç'in paralarının hepsini koyarak Yegor Mihayloviç'in evine yollandı.

Giderken havaya kaldırdığı yağlı dingilde tekerleri döndüren İgnat'a;

– İşini çabuk bitir. Ben şimdi gelirim, o zamana hazır olsun, diye seslendi.

Henüz kalkmış olan kâhya çayını içiyordu; acemi erleri teslim etmek için kendisi de kente gidecekti.

– Ee, ne var ne yok? diye sordu Dutlov'a.

– Yegor Mihaliç, ben bizim yeğenin parasını ödemeye karar verdim. Ne olur, bana yardım edin. Geçenlerde kentte bir gönüllü tanıdığınızı söylüyordunuz. Bana neler yapacağımı söyleyin, bizim işler çok karışık.

– Ne o, fikrini mi değiştirdin yoksa?

– Evet, öyle oldu. Yegor Mihaliç, kardeşimin oğluna kıyamayacağım. Kusuru yok değil, ama yazık gene de. Şu paraların günahı da pek çok. Ne olur, bana yol gösterin.

Dutlov bunları söylerken iki büklüm öne eğilmişti. Yegor Mihayloviç bu gibi durumlarda yaptığı gibi, dalgın dalgın dudaklarını şapırdattı, konuyu iyice düşündükten sonra iki pusula yazdı, ona kentte ne yapması gerektiğini anlattı.

Dutlov eve döndüğünde, İgnat ile gelin yola koyulmuşlardı bile. Öteki arabaya koşulmuş olarak bekleyen koca karınlı kır kısrak, avlu kapısının önünde duruyordu. Dutlov çitten bir çırpı kopardı, iyice sarındı, arabasının önüne oturarak atı sürdü. Kısrağı o kadar hızlı koşturdu ki, zavallının karnının şişliği kısa sürede eridi. Acımamak için, Dutlov başını kaldırıp hayvana hiç bakmadı. Teslime yetişemeyeceği, İlyuha'nın askere gitmesini önleyemeyeceği, uğursuz paraların elinde kalacağı düşüncesi, onu için için kemiriyordu.

Dutlov'un o sabahki yolculuğunun tümünü anlatacak değilim; yalnız, şansının o gün iyi gittiğini söyleyeyim, yeter. Yegor Mihayloviç'in pusula gönderdiği adamın gerçekten bir gönüllü uşağı vardı. Evde efendisine yirmi üç ruble harcatmış, epeydir semirmişti. Efendisi onun için dört yüz ruble istiyor, üç haftadır gelip giden bir esnaf müşteri de üç yüze bıraktırmaya çalışıyordu. Dutlov pazarlık işini iki sözcükle kestirip attı. Elini uzatarak, "Üç yüz yirmi beşe bırak bana," dedi. Duruşundan biraz daha artıracağı anlaşılıyordu. Beriki elini geriye çekti, dört yüzde direndi. Dutlov adamın sağ elini sol eliyle yakaladı, sağ eliyle de adamın öteki eline vuracakmış gibi yaparak, "Üç yüz yirmi beşi almıyor musun?" diye sordu. Sonra elini adamın eline vurarak bütün gövdesiyle çabucak geriye döndü. "Almıyor musun? Peki, senin dediğin olsun! Ne yapalım, üç yüz elli veriyorum! Yeğenimi kurtar. Geri gelsin delikanlım. İşte sana pey akçesi! İki ellilik yeter mi?"

Dutlov kuşağını çözdü, yavaş yavaş parayı çıkardı.

Gönüllü uşağın efendisi elini çekmiyor, ama razı olmuşa da benzemiyordu. Pey akçesini almadı; Dutlov'a, sattığı uşağa da biraz bahşiş, ayrıca içkili şölen vermesini söyledi. Parayı adamın eline zorla sokuşturan Dutlov;

– Günaha girme, hepimiz öleceğiz, dedi.

Bunu öyle yumuşak, öğüt verici, inandırıcı bir sesle söylemişti ki, adam;

– Ne yapalım! diyerek eliyle Dutlov'un eline vurdu, dua okumaya başladı.

– Hadi, uğurlu olsun!

Bir gün önceki içkiden beri uyumakta olan asker gönüllüsünü uyandırdılar. İş olsun diye adamı şöyle bir gözden geçirdiler, hep birlikte evden çıktılar. Gönüllü er halinden memnundu, neşesini bulmak için Dutlov'dan rom ısmarlamasını istedi, o da bahşiş verdi. Ancak askerlik şubesinden içeri girdiklerinde askercik korkmaya başladı. Mavi gocuklu yeni efendisi ile kısa pantolonlu, kaşları kalkık, gözleri belermiş gönüllü, holde dikilekaldılar. Bir yerleri soruyorlar, birilerini arıyorlardı. Tanıdıkları bir yazıcının okuduğu kararı düşünceli düşünceli dinlediler. İşi o gün bitirme konusunda Dutlov'un tüm ümitleri suya düşmüş, gönüllü yeniden neşelenip rahatlamıştı ki, Dutlov, Yegor Mihayloviç'i orada görüverdi. Hemen peşine takıldı, önünde yerlere kadar eğilerek yalvarmaya başladı. Yegor Mihayloviç'in gerçekten yardımı büyük oldu. Saat üçe doğru gönüllüyü kabul ettiler, teslim işine başladılar. Zavallı uşak bu işe çok şaşırdı, tüm neşesi uçtu gitti. Bekçilerden tutun da askerlik şubesi başkanına kadar herkes o gün nedense pek güler yüzlüydü. Gönüllüyü soydular, saçını tıraş ettiler, kapının dışına bıraktılar. Beş dakika sonra da Dutlov parayı verdi, makbuzu aldı; efendisi ve gönüllüyle uğurlaştıktan sonra Pokrovsklu acemi erlerin bulunduğu hana gitti. İlya ile karısı

mutfağın köşesinde oturuyorlardı; ihtiyar içeri girince konuşmalarını kestiler, saygılı, ama kötü kötü bakarak gözlerini ona diktiler. Her zaman olduğu gibi ihtiyar dua okudu, kuşağını çözüp cebinden bir kâğıt çıkardı, büyük oğlu İgnat ile avluda bulunan İlya'nın annesini yanına çağırdı. Yeğenine doğru yürüyerek;

– İlyuha, günaha girme, dedi. Dün akşam bana çok kötü şeyler söyledin. Yeğenim olarak sana acımaz olur muyum? Kardeşimin seni bana teslim ettiği, bir gün dahi aklımdan çıkmadı. Gücüm yetse seni askere gönderir miydim? İşte şansımız açıldı, ben de parayı esirgemedim.

Sonra makbuzu masanın üstüne koydu, bükülmeyen, çarpık parmaklarıyla kâğıdı özene bezene açarak;

– Belgesi de işte! dedi.

İçeriye Pokrovsklu iki köylü, tüccarın ırgatları, hatta yabancı insanlar girmişti. Hepsi de işin aslını anladıkları halde ihtiyarın görkemli sözlerini kesemiyorlardı.

– İşte kâğıdı da burada! Dört yüz ruble verdim. Amcanı kınama.

Ne söyleyeceğini bilemeyen İlyuha ayağa kalktı; ağzını bıçak açmıyordu. Dudakları heyecandan titriyordu. İhtiyar annesi ağlayarak Dutlov'a yaklaştı. Boynuna sarılmak istiyordu, ama Dutlov bir eliyle onu uzaklaştırarak konuşmasını sürdürdü:

– Dün bana öyle acı sözler söyledin ki, unutamam! Yüreğime hançer sapladın sanki. Gözlerini kaparken baban seni bana teslim etti, benim öz oğlumdan farkın yok. Elimden gelse seni hiç boynu bükük bırakır mıydım?

Oradaki köylülere dönerek;

– Öyle değil mi, ey Ortodokslar? diye devam etti. İşte annen burada, alıp götürsünler seni. Paranın gözü kör olsun. Benim de kusuruma bakma, sana karşı suç işlediysem bağışla.

Gocuğunun eteğini kıvırarak diz çöktü. İlya'nın ve karısının ayaklarına kapandı. Gençler boşuna onu tutmak için davrandılar. Alnını yere değdirmeden ayağa kalkmadı, kalkınca da üstünü başını silkeledi. İlyuşka'nın annesi ile karısı sevinçten ağlıyorlardı, kalabalığın arasından onaylayıcı sesler geliyordu. Biri, "Hak için doğru söyledi adam!" diyordu. Bir başkası, "Paranın ne değeri var, aslan gibi delikanlı!" dedi. Bir üçüncüsü ise "Ne yalan söylemeli, adam hak gözetiyor" diye konuştu. Yalnız acemi er seçilen köylülerden ses çıkmadı, onlar kimseye sezdirmeden dışarı sıvıştılar.

İki saat sonra Dutlov'un arabaları kentin dış mahallelerinden geçiyordu. Karnı karnına geçmiş, boynu ter içinde kalan kır kısrağın çektiği birinci arabaya Dutlov ile İgnat binmişlerdi. Arabanın arkasına konan tencereler, simit kangalları araba sarsıldıkça hoplayıp zıplıyordu. Sürücüsüz giden ikinci arabada ise gelin ile kaynana sevinçten nerdeyse göbek atacaklardı. Gelin, dizinin üstündeki örtünün altına soktuğu elinde gizlice bir kadeh tutuyordu. Sırtı ata dönük olan İlyuşka iyice büzülmüş, yüzü kıpkırmızı, arabanın önünde sarsıla sarsıla giderken durmadan simit yiyor, konuşuyordu. Konuşanların sesi, yolda giden arabaların takırtısı, atların pofurdaması uyumlu, neşeli bir gürültü oluşturmuştu. Kuyruklarını sallayan atlar eve yöneldiklerini sezdiklerinden hızlarını gittikçe artırıyorlar, yoldan gelip geçenler dönüp dönüp bu neşeli aileye bakıyorlardı.

Tam kentin dışına çıkarlarken Dutlov'lar acemi er grubuna yetiştiler. Erlerin bir bölümü bir meyhanenin önünde halka olmuşlardı. Erlerden biri, külrengi kasketini ensesine indirmiş, öfkeli öfkeli balalayka çalıyordu. Tıraşlı başı yüzüne yapmacık bir anlatım vermişti. Kasketsiz olan biri de elinde bir kadeh, halkanın ortasında zıplayarak oynu-

yordu. İgnat atı durdurdu, oyuncuya eşlik etmek için aşağı indi. Dutlov'lar merakla, neşeyle, imrenerek adama bakıyorlardı. Oynayan erin gözü kimseyi görmüyordu, ama kendisini hayranlıkla seyreden kalabalığın gittikçe çoğaldığını seziyor, bu da ona güç, hareketlerine atiklik veriyordu. Güzel oynuyordu doğrusu. Kaşları çatılmış, kızarık yüzü kaskatı kesilmiş, ağzı, anlamını çoktan yitirmiş olan bir gülümsemede donakalmıştı. Bir ayağını öbürünün üstünden aşırarak kâh ökçesine kâh ayak ucuna elinden geldiğince çabuk basmak için bütün gücünü kullanıyordu. Ara sıra duruveriyor, balalayka çalan arkadaşına göz kırpıyor, öbürü de bütün tellere birden daha hızlı vururken çalgının gövdesini parmak kıvrımlarıyla takırdatıyordu. Dans eden genç, ikide bir durarak oyununa ara veriyordu, ama dururken bile oynuyor gibiydi. Birden yavaşlıyor, omuzlarını silkiyor, sonra havada dönüveriyor, hızla ayaklarının üstüne çökerken yabanıl bir çığlık atıyordu. Çocuklar gülüyorlar, kadınlar başlarını sallıyorlar, erkekler desteklercesine gülümsüyorlardı. İhtiyar uzatmalı onbaşının, dans eden gencin yanında sessizce dururken; "Bu oyunları sizler pek bilmezsiniz, ama biz gençliğimizde ne çok oynardık!" diyen bir havası vardı. Çalgıcı yorulmuş olacak ki, yanlış bir tele vurunca balalaykanın gövdesine parmaklarını hızla çarptı, dans durdu. Çalgıcı, oynayan arkadaşına yaşlı Dutlov'u gösterdi.

– Hey Alyoha! Şu, senin baban değil mi?

Dutlov'un satın aldığı gönüllüydü Alyoha.

– Hani? Vay vay vay diye bağırdı dansçı genç.

Yorgun adımlarla arabaya doğru yürüdü; elinde bir şişe votka tutuyor, bir yandan da bağırıyordu:

– Hey, Mişka! Bardak ver! Efendim! Sevgili dostum! Bu ne neşe böyle? Çok güzel, değil mi?

Sarhoşluktan başı arabanın içine eğildi, erkeklere, kadın-

lara votka ikram etmeye başladı. Erkekler içtiler, kadınlar şişeyi geri çevirdiler. Dutlov ile yaşlı karısını kucaklarken;

– Sizler benim akrabamsınız artık, size ne armağan etsem acaba? diye sordu.

Kalabalığın ortasında çerez satan bir kadın duruyordu. Alyoha onun tablasını kaptığı gibi üstündekileri arabanın içine boşalttı. Ağlamaklı bir sesle çerezci kadına;

– Korkma, bacım, öderim, parasını öderim! diye haykırdı, şalvarından para dolu kesesini çıkarıp Mişka'ya attı.

Arabaya yaslanmıştı, yaşlı gözlerle, içinde oturanlara bakıyordu.

– Hanginiz annemsiniz? Sen mi? Sana da bir armağanım var.

Bir saniye düşündü, elini cebine soktu, oradan katlanmış yeni bir mendil çıkardı, sonra kaputunun altından beline sardığı havlusunu çözdü, boynundaki kırmızı eşarbı çıkardı, hepsini topak yaparak yaşlı kadının dizinin altına sokuşturdu. Gittikçe sakinleşen bir sesle;

– Al senin olsun, dedi.

Kadın o sırada arabalarına yaklaşmış olan Dutlov'a dönerek;

– Niçin veriyor? dedi. Teşekkür ederim, yavrum. Ne iyi çocuk bu böyle!

Alyoha iyice sessizleşti, sarhoşluğun gevşekliği içinde, uyuyormuş gibi başı aşağıya düştükçe düştü.

– Sizin için gidiyor, sizin için kendime kıyıyorum. Armağanı size işte bunun için verdim, dedi.

Kalabalığın arasından birinin sesi işitildi:

– Kendi annesi de vardır herhalde. Ne iyi çocuk! Zavallıcık!

Alyoha başını kaldırdı.

– Olmaz olur mu! Annem de var, babam da... Ama onlar beni istemediler. Kovdular evden.

İlyuşka'nın annesinin kolundan tutarak devam etti:

– İşte armağanını aldın. İsa aşkına dinle beni. Vodnoye köyüne git, Nikonova nineyi ara bul. İşte o, benim öz anamdır. O kocakarıya de ki!.. Köyün ucundan üçüncü ev... Yeni bir kuyusu var... Nikonova nineye de ki!.. Senin oğlun Alyoha de!.. Hani şu çalgıcı var ya de!.. Hadi, defol!..

Bir şeyler söyleyerek yeniden oynamaya başladı, elindeki şişeyi içinde kalan votkayla birlikte yere çaldı.

İgnat arabaya binmişti, atı sürmek üzereydi.

Dutlov'un yaşlı karısı kürkünün önünü iliklerken:

– Allahaısmarladık, şansın açık olsun! dedi.

Alyoha birden durdu. Sıktığı yumruklarını sallayarak bağırdı:

– Cehennemin dibine kadar yolun var! Senin ananı!..

Yaşlı kadın istavroz çıkarırken;

– Aman Allahım! dedi.

İgnat kısrağı sürdü. Arabalar yeniden takır tukur yürümeye başladılar. Acemi er Aleksey yolun ortasında durmuştu. Yumrukları sıkılmış, yüzünde öfkeli bir anlatımla, avazı çıktığı kadar köylülere sövüyordu.

– Neden durdunuz burada! Yıkılın! İblisler! Elimden kurtulamazsınız! Cehennem zebanileri! Çarıklı kalaslar!..

Son sözü söyler söylemez sesi kesildi, sendeleyerek boylu boyunca yola devrildi.

Çok geçmeden Dutlov'lar tarlalara geldiler, geriye baktıklarında artık askerleri görmüyorlardı. Beş kilometre kadar ağır ağır ilerledikten sonra İgnat, babasının yanından indi, İlyuşka ile yan yana yürümeye başladılar. Babası arabada uyuyakalmıştı.

İgnat ile İlyuşka, kentten aldıkları yarımlık bir şişeyi içip bitirdiler. Biraz sonra İlyuşka şarkı söylemeye başladı, şarkıya kadınlar da katıldılar. İgnat neşeli çığlıklar atıyordu. Kar-

şıdan hızla bir posta arabası geliyordu. Gürültücü iki arabayla aynı hizaya gelince posta sürücüsü neşeyle haykırdı. Şen şarkılarını söyleyerek sarsıla sarsıla giden kadınlı-erkekli köylülere posta memuru dönüp baktı, kızarmış yüzlerini görünce göz kırptı.

SONSÖZ

EFENDİ İLE UŞAĞI*

RICHARD GUSTAFSON

Tolstoy'un yazarlığını en mükemmel şekilde örnekleyen kitap, *Efendi ile Uşağı*'dır. Tolstoy'un 1895'te yayımlanmış bu geç dönem eseri, hem simgesel bir keşif yolculuğudur hem de sevmek üzerine bir mesel. Bu hikâyede kendisini bir efendi olarak gören kişi, "ikinci loncaya mensup bir taşra tüccarı" olan Vasili Andreyiç Brehunov'dur. Böyle yaptığı için, en derin anlamda, kendiyle fazla övünen, yalancı bir kişilik sergiler Brehunov. İsmi (*brekhun*), hem yalancılığına hem de kendisiyle övünen kişiliğine işaret etmektedir: "Kendi kendine böbürlenir ve kişiliğinden ve konumundan duyduğu mutlulukla sarhoş olur." Çevresindeki diğer bütün insanlardan farklı olduğundan kesinlikle emindir. "Bizde öyle 'Sonra gel, al! Deftere yazdım! Sana şu kadar ceza kestim!' gibi şeyler yok. İstediği zaman gelip alsın. Biz dürüst adamız, kimsenin hakkını yemeyiz, bunu böyle bil! Sen bana hizmet ettiğin sürece ben de seni bırakmam, aslanım." Brehunov kendisinin diğer insanlara kol kanat geren bir "velini-

(*) Bu yazı Richard Gustafson'un *Leo Tolstoy: Resident and Stranger* (Princeton, 1986) isimli Tolstoy incelemesinden bir alıntıdır.

met" olduğuna inanmaktadır. Bu müşfik efendi, kendi hayatını çevresindekilere adamıştır ve komşusunu kendisini sevdiği gibi sevmektedir: "Kendim için ne arzuluyorsam, senin için de onu arzuluyorum." Brehunov vicdanının buyruklarına uygun bir hayat sürer ve kimseye zarar veremez asla. "Zarar gören ben olayım, ne çıkar," der, "başkaları gibi değilim ki ben." Brehunov, bu vicdanlı efendi, ne kendi kişiliğinden şüphe duyar ne de bir efendi olarak sahip olduğu erdemlerden. Kim olduğunu da bilir, ne yapması gerektiğini de. Kilisenin ileri gelenlerinden biri olarak, inançlı bir kimse gibi görünür.

Brehunov bir efendi olduğu için, bütün dünya ona aittir. Ama bir tüccarın kendisine ait olan dünyası, sahip olduğu şeylerin toplamından oluşmaktadır. Bu yüzden, efendi için yaşamanın (*zhit'*) anlamı, elde etmektir (*nazhit'*) –insanın hayattaki görevi de mümkün olduğunca çok şeye sahip olmak. Bu yüzden hikâyenin ortasında, oğlunun topraklarının bir bölümüne sahip olmak istediği yaşlı bir adamı ziyaret eder ve ona şu sağlam öğüdü verir: "Paylaşmaya gelince, dostum, aman insanlara boyun eğeyim deme. Sen kendin elde ettin bütün bunları; efendisin sen." Efendi denilen kişi, insanlarla ilişkisini kesmiş biridir. Bunun sonucu olarak, Brehunov "hayatının hedefini, manasını, mutluluğunu ve ihtişamını oluşturan şey"e, yani maneviyatının zirvesine, "ne kadar para kazandığı, daha ne kadar para kazanabileceği, tanıdığı diğer insanların ne kadar para kazandıkları, servetlerinin ne kadar büyük olduğu, bu serveti nasıl elde ettikleri ve kendisinin onlar gibi büyük paralar kazanabilmek için neler yapması gerektiği" üzerine düşündüğünde ulaşır. Brehunov'u temsil eden işaretler, "çatısı sac kaplı ambarı" ve sahip olduğu iki kürk paltodur. Sahip oldukları üzerine düşünerek, içinde görevini başarıyla nihayetine erdirmiş olmanın güvenini hisseder. Mal varlığını gözden geçirirken "On

beş yılda ne yaptım ben?" diye sorar kendine. "Ve nasıl elde ettim bütün bunları? Şöyle: ben hayatta yapmakla yükümlü olduğum işi yaptım, diğerlerinin aksine çalıştım, çabaladım ve görevimi tamamladım. ... İnsan çalıştığı vakit, Tanrı ona istediklerini verecektir." Brehunov kendi durumundan memnundur, "kendisiyle ilgili her şeyden ve yapmış olduğu her işten" tatmin duyar. Dünya bu tüccara, bu efendiye aittir, çünkü Brehunov hayattaki görevini yerine getirdiğine inanmaktadır. Tanrı inayet gösterir, evet, ama Brehunov başkasına muhtaç biri değildir. Bir efendinin başkalarının yardımına ihtiyacı yoktur.

Hayattaki emeli kazanç elde etmek olan birisi olduğu için, Brehunov geçmiş zamana ve geleceğe değer vermez. Amaçlarına ulaşmak için günü gününe yaşar. Ulaşmak istediği amacı hep ondan uzaktadır; Brehunov da bu amacı gerçekleştirmek için hiç durmadan didinir durur. Bu yüzden, hayatını, oraya ulaştığında geçmişini kazanç elde ederek yaşadığını kendisine gösterecek bir geleceğin hayali kazançlarına adar. Hayatta sevdiği kişi oğlu değildir; "aklında hep vârisi olarak gördüğü" oğlu tarafından da sevilmez. Brehunov başarılı bir tüccar, başarılı bir efendidir yine de, çünkü geçmişinden memnun olmakla birlikte her zaman hareket halindedir. Karakteristik lafı "Öne düş!"tür (*da i marsh*). Buna ek olarak, bu başarılı tüccar emellerini kendinden uzakta görmekle yetinmemekte, aynı zamanda bu emellerini gerçekleştirmesine giden yolu da bilmektedir. Bu emellerine ulaşma işini tek başına bile başarabileceğine inanır ve bunu nasıl yapacağını kesin olarak bilir. Bir efendinin akıl yapısına sahiptir ve İsa'nın bize şimdiki zamanda yaşamamızı öğütlediğinden bihaberdir.

Efendi ile Uşağı insanlarla olan ilişkisini kesmiş bir adamın daha çok kazanç elde etmek için giriştiği harekâtı anlatır. Brehunov ve uşağı Nikita, karlı, soğuk manzaranın içine doğru

yola çıkarlar, çünkü efendi "gitmesi gerektiğini" hissetmiştir. Brehunov yolu bildiğini düşünür, oysa yolu bulma işini üstlenen asıl kişi Nikita'dır, efendisi değil. Nikita bir uşak, bir "işçi", "efendi olmayan" bir kişidir. "Evi olmayan", hayatını dışarıda idame ettiren Nikita insanlarla birlikte (*v ljudjakh*) yaşar, onların arasında nasıl yaşayacağını bilir. Çalışkanlığıyla tanınır; yaptığı işi önemsemese de, "başka bir yer bulana dek yaşaması gerekir ve kendisine verileni alır." Eskiden alkolik olmuştur, ama şimdi içmemektedir. Ailesine bakar, hem bir kocadır hem de bir baba; bir yandan da karısının fıçıcıyla yaşadığı ilişkiye sessizce göz yumar. Hayatını çekilir kılacak bir geçmişi de yoktur, uğruna yaşamayı isteyeceği bir geleceği de. Nikita, böyle yaptığını bilmese de, şimdiki zamanda yaşar. Olduğu yerde durur, bulunduğu yerde yaşar, meşgul olduğu şeyi yapar. Hikâyenin ortasında, efendisi bir başka efendiye nasıl efendi olması gerektiğini anlatırken, Nikita çayını içer ve ısınmaya çalışır. Yolculuk esnasında Nikita ulaşmak istedikleri yere uzanan yolu bilmediğinin, bu yolu bilemeyeceğinin farkındadır, ama atına güvenir ve rüzgâra kulak verir; onların kendisine gösterdiği yolu izlemeye çalışır. Başarısızlığa uğradığında ise, bundan ne şaşkınlık duyar ne rahatsız olur ne de korkar. Çaresiz bir durumda olduğunun farkındadır. Nikita bu yolculuğa çıkmayı istememiştir, bu yolculuktan elde edeceği bir şeyi de yoktur, ama oradadır, efendisinin uşağıdır; efendisi böyle istemiştir, o da yoldan çıkmamaları için uğraşmayı sürdürecektir. Nikita, tıpkı "uysal ve itaatkâr" atı gibi, kendisini içinde yaşadığı dünyaya gönderen varlığın iradesine uygun davranan biridir. Tanrı'nın uşağıdır o.

Nikita yaşamayı da, sevmeyi de biliyordur, çünkü kendini dünyaya gönderenin isteklerini yerine getiren biridir. Arzu ettiği emellerine ulaşmaya çalışmadan, yaşadığı anın hem kendisinin hem de çevresindekilerin önüne çıkardığı sorunların üstesinden gelmeye çalışarak yaşar hayatını.

Onun karakteristik lafı, başkalarına seslenirken kullandığı "iki gözüm"dür, "öne düş!" değil. Uysal yaradılışlı (*dobryj*) biri olarak bilinir. Kişiliğindeki bu uysallık, atına davranış biçiminde bulur ifadesini. Nikita atına yem verir, sevgi ve ilgiyle bakar ona. Kar fırtınasına yenik düştüklerinde, efendisi kendini kurtarmaya uğraşırken Nikita atını kurtarmaya çalışır. Hareketlerine yön veren fikir, ifadesini Nikita'nın "sımsıcak ısıtırım ben seni" sözlerinde bulmaktadır. Yolculukları esnasında karşılaştıkları, bir yerlere yetişmeye çalışıp bayram kutlaması yapan insanlar Brehunov'un keyfini yerine getirip ona yola devam etme azmi verirken, Nikita bu "Asyalıların" atlarını bunca vahşi bir biçimde kırbaçlamalarından şaşkına döner. Ölmek üzere olduğunu zannettiğinde Brehunov'a seslenir ve son maaşının oğluna ya da eşine verilmesini rica eder; sonra da efendisinden kendisini bağışlamasını ister. Ölüm korkusu yoktur; en sonunda hayatta kalan da o olacaktır. Efendisinin isteklerini yerine getirmekle yükümlü olduğunu bilen bir uşak olan Nikita, efendisi kendisini terk etmiş gibi görünürken dahi inançlı biri olarak kalmayı sürdürür.

Efendi ile Uşağı bir keşif yolculuğudur: ama bu yolculuğa çıkan Nikita değil, Brehunov'dur. Bu iki adam doğanın sembolik genişliğinde yollarını kaybederler, çünkü Brehunov yolu bildiğinde ısrar eder: hedefinin hemen önünde olduğunu görüyordur. Brehunov'un gözüne "siyah bir şey" çarpar; bunun ulaşmaya çalıştığı şey olduğunu ya da ulaşmaya çalıştığı şeye uzanan yolda bırakılmış bir işaret olmasını umar; ama gördüklerinin yalnız, çaresiz, terk edilmiş dünyanın parçaları olduğu ortaya çıkar sonunda hep: bağ kütükleridir bu gördükleri, tek başına bir ağaçtır, bir çamaşır ipine asılı duran donmuş çamaşırlardır, "rüzgârda çaresizce savrulan" bir ot yığınıdır... Brehunov'un ulaşmayı hedeflediği yeri temsil eden görüntünün peşine her düşüşlerinde yollarını

kaybeder, kendilerini başladıkları yerde bulurlar. Brehunov çektiği acılardan ders alamadığı için, Nikita hemen durup geceyi orada geçirmeleri gerektiğini söyleyene dek, efendinin emeline ulaşmak için duyduğu arzu bir tür fasit daireye dönüşecek ve bu noktada Brehunov ölüm "korkusuna" yenik düşecektir. Şimdi, geçmişte yaptıkları için tövbe ediyordur; evindeki ortamın "sıcak ve şen" olduğu efendi dostuyla birlikte kalmadığı, çektiği dertlerin sebebi olarak gördüğü Nikita'yı yanında getirdiği için pişmanlık duymaktadır yani. Korkusunu yenmek için, Brehunov her zaman yaptığı şeyi yapar: kendini meşgul edecek bir şey bulur ve yola devam eder; "Öne düş!" Yorgun atıyla ilgilenir ve emeline ulaşmak için yeniden yollara düşerek Nikita'yı tek başına bırakır. Dairedeki yolculuğuna yeniden başlamıştır. Brehunov yorgun atından indiğinde yolu tek başına bulmaya kararlıdır, ama şimdi atı onu başından atmıştır ve efendi "yalnızdır"; bir kar birikintisinin altına gömülmüş, iki kürk paltosunun ağırlığı altında ezilmiştir. Şimdi işlediği günahın cezasını çekmektedir.

Ancak Brehunov yeniden dirilecek, karlı mezarından çıkacaktır. Atıldığı yolculuğun dönüm noktasında, efendi "yolunu kaybettiği"nin farkına varır. Yolunu kaybettiğini anlar anlamaz da "siyah bir şey" görür önünde yine, ancak şimdi arzu ettiği şeyle değil, ulaşmak istediği emeliyle karşı karşıya gelmiş, atı onu Nikita'nın olduğu yere geri götürmüştür. "Korkusu" geçmiştir bir biçimde, o da korkusunu unutmak için atıyla ilgilenmektedir. Bu noktada Nikita efendisini çağırır, ona son arzusunu söyler ve kendisini bağışlamasını ister. Sonra "aniden," Brehunov Nikita'nın üzerinde biriken karı kazımaya başlar ve uşağının üstüne yatarak Nikita'yı sıcak tutmaya çalışır. Her zamanki böbürlenme haline de döner, ama hemen ardından "büyük bir şaşkınlık içinde" artık konuşamadığını fark eder; Brehunov'un gözünden

yaşlar boşalıyordur şimdi. Karenin'in Anna'yı affederkenki halinde olduğu gibi "büyük bir şefkat" hissediyordur içinde, ama Brehunov'a kalırsa gözünden akan yaşlar "gerçekten de korktuğunu" kanıtlıyordur asıl. Yaptığı işi bir fedakârlık olarak değil, bir "zayıflık" olarak görür ve fedakârlığının öyle büyütülecek bir yanı olmadığını düşünür. Bu yüzden, "daha önce hiç hissetmediği" bir neşe hisseder içinde. Daha sonra gördüğü rüya, bu ani mutluluk deneyimini berraklaştırır: "beklediği kişi gelmiştir", ama gelen kişi beklediği kişi değildir de "bir başkası", "Nikita'nın üzerinde yatmasını söyleyen kişi"dir. Şimdi artık "kendisinin Nikita, Nikita'nın da kendisi olduğunu" biliyordur: "canının kendi gövdesinde değil, Nikita'da olduğunu, Nikita sağ ise kendisinin de sağ olduğunu" öğrenmiştir. Tüccarlıkla uğraşan efendi ölmüştür artık. Onun yerine, mucizevi bir şekilde, Brehunov'dan üçüncü şahıs olarak bahseden, "Brehunov'un ömrünü bu işlerle nasıl tükettiğine bir türlü akıl erdiremeyen", kendisi "artık hayatın özünün ne olduğunu bilen" yeni biri olarak doğmuştur. Şimdi ve burada olana karşı duyduğu sevginin etkisiyle, Brehunov kim olduğunu, ne yapması gerektiğini keşfeder. Kendi eylemleri aracılığıyla ve kendine rağmen, efendi inançlı biri haline gelmiştir.

Efendi ile Uşağı Tolstoy'un kendi psikolojisini gizliden gizliye en çok incelediği kitabı olabilir pekâlâ, ancak buna karşın, tıpkı diğer eserleri gibi, bu kitabı da Tolstoy'un kendi hayat tecrübesinin bir yansımasıdır. Ne *Lucerne*'de olduğu gibi belgelenmiş, özel bir olaya dayandırmıştır hikâyesini ne de *Bir Delinin Notları*'nda olduğu gibi ölümle karşılaşma anını işlemiştir; Tolstoy'un yaptığı şey, kendi inanç yeteneğini ölçmektir. *İvan İlyiç'in Ölümü*'nde olduğu gibi, Tolstoy'un içinde bulunduğu ahlâki çıkmazla ilgili görüşlerine edebi bir biçim verir bu. Bu görüşlerini Tolstoy bu hikâyeden on sene evvel yazdığı *Neye İnanıyorum?* kitabında açıklamıştı:

Bir kar fırtınasında yolumu kaybettim. Biri bana ileride sıcacık ateşlerle dolu bir kasaba olduğunu söyledi. Ama böyle düşünmesinin ve benim de ona inanmamın sebebi, o ateşlere, o kasabaya ulaşmayı istememizdi. Yeniden harekete geçip yollara düştüğümüzde ateşlerin orada olmadığını gördük. Ama sonra başka biri belirdi karların içinde. Bir süre ortalıkta dolandı, yola doğru yürüdü ve "Arabanızla ilerlemeyi bırakın, gözlerinizin içinde ateşler yanıyor; nereye giderseniz gidin kaybolacak, telef olacaksınız siz," diye bağırdı bize. "Bu üzerinde durduğum yol sağlamdır, buradan bu yol sayesinde kurtulacağız." Körleşmiş gözlerimizde parıldayan ateşlere inandığımız vakit, ileride bir kasabanın, sıcak bir kulübenin, bir kurtuluş, bir dinlenme ümidi olduğunu görüyorduk; şimdi ise önümüzde sağlam bir yol vardı yalnızca. Gözlerimizde yanan ateşlere uyarsak kesin donacaktık; yol ise bizi kurtaracaktı.

Tolstoy'un kitabındaki bu metaforik bölümde, hayatı sembolize eden bir fırtınada yolunu kaybeden bir kişinin ("ben") aniden iki farklı kişiye dönüştüğünü görürüz: bu kişiliklerden biri kendi arzularını, diğeri ise yolu bulacaklarına olan kesin inançlarını temsil ediyordur; ilki sahip oldukları kişilikken ikincisi ilahi kişiliktir; biri ölümdür, diğeri ölümden kurtuluş. Hikâye boyunca bu iki kişilik, iki farklı karakter olarak (Brehunov ve Nikita) ete kemiğe bürünecektir. Bu karakterler, on dokuzuncu yüzyıl ortası Rus hayatının sosyal ve ekonomik koşullarına yerleştirilecek ve dünyaya karşı takınılmış birbirine zıt iki ahlaki ve dinî yaklaşıma sahip olacaklardır. Tolstoy'un karakterlerini gerçek hayatta yaşamaya, insanlarla ilişki kurmaya ve Dünya Sakinleri olmaya çağıran draması daha sonra bir keşif yolculuğu şeklini alacak ve Brehunov en sonunda Nikita'yla, o sembolik ve ilahi kişilikle yüzyüze gelene kadar aralarında ölümün

sesini duymasının da yer aldığı bir seri gittikçe artan uyanış yaşayacak, en sonunda da aniden yolu keşfedecektir. *Efendi ile Uşağı,* Tolstoy'un içinde duyduğu, asla dinmeyen sevgiyi bulma mücadelesinden ve hayattaki amacını keşfetme sürecinden çıkardığı bir meseldir. Bu amaç öğretmenliğini de, ailesini de, sanatını da, efendiliğini de aşan bir çağrıydı: komşusunu kendisi gibi sevmesini söylüyordu bu içten gelen, ilahi çağrı.

Benliğin, bir kısmının diğerine benzemeye davet edildiği iki farklı, birbirine zıt kişiliğin birleşimi olarak sunulması yeni bir şey değildir. *Efendi ile Uşağı*'nda gördüğümüz, Tolstoy'un büyük kitaplarının temelini teşkil eden yöntemin güzel bir şekilde ifadesini bulmasıdır. Daha önce görmüş olduğumuz gibi, Tolstoy bu kitaplarda kendi inanç mücadelesini iki grup karakteri karşı karşıya getirerek temsil etmektedir: bir yanda Nikolenka, Olenin, Prens Andrey, Pierre, Levin ve Nehlüdof vardır, öte yanda Maman, Mayanka, Nataşa, Kitty ve Katyuşa. Kadın karakterlerin hepsi ilahi aşka giden yolu temsil ve ifşa eden sembolik kişiliklerdir. Daha sonra yazdığı kısa romanlarında ise, Tolstoy'un bu kadın karakterlerinin yerini, zengin ve eğitimli sınıfları anlatan kitaplardaki sembolik karakterlerle aynı işlevi gören erkek köylüler alacaktır. Natalya Savişne hem kadın hem de köylü olan ilk karakteridir. Tolstoy'un kitaplarındaki önemli kahramanlar, insanın kişiliğini yitirmesini temsil ederler hep, ama bu karakterler aynı zamanda sembolik kişiliklerini keşfedip bulmak için bir yolculuğa da çıkmışlardır. Yolculuğun sonunda, bir süreliğine kendi ilahi, sembolik kişilikleriyle karşılaşır, aşka giden yolu görürler. *Efendi ile Uşağı* yazarının kendi psikolojisini incelediği bu teolojik düzyazının benim sembolik gerçekçi olarak adlandırdığım türünün en kusursuz örneğidir.

İngilizce'den çeviren KAYA GENÇ